

Hallituksen esitys eduskunnalle tuomioistuinmaksulaiksi sekä laeiksi hallinto-oikeuslain 12 a §:n ja riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 28 §:n muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi tuomioistuinmaksulaki, joka korvaisi tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittäviä maksuja koskevan lain (701/1993). Hallinto-oikeuslakiin ja riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annettuun lakiin tehtäisiin tarvittavat tekniset muutokset.

Oikeudenkäyntimaksujen taso esitetään nostettavaksi nykyistä lähemmäs asioiden käsittelyn omakustannusarvoa. Muutoksella tavoitellaan paitsi tuomioistuintulojen lisääntymistä, myös maksujen ohjausvaikutuksen tehostumista. Oikeudenkäyntimaksut olisivat edelleen huomattavasti alle tuomioistuinkäsittelyn omakustannusarvon.

Maksullisuuden ehdotetaan olevan selvä pääsääntö, minkä vuoksi maksulliseksi ehdotetaan muutettavaksi useita nyt maksutta käsiteltäviä asiaryhmiä. Maksutta käsiteltäviä asiaryhmiä on nykyisin paljon etenkin hallintotuomioistuimissa.

Markkinaoikeudessa käsiteltävissä julkista hankintaa koskevissa asioissa esitetään otettavaksi käyttöön hankinnan arvon perusteella määräytyvä oikeudenkäyntimaksu, joka olisi enimmillään 6 000 euroa.

Täysi maksu esitetään perittäväksi jatkossa pääsääntöisesti myös sellaisissa asioissa, jotka jäävät sillensä, raukeavat tai jätetään tutkimatta.

Eräiden hakemuksesta vireille tulevien asioiden käsittelystä perittävistä maksuista ehdotetaan säädettävän tuomioistuinmaksulain nojalla oikeusministeriön asetuksella.

Esitys liittyy valtion vuoden 2016 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä. Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2016.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
SISÄLLYS.....	2
YLEISPERUSTELUT.....	4
1 JOHDANTO.....	4
2 NYKYTILA.....	4
2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö.....	4
Oikeudenkäyntimaksujen suuruudet.....	5
Maksutta käsiteltävät asiat.....	6
Maksun määrääminen ja periminen.....	8
Tuomioistuinmaksulain tausta ja tavoitteet.....	9
2.2 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö.....	10
2.2.1 Yleistä.....	10
2.2.2 Ruotsi.....	10
2.2.3 Norja.....	13
2.2.4 Tanska.....	14
2.2.5 Itävalta.....	15
2.2.6 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä.....	16
2.3 Nykytilan arviointi.....	17
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET.....	19
3.1 Tavoitteet.....	19
3.2 Toteuttamisvaihtoehdot.....	19
3.2.1 Sääntelytasoa koskevat vaihtoehdot.....	19
3.2.2 Etukäteismaksun käyttöönotto.....	21
3.3 Keskeiset ehdotukset.....	22
3.3.1 Maksujen tason nostaminen.....	22
3.3.2 Maksujen kattavuuden laajentaminen.....	26
4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET.....	33
4.1 Taloudelliset vaikutukset.....	33
4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan.....	37
4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset.....	38
5 ASIAN VALMISTELU.....	39
5.1 Valmisteluvaiheet ja -aineisto.....	39
5.2 Lausunnot ja niiden huomioon ottaminen.....	39
6 RIIPPUVUUS MUISTA ESITYKSISTÄ.....	40
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT.....	41
1 LAKIEHDOTUSTEN PERUSTELUT.....	41
1.1 Tuomioistuinmaksulaki.....	41
1.2 Hallinto-oikeuslaki.....	58
1.3 Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa.....	58
2 TARKEMMAT SÄÄNNÖKSET JA MÄÄRÄYKSET.....	58
3 VOIMAANTULO.....	58
4 SUHDE PERUSTUSLAKIIN JA SÄÄTÄMISJÄRJESTYS.....	58
LAKIEHDOTUKSET.....	60
1. Tuomioistuinmaksulaki.....	60
2. Laki hallinto-oikeuslain 12 a §:n muuttamisesta.....	65
3. Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 28 §:n muuttamisesta.....	66
LIITTEET.....	67

RINNAKKAISTEKSTIT	67
2. Laki hallinto-oikeuslain 12 a §:n muuttamisesta.....	67
3. Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 28 §:n muuttamisesta.....	68
ASETUSLUONNOS	69
eräistä tuomioistuinten hakemusmaksuista	69

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Oikeusministeriön 1.6.2012 asettama neuvottelukunta luovutti 27.2.2013 ehdotuksensa oikeudenhoidon uudistamisohjelmaksi vuosille 2013—2025. Ohjelman sisältämistä useista toimenpide-ehdotuksista yksi oli tuomioistuinmaksujen käyttöalan laajentaminen ja maksujen korottaminen. Oikeusturvaohjelman mukaan maksujärjestelmän muutoksilla tavoitellaan tuomioistuinten taloudellisen aseman parantumista ja pyritään tehostamaan maksujärjestelmän ohjausvaikutusta. Neuvottelukunta katsoi, että ohjausvaikutus tehostuu selkeimmin, jos oikeudenkäyntimaksu peritään etukäteen.

Tämä esitys sisältää ehdotukset tuomioistuinmaksuja koskevan sääntelyn uudistamiseksi.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

Suomen perustuslain (731/1999) 81 §:n 2 momentin mukaan valtion viranomaisten virkatoimien, palvelujen ja muun toiminnan maksullisuuden sekä maksujen suuruuden yleisistä perusteista säädetään lailla. Valtion viranomaisten maksullista toimintaa ohjaa yleislakina valtion maksuperustelaki (150/1992). Maksuperustelain yleisperiaatteen mukaan kaikki valtion viranomaisen tuottamat palvelut ja suoritteet ovat lähtökohtaisesti maksullisia, jos palvelu tai suorite tuotetaan asiakkaan tilauksesta.

Maksuperustelain 6 §:n mukaan julkisoikeudellisesta suoritteesta valtiolle perittävän maksun suuruuden tulee vastata suoritteen tuottamisesta valtiolle aiheutuvien kokonaiskustannusten määrää (omakustannusarvo). Samanlaatuisista suoritteista voidaan määrätä samansuuruinen maksu silloinkin, kun suoritteen tuottamisesta aiheutuvat kustannukset poikkeavat toisistaan. Tällaisen kiinteän maksun suuruutta määrittäessä on otettava huomioon suoritteiden keskimääräinen kokonaiskustannus. Erityisestä syystä maksu voidaan määrätä tietyltä ryhmältä perittäväksi suoritteen omakustannusarvoa alempana tai jättää kokonaan perimättä. Lisäksi erityisestä syystä maksu, joka muuten määrittäisiin suoritteen omakustannusarvoa vastaavaksi, saadaan määrätä tätä korkeammaksi. Maksu voidaan jättää kokonaan perimättä, jos siihen esimerkiksi oikeudenhoitoon liittyvistä syistä on perusteltua syytä.

Jos muulla lailla tai laissa olevan valtuutuksen nojalla annetaan maksuperustelaista poikkeavia säännöksiä, noudatetaan niitä maksuperustelain sijasta (MaksuperustelL 2 §).

Tuomioistuinten maksuista säädetään laissa tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista (701/1993, jäljempänä *tuomioistuinmaksulaki*) ja lain nojalla annetussa valtioneuvoston asetuksessa (1057/2013, *tuomioistuinmaksuasetus*).

Tuomioistuinmaksulain 2 §:n mukaan käsittelymaksua peritään asianosaiselta korvauksena asian käsittelystä ja suoritetuista toimenpiteistä. Oikeudenkäynneistä perittävät maksut on kuitenkin hinnoiteltu pääsääntöisesti huomattavasti omakustannusarvoa alemmiksi, sillä maksut eivät saa rajoittaa mahdollisuuksia hakea oikeusturvaa.

Suoritteista perittävät maksut on lain 2 §:ssä jaettu käsittelymaksuihin ja toimituskirjamaksuihin. Käsittelymaksuja ovat oikeudenkäyntimaksu, hakemusmaksu ja toimitusmaksu. Toimituskirjamaksuja ovat otemaksu, jäljennösmaksu ja todistusmaksu. Oikeudenkäyntimaksuja pe-

ritään varsinaisista oikeudenkäynneistä, joilla tarkoitetaan riita-, rikos-, alistus- ja muutoksenhakuasioiden, ylimääräistä muutoksenhakua koskevien asioiden sekä hallinto-oikeuksissa myös muiden lainkäyttöasioiden käsittelyä. Hakemusmaksuja peritään tuomioistuimissa hakemuksesta vireille tulevien asioiden käsittelystä. Toimitusmaksuja peritään haastetiedoksiantosta tai sen yrityksestä todistuksineen sekä asiakirjan toimittamisesta ulkomailla tiedoksi annettavaksi. Toimituskirjamaksuja peritään eri tilauksesta annettavista toimituskirjoista.

Vähän ennen nykyisen tuomioistuinmaksulain säätämistä oli tullut voimaan uusi maksuperustelaki (150/1992), jonka nojalla oikeusministeriö olisi voinut päättää tuomioistuinten suoritteiden tarkoista maksuista asetuksella. Vain toiminnan maksullisuudesta ja perittävien maksujen suuruuden yleisistä perusteista olisi silloisen Suomen Hallitusmuodon (94/1919) 62 §:n mukaisesti (nykyään perustuslain 81 § 2 mom.) ollut tarpeen säätää lailla. Oikeudenkäyntimaksujen tarkat määrät päädyttiin kuitenkin säätämään lain tasolla. Lain esitöissä (HE 241/1992) todettiin perusteena tähän se, että maksut liittyvät läheisesti kansalaisten oikeusturvaan ja voivat tosiasiallisesti estää asianosaista toteuttamasta oikeuksiaan.

Hakemus-, toimitus- ja toimituskirjamaksujen tarkoista määristä säädetään tuomioistuinmaksuasetuksessa. Ne vahvistetaan lain 4 §:n nojalla asetuksella kiinteiksi ja enintään suoritteen tuottamisesta valtiolle aiheutuvien keskimääräisten kokonaiskustannusten suuruisiksi. Myös hakemus- ja toimitusmaksut ovat selvästi alle omakustannushinnan.

Oikeudenkäyntimaksua peritään kaikissa tuomioistuimissa, lukuun ottamatta vakuutus-oikeutta ja valtakunnanoikeutta. Maksuvelvollinen on tuomioistuinmaksulain 5 §:n pääsäännön mukaan asian vireillepanija tai hänen sijaansa tullut.

Oikeudenkäyntimaksujen suuruudet

Maksujen suuruudet on säädetty lain 3 §:ssä. Maksu on ylemmissä tuomioistuimissa korkeampi kuin alemmissa. Lisäksi käräjäoikeudessa käsiteltävän riita-asian oikeudenkäyntimaksu on porrastettu sen mukaan, missä vaiheessa ja minkälaisessa kokoonpanossa asian käsittely päättyy. Porrastusta perusteltiin lainkohdan esitöissä (HE 108/1995) paitsi sillä, että asian käsittelyn laskennallinen kustannus nousee vaihe vaiheelta, myös sillä, että maksuporrastuksella voidaan odottaa edistettävän asian nopeampaa ratkaisemista ja asianosaisten sovintoon pääsemistä.

Oikeudenkäyntimaksujen suuruus on päivitetty viimeksi vuoden 2014 alusta lukien. Käräjäoikeudessa riita-asian oikeudenkäyntimaksu on 86 euroa, jos asian käsittely päättyy kirjallisessa valmistelussa; 122 euroa, jos se päättyy suullisessa valmistelussa; 159 euroa, jos asian käsittely päättyy yhden tuomarin kokoonpanossa toimitetussa pääkäsittelyssä ja 196 euroa, jos se päättyy täysilukuisessa kokoonpanossa toimitetussa pääkäsittelyssä.

Yksipuolisella tuomiolla ratkaistavien niin sanottujen summaaristen riita-asioiden oikeudenkäyntimaksu on 65 euroa, jos asiaa koskevat tiedot on toimitettu vireillepanovaiheessa sähköisesti käräjäoikeuden tietojärjestelmään. Vireillepanotapaan perustuvalla porrastuksella oli muutoslain esitöiden (HE 143/2010) mukaan tavoitteena kannustaa tuomioistuinten asiakkaita toimittamaan haastehakemukset sähköisesti suoraan käräjäoikeuden tietojärjestelmään. Toisaalta porrastus perustui kustannusvastaavuuden periaatteeseen: suoraan tietojärjestelmään syötettävien haastehakemusten käsittely työllistää käräjäoikeuden henkilöstöä vähemmän kuin perinteisellä tavalla käräjäoikeuteen saapuvien hakemusten.

Riita-asian oikeudenkäyntimaksu peritään myös eurooppalaisessa vähäisiin vaatimuksiin sovellettavassa menettelyssä ja eurooppalaisessa maksamismääräysmenettelyssä (Euroopan par-

lamentin ja neuvoston asetus eurooppalaisen maksamismääräysmenettelyn käyttöön otosta EY N:o 1896/2006, Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä EY N:o 861/2007).

Rikosasian ja ulosottokaaren (705/2007) mukaisen muutoksenhakuasian oikeudenkäyntimaksu on käräjäoikeudessa 86 euroa. Valtaosa rikosasioista käsitellään käräjäoikeuksissa maksutta, koska tuomioistuinmaksulain 6 §:n 1 momentin 6 kohdan (452/2011) mukaan käsittelymaksua ei peritä syyttäjän ajamissa rikosasioissa ensimmäisessä tuomioistuinaasteessa. Syyttäjä on vapautettu maksuvelvollisuudesta myös lain 7 §:ssä.

Hovioikeudessa rikosasian oikeudenkäyntimaksu on 97 euroa ja muun asian 196 euroa. Korkeimmassa oikeudessa rikosasian oikeudenkäyntimaksu on 122 euroa ja muun asian 244 euroa.

Hallinto-oikeudessa oikeudenkäyntimaksu on 97 euroa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa 244 euroa. Markkinaoikeudessa ja työtuomioistuimessa oikeudenkäyntimaksu on 244 euroa.

Tuomioistuinmaksulain 11 §:n (974/2001) mukaan oikeudenkäyntimaksujen suuruus tarkistetaan kolmen vuoden välein valtioneuvoston asetuksella rahan arvon muutosta vastaavasti. Myös asetuksessa säädettyt maksut on tarkistettu samoin määräajoin. Maksujen tarkistamisessa on käytetty Tilastokeskuksen julkaisemaa kuluttajahintaindeksiä. Indeksillä käytettävissä olevaa tuoreinta lukua on verrattu kolme vuotta aiempaan lukuun ja nostettu maksuja samalla prosentilla kuin kuluttajahinnat ovat indeksin mukaan nousseet. Maksujen suuruudet pyöristetään lähimpään täyteen euroon. Viimeksi maksuja tarkistettiin 1.1.2014 lukien (1058/2013).

Maksutta käsiteltävät asiat

Maksuvelvollisuuteen on säädetty runsaasti poikkeuksia, jotka johtuvat joko asian luonteesta, vireillepanijasta tai lopputuloksesta.

Tuomioistuinmaksulain 6 §:ssä on luettelo maksutta käsiteltävistä asiaryhmistä. Maksuttomat asiaryhmät ovat suurelta osin niin sanottuja sosiaaliasioita tai asioita, joissa vastapuolena on julkinen taho. Yleisissä tuomioistuimissa maksutta käsitellään esimerkiksi yksityishenkilön velkajärjestelyasiat, lähestymiskiellon mukaiset asiat, sakon muuntorangaistusta koskevat asiat, pakkokeinon mukaiset asiat, syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista maksettavaa korvausta koskevat asiat, veron tai julkisen maksun ulosmittausta koskevat asiat sekä valan vannomista ja vakuutuksen antamista koskevat asiat.

Hallintotuomioistuimissa maksutta käsitellään esimerkiksi sosiaaliasiat, asumistukiasiat, mielenterveyslain mukaiset asiat, työllistämistukea koskevat asiat, ulkomaalaislain mukaiset asiat, julkisoikeudellista palvelussuhdetta koskevat asiat, siviilipalveluslain mukaiset asiat, vaaleja koskevat asiat, poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain mukaiset valitusasiat sekä tutkintavankeuslain mukaiset asiat. Lisäksi hallinto-oikeudessa käsitellään maksutta verotusta, kunnallisverosta vapauttamista, valtion avustusta ja julkisia maksuja koskevat asiat.

Työtuomioistuimissa käsitellään maksutta valitukset työehtosopimuksen yleissitovuudesta ja työneuvoston oikaisuvaatimukseen antamasta päätöksestä. Markkinaoikeus käsittelee maksutta kuluttajansuojalain mukaiset asiat.

Lisäksi maksutta käsitellään muun muassa kurinpitoasiat, vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevat asiat, oikeudenkäynnin julkisuutta koskevat asiat, oikeusavun myöntämistä kos-

kevat asiat, viranomaisen sisäiset ja sen alaista hallintoa koskevat asiat, täytäntöönpanon kieltä tai keskeyttämistä koskevat asiat sekä vankeuslain mukaiset asiat.

Myös tuomioistuinmaksuasetuksessa on säädetty eräistä maksuttomista asiaryhmistä. Asetuksen 3 §:n mukaan käräjäoikeudessa käsitellään maksutta lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain mukaiset asiat, pakkokeinolain mukaiset asiat sekä tuomioistuimen omasta aloitteesta tai toisen viranomaisen ilmoituksesta käsittelemät asiat. Asetuksen 6 §:n mukaan hovioikeudessa maksua ei peritä varatuomarin arvonimen myöntämistä koskevan asian käsittelystä eikä oikeudenkäyntiasiaan liittyvästä sovittelusta.

Lain 7 §:ssä on säädetty vireillepanijaan liittyvistä maksuvapautuksista. Maksuvelvollisuudesta on vapautettu muun muassa tietyt viranomaiset. Maksuvelvollisuutta ei ole oikeusministeriön hallinnonalan viranomaisilla eikä poliisi- ja esitutkintaviranomaisilla, työsuojeluviranomaisilla asioissa, jotka koskevat työsuojelua, ympäristö- ja terveydensuojeluviranomaisilla näiden hoitaessa laissa säädettyä valvontatehtävää eikä valtion ja kunnan viranomaisilla näiden hoitaessa vesilaissa säädettyä valvontatehtävää. Lisäksi maksujen suorittamisesta ovat vapaat sosiaaliasioita hoitavat kunnalliset viranomaiset sosiaali- tai holhoustoimen asioissa ja lähestymiskieltoasioissa sekä maistraatti asioissa, jotka koskevat holhoustointia.

Maksuista on vapautettu myös vieraan valtion viranomaiset, kansalaiset ja oikeushenkilöt sekä kansainväliset toimielimet asioissa, joita käsitellään soveltaen kansainvälistä oikeusapua tai täytäntöönpanoa koskevia sopimuksia ja säännöksiä.

Tuomioistuinmaksua ei peritä myöskään varattomaksi asianmukaisesti todistetulta henkilöltä hänen etuaan ja oikeuttaan koskevassa asiassa. Lisäksi, jos maksun periminen olisi kohtuutonta, asian käsitellyt viranomainen tai maksun määräävä virkamies voi yksittäistapauksessa määrätä, ettei maksua peritä. Asianosaiset on vapautettu käsittelymaksusta myös niissä asioissa, joissa heidät on muualla laissa vapautettu suorittamasta maksuja viranomaisen toimenpiteistä tai toimituskirjoista.

Oikeusapulain (257/2002) 4 §:n mukaan oikeusavun myöntäminen vapauttaa edun saajan velvollisuudesta suorittaa muun muassa käsittelymaksua ja toimituskirjamaksua asiaa käsittelevässä viranomaisessa. Käsittelymaksusta saavat täyden vapautuksen myös ne, jotka maksavat oikeusavusta omavastuuosuuden.

Oikeusapua annetaan oikeusapulain 3 §:n (927/2008) mukaan hakemuksesta korvauksetta tai omavastuuosuutta vastaan hakijan taloudellisen aseman perusteella. Sitä ei anneta yrityksille eikä yhteisöille. Oikeusapua voi saada lähes kaikkiin asiatyyppeihin. Asiaryhmiä, joihin oikeusapua ei pääsääntöisesti voi saada, ovat yleisten tuomioistuinten hakemusasiat, yksinkertaiset rikosasiat, verotusta tai julkista maksua koskevat asiat sekä asiat, joissa valitusoikeus perustuu kunnan tai muun julkisyhteisön jäsenyyteen.

Oikeusapulain 6 §:n mukaan hakijalle, jonka ei katsota tarvitsevan oikeusavustajaa mutta joka olisi taloudellisen asemansa perusteella oikeutettu oikeusapuun ilman omavastuuosuutta, voidaan oikeusapuna myöntää vapautus käsittelymaksusta.

Oikeudenkäyntimaksun periminen riippuu myös asian lopputuloksesta. Rikosasian käsittely muutoksenhakutuomioistuimessa on maksutonta, jos tuomioistuin muuttaa alemman tuomioistuimen ratkaisua muutoksenhakijan eduksi. Käräjäoikeudessa muutoksenhakija saa maksuttoman käsittelyn, jos käräjäoikeus muuttaa ulosottomiehen päätöstä muutoksenhakijan eduksi. Hallinto-oikeudessa maksuvelvollisuutta ei ole, jos hallinto-oikeus muuttaa alemman viranomaisen päätöstä muutoksenhakijan eduksi, eikä korkeimmassa hallinto-oikeudessa, jos kor-

kein hallinto-oikeus muuttaa muun alemman viranomaisen kuin keskusverolautakunnan veroa tai julkista maksua koskevaa päätöstä muutoksenhakijan eduksi.

Kun korkein oikeus tai korkein hallinto-oikeus ei myönnä valituslupaa valituslupa-asiassa tai hylkää ylimääräisen muutoksenhakemuksen, säädetystä maksusta peritään vain puolet. Sama koskee tilanteita, joissa markkinaoikeus ei käsittelylupa-asiassa myönnä käsittelylupaa. Käräjäoikeudessa maksua ei peritä, jos asian käsittely päättyy haastetta antamatta, tietyin poikkeuksin.

Jos muutoksenhakuasia jää sillensä tai raukeaa taikka jää tutkimatta, oikeudenkäyntimaksua ei asianomaisessa tuomioistuimessa peritä. Tästä ovat poikkeuksena markkinaoikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden käsittelemät julkisia hankintoja koskevat asiat, joissa täysimääräinen oikeudenkäyntimaksu peritään, vaikka muutoksenhakuasia poistettaisiin käsittelystä antamatta pääasiasta ratkaisua tai muutoksenhakuasia jäisi tutkimatta.

Oikeudenkäyntimaksua ei peritä, jos ylimääräinen muutoksenhakemus hyväksytään tai asia aineellisia kysymyksiä osaksikaan ratkaisematta palautetaan alemman viranomaisen käsiteltäväksi tai siirretään toimivaltaiselle viranomaiselle.

Maksun määrääminen ja periminen

Maksun määrää asian ratkaisija, esittelijä, pöytäkirjanpitäjä, toimituskirjan antaja tai muu tehtävään määrätty virkamies (9 §). Tuomioistuinmaksut peritään lain 8 §:n mukaan suoritteen valmistumisen jälkeen, jollei muuta ole säädetty. Asetuksella voidaan säätää muun muassa ennakkomaksujen perimisestä. Tuomioistuinmaksuasetuksen 12 §:n mukaan maksuvelvollinen voi suorittaa maksun myös etukäteen, jos viranomainen tämän hyväksyy. Säännöksellä etukäteen maksamisesta ei liene ollut käytännön merkitystä.

Oikeudenkäyntimaksun voi käytännössä maksaa käteisellä tai laskulla. Viime vuosina käteismaksujen vastaanotto on vähentynyt huomattavasti, ja monissa tuomioistuimissa laskutus on lähes ainoa maksutapa. Maksupäätteen on käytössä niissä tuomioistuimissa, joissa käteismaksuja otetaan vastaan merkittävä määrä.

Tuomioistuimet laskuttavat käsittelymaksut itse, mutta Valtion talous- ja henkilöstöhallinnon palvelukeskus hoitaa lasku- ja maksutapahtumien kirjanpidon ja laskuihin liittyvät perintätehtävät.

Tuomioistuinmaksuasetuksen 12 §:n mukaan maksua laskulla perittäessä eräpäivää ei saa määrätä aikaisemmaksi kuin kolmen viikon eikä myöhäisemmäksi kuin kuuden viikon päähän siitä päivästä, jona lasku annetaan asiakkaalle tai postin kuljetettavaksi. Asetuksen 13 §:ssä on säädetty mahdollisuudesta periä viivästysmaksu, jos maksuvelvollinen ei suorita maksua määräajassa. Jos maksua ei maksa, se voidaan periä ulosottotoimin (TuomioistuinmaksuL 12 §).

Lain 10 §:ssä säädetään maksua koskevasta muutoksenhausta. Maksuun voi vaatia oikaisua sen määränneeltä virkamieheltä tai viranomaiselta kuuden kuukauden kuluessa maksun määräämisestä. Oikaisuvaatimuksesta annetusta päätöksestä voi valittaa hallinto-oikeuteen 30 päivän määräajassa. Valittaminen hallinto-oikeuteen on maksutonta. Hallinto-oikeuden päätökseen ei saa hakea muutosta.

Tuomioistuinmaksulain tausta ja tavoitteet

Oikeudenkäynti on ollut Suomessa pitkään maksullista. Vielä 1970-luvulla suoritteista perittiin suoraan virkamiehille, esimerkiksi tuomareille, virkasivutuloa, joka muodosti pääosan tuomarien palkkauksesta. Kun tuomioistuinten ylläpito siirtyi 1980-luvulla valtiolle, virkasivutulojärjestelmästä luovuttiin ja tuomioistuinten suoritteista ryhdyttiin perimään leimaveroja ja toimituskirjamaksuja. Niitä seurasivat säädökset tuomioistuinmaksuista.

Laki yleisen alioikeuden, maistraatin ja julkisen notaarin suoritteista perittävien maksujen perusteista (285/1987) tuli voimaan vuonna 1987 ja nyt voimassa oleva tuomioistuinmaksulaki vuonna 1993. Voimassa olevaa lakia edeltäneessä hallituksen esityksessä (241/1992) todettiin, että perusajatuksena oli, että tuomioistuinten ja muiden oikeushallintoviranomaisten toiminnasta aiheutuvat menot voitaisiin edelleenkin osittain kattaa palveluksia käyttäviltä asianosaisilta perittävien maksuin. Maksujen suuruus tuli määrittää siten, että niillä ei ole oikeusturvan hakemista estävää tai tarpeettomasti rajoittavaa vaikutusta. Tästä syystä maksujen suuruudet olisivat huomattavasti alle omakustannushinnan. Maksujen suuruus perustuisi kohtuullisuuteen ja asiatyypin keskimääräiseen kokonaiskustannukseen. Maksujen määrittämisessä otettaisiin huomioon suoritteen tuottamisesta aiheutuvien kokonaiskustannusten lisäksi ne tekijät, joiden nojalla maksun suuruus on perusteltua vahvistaa kokonaiskustannuksia alemmaksi.

Toisaalta hallituksen esityksessä todettiin, että asian käsittelylle tuomioistuimessa laskettava omakustannusarvo on korkea, eikä se noudata asioiden painoarvoa, oikeusastetta eikä yleensä mitään kaavaa, joka voitaisiin perustellusti ottaa hinnoittelupohjaksi.

Maksuilla arvioitiin katettavan tuomioistuinten kokonaiskustannuksista noin yksi neljäsosa, kun aiemmin kattavuus oli ollut yksi viidesosa. Hakemusasioissa kustannusvastaavuuden nostivat varsin korkeaksi kiinteistöjen kirjaamisasiat, joita oli paljon ja joiden hakemusmaksu oli säädetty lähelle omakustannusarvoa. Kiinteistöjen kirjaamisasiat siirtyivät vuoden 2010 alussa käräjäoikeuksilta Maanmittauslaitokselle.

Tuomioistuimissa käsiteltävien asiaryhmien omakustannusarvo lasketaan valtion maksuperusteasetuksen (211/1992) 1 §:n mukaisesti. Suoritteen tuottamisesta aiheutuneisiin kokonaiskustannuksiin luetaan suoritteen tuottamisesta aiheutuvien erilliskustannusten lisäksi sen aiheuttama osuus hallinto-, toimitila- ja pääomakustannuksista sekä muista valtion viranomaisen yhteiskustannuksista. Erilliskustannuksia ovat muun muassa työaikakirjanpidon mukaiset asian käsittelijöiden palkkakustannukset, asian käsittelyyn liittyvät mahdolliset lautamiespalkkiot ja asiantuntijapalkkiot sekä matkakulut.

Tuomioistuinmaksujen tasoa ei ole korotettu yli elinkustannusindeksillä lasketun rahan arvon muutoksen sitten tuomioistuinmaksulain säätämisen. Voimassa olevalla laillakaan maksuja ei juuri korotettu aiemmasta, ei myöskään vuonna 1987 säädetyllä lailla.

Asetuksessa säädettyjen hakemusmaksujen tasoa nostettiin vuoden 2014 alusta lukien lähemmäs niiden omakustannushintaa niin, että esimerkiksi avioerohakemusten käsittelyn kustannusvastaavuustaso on nyt noin 43 prosenttia. Toimitus- eli tiedoksiantomaksu kaksinkertaistettiin samassa yhteydessä 60 euroon. Muutoksella tavoiteltiin tiedoksiantojen 85 prosentin kustannusvastaavuustasoa.

Vuonna 2014 tuomioistuinmaksulain ja -asetuksen nojalla perittävistä maksuista kertyi tuloja yhteensä 33,3 miljoonaa euroa. Suurin osa eli 24,2 miljoonaa euroa (73 %) maksutuotoista kertyi summaaristen riita-asioiden käsittelystä perittävistä maksuista. Muista oikeudenkäynti-

maksuista kertyi 2,3 miljoonaa euroa (7 %), hakemusmaksuista 4,1 miljoonaa euroa (12 %), toimitusmaksuista 1,6 miljoonaa euroa (5 %) ja toimituskirjamaksuista 1,1 miljoonaa euroa (3 %). Valtion talousarviossa tuomioistuinten suoritteista perittävistä maksuista kertyvät tuotot on bruttobudjetoitu tuloarviomomentille 12.25.10 Tuomioistuintulot.

Oikeusministeriön teettämän, lokakuussa 2014 valmistuneen selvityksen mukaan summaariset asiat tulisi siirtää käräjäoikeuksilta ulosottoviranomaiselle, jossa niiden käsittelymaksun tulisi olla merkittävästi alempi kuin käräjäoikeuden käsittelymaksun. Uudistuksen edellyttämät lainsäädäntö- ja tietojärjestelmämuutokset olisi selvitysmiesten mukaan mahdollista toteuttaa niin, että summaariset asiat siirrettäisiin ulosottolaitokselle vuonna 2017. Jos muutos toteutuu, käräjäoikeuksien oikeudenkäyntimaksutuloista valtaosa poistuu.

2.2 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö

2.2.1 Yleistä

Syyskuussa 2012 julkaistiin Euroopan Neuvoston pysyvän CEPEJ-komitean (European Commission for the Efficiency of Justice) vertailuraportti 47 jäsenvaltion oikeuslaitoksen toimivuudesta. Raportin mukaan tuomioistuinmaksuja peritään Luxemburgia lukuun ottamatta kaikissa EN:n jäsenvaltioissa. Raportista käy ilmi, että tuomioistuinmaksutulot kattoivat vuonna 2010 jäsenvaltioiden tuomioistuinlaitoksen menoista keskimäärin 28,3 % (Suomi 12,9 %). Tuomioistuinmaksuja koskevassa yhteenvedossa todetaan, että suurimmassa osassa Euroopan valtioita maksutulot ovat merkittävä rahoituslähde.

Muissa kuin rikosoikeudellisissa asioissa maksut peritään yleensä ennen asian käsittelyn aloittamista. Useimmissa maissa asiaa ei oteta käsiteltäväksi, ellei maksua ole maksettu. Maksun maksaa asian vireillepanija.

Maksujen suuruudet ja määräytymisperusteet vaihtelevat suuresti. Useissa Euroopan maissa oikeudenkäyntimaksu on porrastettu asian taloudellisen intressin mukaan. Monissa tuomioistuimissa on lisäksi erisuuruiset maksut oikeushenkilöille ja luonnollisille henkilöille. Vaihtelua on siinä, ovatko viranomaiset oikeutettuja ilmaiseen oikeudenkäyntiin. Useimmissa maissa oikeudenkäyntimaksusta voi saada vapautuksen taloudellisin perustein, yleensä sillä perusteella, että on oikeutettu oikeusapuun.

2.2.2 Ruotsi

Ruotsissa oikeudenkäyntimaksuja peritään yleisissä tuomioistuimissa ensimmäisessä asteessa sekä maa- ja ympäristötuomioistuimissa niissä asioissa, jotka tuomioistuin käsittelee ensimmäisenä asteena. Maksun suuruus riippuu asiatyypistä. Maksu peritään etukäteen, eikä tuomioistuin aloita asian käsittelyä, ennen kuin maksu on maksettu. Hallinto-oikeuksissa ja muutoksenhakuasteessa maksuja ei ole.

Oikeudenkäyntimaksun maksaa asian vireillepanija. Maksusta voi valittaa tuomioistuinvirastolle vuoden sisällä päätöksen tiedoksiannosta.

Ruotsin oikeudenkäyntimaksujen taso yli kaksinkertaistui heinäkuun 2014 alussa: tavallisen riita-asian maksu nousi 450 kruunusta 2 800 kruunuun (n. 50 eurosta n. 300 euroon) ja hakemusasiatyyppisten asioiden oikeudenkäyntimaksu 375 kruunusta 900 kruunuun (n. 40 eurosta n. 100 euroon). Samalla erilaisten maksujen määrä supistettiin näihin kahteen (900 kr ja 2 800 kr). Aiemmat maksut olivat olleet muuttumattomina voimassa vuodesta 1995 lukien.

Alempi, noin 100 euron maksu koskee esimerkiksi adoptiota, avioliittoasioita, lasten huolto-, asumis-, elatus ja tapaamisoikeusasioita, isyysasioita, nimiasioita, pesänselvittäjän ja pesänjakajan määräämistä, meriselitysasioita sekä tiettyjä maa- ja ympäristötuomioistuimen asioita. Lisäksi se koskee riita-asioita, joissa vaatimuksen arvo ei nouse yli tietyn enimmäissumman ja joita varten on tavallista yksinkertaisempi oikeudenkäyntimenettely. Summaariset velkomusasiat on Ruotsissa siirretty ulosottotoimelle.

Korkeampi, noin 300 euron oikeudenkäyntimaksu koskee muita kuin edellä mainittuja riita-asioita, muita kuin syyttäjän ajamia rikosasioita, konkurssiasioita, yrityssaneerausasioita ja tiettyjä maa- ja ympäristötuomioistuimen käsittelemiä asioita. Joissakin maa- ja ympäristötuomioistuinien käsittelemissä asioissa (mm. vesiasiat) maksut ovat erityislainsäädännön perusteella tätäkin selvästi korkeampia.

Lisäksi lakiin lisättiin lisämaksu (tilläggsavgift) sellaisille asioille, jotka pannaan vireille summaarisina riita-asioina ulosotossa ja jotka ulosotto siirtää riitautuneina tuomioistuihin. Maksuvelvollinen näissä asioissa on asian alun perin vireille pannut. Sama lisämaksu koskee tiettyjen kirjaamisviranomaisten tuomioistuihin siirtämiä asioita.

Jos henkilölle on myönnetty oikeusapua, hänen ei tarvitse maksaa oikeudenkäyntimaksua. Jos hän on jo maksanut sen, maksu palautetaan. Lisäksi maksuista on vapautettu tietyt kansainväliset tahot. Maksuttoman käsittelyn saa myös konkurssia itse hakeva vireillepanija. Uskotun miehen määräämisissä, edunvalvoja-asioissa, velkasaneerausasioissa ja syyttäjän ajamissa rikosasioissa maksua ei peritä.

Valtiolliset ja kunnalliset viranomaiset ovat tuomioistuimissa maksuvelvollisia.

Vuoden 2014 uudistusten perusteluja

Vuoden 2014 maksumuutosten taustalla oli periaate, että tuomioistuimen palveluita käyttävä taho on velvollinen osallistumaan asioiden käsittelystä aiheutuvien kustannusten kattamiseen (Domstolsverket 2012:1: Ansöknings- och kungörandeavgifter vid allmän domstol). Ruotsissa tuomioistuinmaksut olivat olleet varsin alhaisella tasolla muihin Euroopan maihin verrattuna.

Asiaa valmistelleen tuomioistuinviraston näkemyksen mukaan maksut eivät saa olla niin korkeita, että ne ovat ristiriidassa kansalaisten oikeusturvan kanssa. Toisaalta ne eivät saa olla niin matalia, että tuomioistuimet kuormittuvat ns. tarpeettomilla jutuilla. Maksu ei saa ylittää asian käsittelyn aiheuttamia kustannuksia.

Uudesta maksujärjestelmästä haluttiin looginen ja hallinnollisesti helposti sovellettava, niin että useimmissa tapauksissa kansliahenkilökunta pystyisi määräämään maksun. Maksujen haluttiin edelleen olevan kiinteitä, jotta ne olisivat ennalta arvattavia ja jotta niitä koskevia säännöksiä olisi helppo soveltaa. Monen erisuuruisen maksun sijaan säädettiin kaksi maksuryhmää.

Lähtökohtana oli myös asettaa maksut ensimmäistä kertaa tiettyyn suhteeseen siihen nähden, millaiset kustannukset asioiden käsittelystä aiheutuu, sekä oikeaan suhteeseen toisiinsa nähden. Sitä varten laskettiin kaikkien maksullisten tuomioistuinasioiden keskimääräinen käsittelykustannus. Alempi käsittelymaksu (100 euroa) on noin 10 prosenttia yhden asian keskimääräisistä käsittelykustannuksista, ylempi käsittelymaksu (300 euroa) noin 30 prosenttia.

Säännösten valmisteluaineistossa todetaan, että jonkinlainen yhteys tuomioistuinten maksujen ja kustannuskehityksen välillä tulisi säilyttää myös jatkossa, toisin kuin Ruotsissa tähän mennessä.

Hakemusasiatyyppisten asioiden alempaa maksua perustellaan säännösten esitöissä sillä, että asiat käsitellään yksinkertaisemmassa prosessissa kuin riita-asiat, usein kirjallisessa menettelyssä. Jos osapuolet ovat tehneet avioeroon tai lapsiin liittyvän hakemuksen yhdessä, tuomioistuin tarkistaa yleensä vain, että tietyt muutovaatimukset täyttyvät. Näiden asioiden käsittely on tuomioistuimelle halvempaa kuin riita-asioiden. Myös muut perheasiat, esimerkiksi isyyden vahvistaminen, ratkaistaan yksinkertaisemmassa menettelyssä kuin riita-asiat. Kyseisten asioiden käsittelyn alempaa maksua perustellaan esitöissä myös sillä, että perheasioissa tuomioistuinratkaisun saaminen on erityisen tärkeää.

Pienen intressin riita-asioita varten on Ruotsin oikeudessa oma, yksinkertaistettu menettelynsä. Näissä riidoissa ainakin toinen osapuoli on yleensä yksityishenkilö. Yksinkertaistetulla oikeudenkäyntimenettelyllä oli tarkoituksena pitää osapuolten oikeudenkäyntikulut kohtuullisina. Alempi tuomioistuinmaksu on esitöiden mukaan linjassa tämän tavoitteen kanssa.

Muissa riita-asioissa noin 30 prosentin kustannusvastaavuutta vastaavaa maksua perustelee esitöiden mukaan muun muassa se, että aiempaa selvästi korkeampikaan oikeudenkäyntimaksu tuskin estää osapuolia saattamasta asiaa tuomioistuimen käsittelyyn. Korkeampi maksu voi kuitenkin vähentää kiusantekomielessä tehtyjä kanteita.

Konkurssi- ja yrityssaneerausasiat sekä maa- ja ympäristötuomioistuinten asiat aiheuttavat esitöiden mukaan tuomioistuimissa enemmän työtä kuin perheasiat ja ovat luonteensa puolesta rinnastettavissa riita-asioihin. Siksi niissä otettiin käyttöön sama oikeudenkäyntimaksu kuin riita-asioissa. Sama koski yksityisen ajamia syytteitä.

Valitusasioiden maksullisuuden harkinta

Ruotsissa on useampaan kertaan selvitetty sitä, tulisiko maksut ottaa käyttöön myös valitusasioissa. Viimeisin asiassa tehty selvitys koskee suunnitelma- ja rakennuslain mukaisia valitusasioita (SOU 2014:14). Selvityksessä katsottiin, että käsittelymaksun haitat olisivat isompia kuin edut. Maksu vähentäisi todennäköisesti valitusten määrää, mutta olisi vaikea arvioida, kuinka paljon. Maksu voisi vähentää kiusantekomielessä tehtyjä valituksia, mutta samalla se saattaisi muodostua esteeksi panna vireille perusteltu valitusasia. Selvityksessä arvioitiin, että maksu voisi vähentää etenkin sellaisia valituksia, jotka toimivat tyytymättömyyden ilmaisuna viranomaisen ratkaisua kohtaan, ilman että vireillepanija itsekään uskoo, että valitus voisi menestyä.

Jos maksu otettaisiin käyttöön, sen tulisi selvityksen mukaan olla noin 100 euroa eli sama kuin yleisten tuomioistuinten hakemusasiain maksu. Enintään toimeentulotuen verran tuloja saaville käsittelyn tulisi olla maksuton. Jos valitus menestyisi, maksu tulisi palauttaa vireillepanijalle.

Maksun haittapuoleksi todettiin sen mukanaan tuoma hallinnollinen työ tuomioistuimissa sekä maksun maksamisvaiheessa että siinä vaiheessa, kun maksuja joudutaan palauttamaan. Maksujärjestelmän katsottiin tämän vuoksi jopa pidentävän käsittelyaikoja. Selvityksessä todettiin, että toinen vaihtoehto olisi periä Suomen mallin mukaisesti maksu jälkikäteen, mutta silloin maksun ohjausvaikutus kärsisi. Myös maksujen karhuamisesta koituisi jälkikäitelaskutuksensa kustannuksia.

Selvityksessä todettiin, että Ruotsin oikeusperinteen mukaan viranomaisten päätöksistä tulee voida valittaa maksutta. Maksuja ei esitetty otettavaksi käyttöön.

Myös hovioikeuksiin ja korkeimpaan oikeuteen on aiemmin ollut esillä käsittelymaksu, jonka maksaminen olisi edellytys asian käsittelyyn ottamiselle. Asioissa, joissa on vastapuoli, maksu olisi tullut korvattua vireillepanijalle osana oikeudenkäyntikustannuksia. Muissa asioissa tuomioistuimien olisi maksanut maksun takaisin, jos valitus olisi menestynyt. Asiaa koskevassa selvityksessä (SOU 1995:124, s. 318) katsottiin, että jo melko matala maksu voisi vaikuttaa useassa tapauksessa niin, että valituksen perusteita mietittäisiin tarkemmin ja niiden kokonaismäärä laskisi. Lausunnonantajat eivät kuitenkaan kannattaneet maksuja, eikä niitä otettu käyttöön. Asian harkinnassa todettiin muun muassa, että maksu ei vähentäisi perusteettomia valituksia ja että se olisi hallinnollisesti monimutkainen. (Prop. 1998/99:37, s. 39)

2.2.3 Norja

Norjassa asetettiin tavoitteeksi 1980-luvun alussa tuomioistuinmaksulakia valmisteltaessa, että maksut kattaisivat tuomioistuinmaksutalouden aiheuttamat kulut lähes kokonaan, lukuun ottamatta rikosasioita. Toinen tavoite oli yksinkertaistaa säännöksiä niin, että sekä maksun määrittäminen että kirjanpito helpottuisivat. Aiemmassa maksujärjestelmässä maksut nousivat asteittain tai ne laskettiin tiettyinä prosentteina asian intressistä.

Norjassa päädyttiin ottamaan käyttöön oikeudenkäynnin perusmaksu, rettsgebyret, joka kerrotaan eri kertoimilla asiatyypin ja pääkäsittelyn keston mukaan. Hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa kertoimet ovat korkeampia kuin käräjäoikeudessa. Hallinto-oikeudelliset asiat käsitellään yleisissä tuomioistuimissa.

Uuden sääntelytavan etuna pidettiin muun muassa sitä, että maksujen suuruutta voidaan nostaa yksinkertaisesti perusmaksua korottamalla.

Oikeudenkäyntimaksun maksaa asian vireillepanija. Maksusta ovat vapautettuja ne, jotka ovat taloudellisella perusteella oikeutettuja ilmaiseen oikeusapuun. Pääsääntö on, että käsittelymaksu on maksettava etukäteen. Kantajan, jolla ei ole avustajaa, on maksettava oikeudenkäyntimaksu etukäteen sillä uhalla, että tuomioistuin ei muuten ota asiaa käsiteltäväkseen.

Maksutta käsitellään muun muassa isyys-, avioero-, huolto-, tapaamisoikeus-, holhous- ja elatusasiat, vuokrasopimuslain mukaiset asiat, käräjäoikeuden käsittelemät työriita-asiat, terveys- ja sosiaalisektorin hallinnollisia pakkotäytäntöönpanoja koskevat asiat, vakuutetun vireille panemat eläke- ja sosiaalilainsäädäntöön asiat, työntekijän työnantajaa vastaan nostamat, työ- ja palvelusolosuhteita koskevat asiat sekä asiat, jotka koskevat varusmiespalveluksesta vapautumista vakaumusyistä. Myöskään rikosasioissa ei ole tuomioistuinmaksua.

Oikeudenkäynnin perusmaksu on nyt 860 kruunua eli noin 95 euroa. Tavallisessa riita-asiassa vähimmäismaksu on 5 kertaa perusmaksu eli 4 300 kruunua (n. 470 €). Jos asian pääkäsittely kestää enemmän kuin päivän, maksu nousee joka päivä 3 perusmaksun verran eli 2 580 kruunua (n. 285 €), kuudennessa oikeudenkäyntipäivästä lähtien 4 perusmaksun verran (3 440 kr eli 380 €). Esimerkiksi kolmen päivän oikeuskäsittely maksaa näin ollen 9 460 kruunua (1 040 €) ja kuuden päivän käsittely 18 060 kruunua (1 980 €). Vähäiset riita-asiat käsitellään erityisessä menettelyssä (småkravsprocess). Siinä oikeudenkäyntimaksu on 3,5 kertaa perusmaksu eli 3 010 kruunua (330 €). Sovittelun hinta on yksi perusmaksu eli 860 kruunua (95 €).

Jos asia sovitaan aiemmin kuin neljä viikkoa ennen pääkäsittelyä, oikeudenkäyntimaksu on 2 perusmaksua eli 1 720 kruunua (190 €). Jos se sovitaan myöhemmin mutta kuitenkin ennen

pääkäsittelyä, maksu on 2,5 kertaa perusmaksu eli 2 150 kruunua (235 €). Jos asia sovitaan pääkäsittelyn aikana, maksu on puolet täydestä maksusta.

Konkurssimenettelyn oikeudenkäyntimaksu on 25 kertaa perusmaksu eli 21 500 kruunua (2 360 €).

Hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa yleinen vähimmäismaksu on 24 kertaa perusmaksu eli 20 640 kruunua (2 265 €). Maksu nousee samalla tavalla kuin kärjäoikeudessa: toisesta pääkäsittelypäivästä lähtien 2 580 kruunua (285 €) päivässä ja kuudennesta pääkäsittelypäivästä lähtien 3 440 kruunua (380 €) päivässä. Jos hovioikeus poistaa kärjäoikeuden antaman tuomion ja palauttaa asian kärjäoikeuteen, hovioikeusvaiheen oikeudenkäyntimaksu on 4 kertaa perusmaksu eli 3 440 kruunua (380 €).

2.2.4 Tanska

Tanskassa peritään oikeudenkäyntimaksu niin kärjäoikeudessa kuin valitusasteessakin. Muutoksenhaussa maksut ovat korkeampia kuin ensimmäisessä asteessa. Erityistä hallintotuomioistuinta ei ole, vaan hallinto-oikeudelliset asiat käsitellään yleisissä tuomioistuimissa. Maksu maksetaan asian vireillepanovaiheessa.

Maksutta käsitellään esimerkiksi perheoikeudelliset asiat, kuten adoptio-, avioero-, isyys-, holhous- ja huoltoasiat, sekä muut kuin asianomistajan ajamat rikosasiat. Maksuvelvollisuus ei koske niitä, jotka on vapautettu maksuista oikeusapulaissa, eikä niitä, joilla vakuutus kattaa oikeudenkäynnin kustannukset. Maksuista on vapautettu myös virkamiehet, jotka panevat asian vireille virkansa puolesta.

Tanskassa oikeudenkäyntimaksun suuruus on vuodesta 1916 lähtien ollut sidoksissa asian intressiin. Vuonna 1989 säädettiin vireillepanovaiheen maksun lisäksi maksettava toinen maksu, joka maksetaan, kun asian käsittelyajankohdasta on sovittu. Se on yhtä suuri kuin vireillepanovaiheen maksu. Toisen vaiheen maksun tarkoituksena on kannustaa osapuolia selvittämään sovinnon mahdollisuus niin aikaisessa vaiheessa kuin mahdollista. Menettelytapa on sama jokaisessa oikeusasteessa. Asioissa, joissa intressi on korkeintaan 50 000 kruunua (noin 6 700 euroa), maksetaan vain vireillepanovaiheen maksu.

Kärjäoikeudessa enintään 50 000 kruunun (6 700 e) intressin asioissa tuomioistuinmaksu on 500 kruunua (70 €). Yli 50 000 kruunun intressin asioissa maksu on 750 kruunua (100 €) sekä 1,2 prosenttia intressin 50 000 kruunua (6 700 €) ylittävästä arvosta. Maksun enimmäissuuruus on kuitenkin 75 000 kruunua (n. 10 100 €). Asian arvoa määritettäessä lasketaan eri vaatimusten arvo yhteen. Jos vaatimuksia korotetaan maksun maksamisen jälkeen, myös maksua korotetaan.

Ensimmäisessä tuomioistuinasteessa tuomioistuin palauttaa kolmanneksen (kuitenkin vähintään 500 kruunua / 70 €) siitä tuomioistuinmaksusta, joka on maksettu asian käsittelypäivämäärästä päätettäessä, jos asia päättyy sovintoon tai yksipuoliseen tuomioon tai vastaaja myöntää vaatimukset oikeiksi.

Valitusasteessa alle 50 000 kruunun (6 700 €) asioissa tuomioistuinmaksu on 750 kruunua (100 €), ja se maksetaan, kun asia pannaan vireille. Yli 50 000 kruunun asioissa tuomioistuinmaksu on 1 000 kruunua (135 €) sekä 1,2 % riidan intressistä, kun asia pannaan vireille. Sama summa maksetaan, kun tuomioistuin määrää pääkäsittelyn ajankohdan. Tuomioistuinmaksun yläraja on 75 000 kruunua (10 100 €).

Korkeimmassa oikeudessa alle 50 000 kruunun (6 700 €) intressin asioissa oikeudenkäyntimaksu on 1 500 kruunua (200 €), ja se maksetaan, kun asia tulee vireille. Yli 50 000 kruunun asioissa peritään oikeudenkäyntimaksu sekä vireillepanovaiheessa että pääkäsittelystä päätettäessä, ja se on 50 prosenttia korkeampi kuin ensimmäisessä valitusasteessa.

Maksullisissa rikosasioissa oikeudenkäyntimaksut määräytyvät samalla tavalla kuin siviiliasioissa.

Viranomaistoimintaa koskevissa asioissa (hallinto-oikeudelliset asiat; lain esitöissä mainitaan kanne oikeudesta kotiapuun ja varhaiseläkettä koskevat asiat) oikeudenkäyntimaksu määräytyy samoin perustein kuin siviiliasioissa, kuitenkin sillä erotuksella, että enimmäismaksu on 2 000 kruunua (270 €) ja korkeimmassa oikeudessa 3 000 kruunua (405 €).

Rekisteröintityyppisten asioiden kuten rasitteiden, osittaisten käyttöoikeuksien ja asiakirjan kuoletusten oikeudenkäyntimaksu on ensimmäisessä asteessa 400 kruunua (55 €), ensimmäisessä valitusasteessa 750 kruunua (100 €) ja korkeimmassa oikeudessa 1 500 kruunua (200 €).

Tanskan tuomioistuinmaksuja alennettiin vuonna 2004. Taustalla oli pyrkimys helpottaa oikeuden saatavuutta. Pienempien riitojen tuomioistuinmaksuja alennettiin, ja isoihin riitoihin asetettiin maksulle yläraja. Hallinto-oikeudellisten asioiden oikeudenkäyntimaksulle asetettiin aiempaa alhaisempi yläraja. Tätä perusteltiin sillä, ettei valtion pidä kerätä suuria maksuja siitä, että tuomioistuin suorittaa hallinnon ja lainsäädäntövallan valvomiseen liittyviä perustustaillaillisia tehtäviään. Tuomioistuinmaksu ei saa olla esteenä oikeudenkäynnin vireille saattamiselle varsinkaan niissä tapauksissa, joissa kanne nostetaan viranomaista vastaan.

Maksusäännösten esitöissä pohditaan perusteluja sekä käräjäoikeutta matalammille että korkeammille tuomioistuinmaksuille valitusasteessa. Jos tuomioistuinmaksu valitusasteessa olisi alempi kuin ensimmäisen asteen tuomioistuimessa (esitöissä viitataan Englantiin sekä Ruotsiin, jossa valitusasteessa ei ole lainkaan oikeudenkäyntimaksua), ensimmäisen asteen maksu kattaisi tavallaan myös käsittelyn valitusasteessa. Jos suhde olisi päinvastainen, se viestisi lainsäätäjän näkemyksestä, jonka mukaan asian käsittely yhdessä instanssissa riittää, ja sen, joka haluaa asiansa käsiteltäväksi toisessa asteessa, on maksettava lisää.

Esitöissä todetaan edelleen, että taloudellisten tavoitteiden lisäksi tuomioistuinmaksujen tavoitteena on ehkäistä perusteettomia tuomioistuinkäsittelyjä ja kannustaa ratkaisemaan riidat oikeusistuimen ulkopuolella.

2.2.5 Itävalta

Itävallassa riita-asian oikeudenkäyntimaksu riippuu riidan intressin suuruudesta. Alioikeudessa alin maksu on 21 euroa. Se maksetaan riidoissa, joissa intressi on enintään 150 euroa. Kiinteitä, intressin perusteella määräytyviä maksuja on 12 erisuuruista. Niistä korkein on 6 615 euroa, joka peritään, kun riidan arvo on 280 000—350 000 euroa. Kun riidan arvo on yli 350 000 euroa, oikeudenkäyntimaksu on 1,2 prosenttia riidan arvosta plus 2 525 euroa.

Maksu maksetaan asian vireillepanovaiheessa. Jos vaatimuksia eli riidan arvoa korotetaan oikeudenkäynnin aikana, tuomioistuin saattaa määrätä maksettavaksi lisämaksun. Myös muutoksenhakuasteissa maksu on maksettava valituksen toimittamisen yhteydessä. Poikkeuksena ovat joissakin tapauksissa muut kuin riitaoikeudenkäynnit, joissa peritään vaademaksun sijasta päätösmaksu.

Perustuslakituomioistuimen oikeudenkäyntimaksu on 220 euroa. Sekin maksetaan oikeudenkäynnin alussa.

Itävallassa oikeusapuun voi kuulua vapautus oikeudenkäyntimaksuista. Päätöksen oikeusavun myöntämisestä tekee asiaa ensimmäisenä oikeusasteena käsittelevä tuomioistuin. Oikeusapua myönnetään, jos henkilöt tulot, taloudelliset olosuhteet ja elatusvelvollisuus ovat sellaiset, ettei hän pysty vastaamaan oikeudenkäyntikuluista vaarantamatta perustoimeentuloaan.

Maksutta käsitellään esimerkiksi edunvalvonta-asiat sekä huoltajuuteen ja tapaamisoikeuteen liittyvät asiat. Myös laitokseen sijoittamista koskevan lain ja laitoshoidon koskevan lain mukaiset asiat käsitellään maksutta.

2.2.6 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä oikeudenkäyntimaksuja on tarkasteltu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaisen oikeuteen pääsyn näkökulmasta. Artiklan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä.

EIT on todennut, että oikeus päästä tuomioistuimeen ei ole ehdoton, vaan valtio voi rajoittaa tätä oikeutta valitsemillaan keinoilla taatakseen tehokkaan pääsyn tuomioistuimeen EIS 6 artiklan mukaisesti. Tuomioistuimeen pääsulle voidaan asettaa myös taloudellisia rajoituksia. Rajoituksilla täytyy kuitenkin olla hyväksyttävä tavoite, ja käytettyjen keinojen tulee olla oikeassa suhteessa tavoitteisiin. Valitusasteissa taloudelliset rajoitukset voivat olla tiukempia, koska asia on jo tutkittu ensiasteessa.

EIT:llä on ratkaisukäytäntöä tapauksista, joissa muutoksenhakutuomioistuin on asettanut valituksen tutkimisen edellytykseksi sen, että valittaja maksaa tietyn summan joko oikeudenkäyntimaksuna tai vakuutena. EIT ei suhtaudu kielteisesti etukäteismaksun vaatimiseen. Etukäteismaksu voidaan kuitenkin nähdä ongelmana, jos sillä rajoitetaan olennaisesti tuomioistuimeen pääsyä ja rajoitteelta puuttuu hyväksyttävä tarkoitus. Maksun suuruuden tulee olla kohtuullinen ja etukäteismaksukäytännölle tulee olla hyväksyttävät tavoitteet ja perustelut.

EIT on katsonut EIS:n 6 artiklan tulleen rikotuksi, jos käsittelymaksu tai vastapuolen kulujen korvaamiseksi asetettu vakuus on ollut niin suuri, että sen vaatiminen ennakoon on muodostanut tosiasiallisen esteen päästä oikeuteen. EIT on joissakin ratkaisuissaan todennut, että ennakoon maksettavaksi vaadittu summa on ollut suuruudeltaan kohtuuton. Kohtuuttomuus on näissä tapauksissa liittynyt vaaditun summan suuruuteen suhteessa valittajan taloudelliseen asemaan.

Esimerkiksi tapauksessa Kreuz v. Puola (2001) yksityishenkilön vahingonkorvauskanne kuntaa vastaan oli rauennut, koska kantaja oli jättänyt maksamatta häneltä prosessin alkamisen edellytyksenä vaaditun lähes 24 000 euron suuruisen oikeudenkäyntimaksun. EIT totesi, että tällaisen maksun edellyttäminen siviiliasioissa ei automaattisesti ollut vastoin 6 artiklaa. Maksu oli kuitenkin liian suuri olosuhteisiin, esimerkiksi valittajan maksukykyyn nähden. Vaadittu maksu vastasi vuoden keskipalkkaa Puolassa.

Vastaavalla tavalla liian korkeita olivat varattomalta yhtiöltä etukäteen vaadittu noin 2 400 euron oikeudenkäyntimaksu (Podbielski & PPU Polpure v. Puola 2005) – vaikka oikeudenkäyntimaksua kanteen nostamisen tai valituksen tekemisen yhteydessä ei voitu pitää itsessään EIS

6 artiklan vastaisena – ja heikossa taloudellisessa asemassa olleelta yhtiöltä valituksen tutkimisen edellytyksenä vaadittu lähes 3,8 miljoonan euron vakuus verovalitusasiassa (Belgia v. Loncke 2007). Viimeksi mainitussa tapauksessa vakuusvaatimuksella oli ollut tarkoituksena estää viivytystarkoituksessa tehty valitukset. Vakuus oli kuitenkin EIT:n mukaan poikkeuksellisen suuri ja valituksen tutkimatta jättäminen siksi, ettei vakuutta ollut asetettu, suhteeton toimenpide. Valittajalta oli tosiasiallisesti evätty pääsy valitusasteeseen.

Tapauksissa Manibardo v. Espanja (2000) ja di Gussola, Desbordes & Omer v. Ranska (2000) EIT katsoi, että etukäteen vaaditulla summalla oli hyväksyttävä tarkoitus, kun sillä oli pyritty välttämään asioiden ruuhkautuminen tuomioistuimessa taikka turvaamaan velkojien edut, estämään viivytystarkoituksessa tehty valitukset, vahvistamaan ylioikeuksien auktoriteettia ja samalla varmistamaan hyvä oikeudenhoito. Kyseisissä tapauksissa EIS 6 artiklaa katsottiin kuitenkin rikotun, koska vaaditut summat olivat olleet liian suuria valittajien taloudellisiin oloihin nähden.

Ensin mainitussa tapauksessa vahingonkorvausta maksamaan tuomitun piti tallettaa tuomittu summa korkoineen ja kuluineen, jotta hän sai valittaa päätöksestä. EIT totesi, että rajoituksilla ei saanut loukata tuomioistuimeen pääsyn olennaisilta kohdin. Asianosaisille on taattava tehokas pääsy tuomioistuimeen varsinkin päätöksistä, jotka koskevat heidän yksityisluonteisia oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan.

Jälkimmäisessä tapauksessa valitus oli jätetty käsittelemättä muutoksenhakutuomioistuimessa, koska valittaja ei ollut täyttänyt valituksenalaista päätöstä. EIT totesi, että valituksen tutkimatta jättäminen oli ollut tavoiteltuihin päämääriin nähden suhteeton toimenpide ja valittajilta oli estetty tehokas pääsy ylimpään tuomioistuimeen.

Liian suurena etukäteismaksuna EIT ei pitänyt Saksan perustuslakituomioistuimen vaatimaa 750 euron kuluennakkoa (Reuther v. Saksa 2003) eikä Iso-Britannian valitustuomioistuimen määräämää noin 157 000 euron vakuutta vastapuolen kuluista (Tolstoy Miloslavsky v. Iso-Britannia 1995). Jälkimmäisessä tapauksessa EIT totesi, että vaikka vakuuden määrä oli huomattava ja sen asettamiselle varattu aika suhteellisen lyhyt, mikään ei viitannut siihen, että vastapuolen kulujen kohdalla olisi tehty kohtuuton arvio.

2.3 Nykytilan arviointi

Tuomioistuinten toiminnasta aiheutuvat kokonaiskustannukset olivat vuonna 2014 yhteensä 272 miljoonaa euroa. Nykytilanteessa tuomioistuintulot vastaavat noin 12 %:a tuomioistuinlaitoksen kustannuksista. Kun ei oteta huomioon riidattomia saatavia koskevia summaarisia asioita, joiden osalta vastaavuus on korkea (88 %), maksutulot vastaavat vain 3 %:a asioiden käsittelykustannuksista. Kun ei oteta huomioon myöskään hakemusmaksuja, varsinaisissa oikeudenkäyntiasioissa (pois lukien summaariset asiat) oikeudenkäyntimaksut vastaavat 1 %:a käsittelyn aiheuttamista kokonaiskustannuksista.

Vastaavuusprosentin alhaisuus johtuu siitä, että tuomioistuinkäsittely on laajalti maksutonta muun muassa rikosasioissa käräjäoikeudessa ja huomattavassa osassa hallintolainkäyttöasioita. Esimerkiksi hallinto-oikeuksissa vuonna 2014 ratkaistuista asioista lähes 90 prosenttia käsiteltiin eri perusteilla maksutta. Siltä osin kuin maksuja peritään, ne vastaavat yleensä vain hyvin pientä osaa suoritteiden tuottamisen kustannuksista.

Tuomioistuinten menot ovat yli kaksinkertaistuneet tuomioistuinmaksulain säätämisen jälkeen. Vuonna 1991 ne olivat yhteensä 132 miljoonaa euroa ja vuonna 2014 yhteensä 272 miljoonaa euroa. Maksutulojen kertymässä ei ole kyseisten vuosien välillä tapahtunut juuri muu-

tosta, lukuun ottamatta summaaristen riita-asioiden maksukertymän huomattavaa kasvua viime vuosina. Vuonna 1991 maksutuloja kertyi noin 28 miljoonaa euroa ja vuonna 2014 noin 33 miljoonaa euroa.

Menojen kasvuun ovat vaikuttaneet muun muassa henkilökunnan palkkauksen kehitys, toimintakannan uudistaminen ja vuokrien kasvu sekä automaattiseen tietojenkäsittelyyn kohdistuvien kustannusten kasvu. Tuloja on vähentänyt sellaisten asioiden siirtyminen pois tuomioistuimista, joissa asiakkailta on peritty lähes täysi omakustannushinta. Tällaisia asiaryhmiä olivat kiinteistöjen kirjaamisasiat. Selvityksen alla on parhaillaan myös riidattomien velkomusasioiden siirtäminen käräjäoikeuksilta ulosottolaitoksen hoidettaviksi. Myös nämä asiat on hinnoiteltu lähes omakustannusarvoonsa.

Julkisen oikeusaputoiminnan laajentuminen koskemaan keskituloisia on osaltaan vähentänyt mahdollisten maksuvelvollisten osuutta.

Oikeudenkäyntimaksujen kokonaiskattavuus (missä määrin maksut kattavat toiminnan kokonaiskustannukset) ja maksullisen toiminnan kustannusvastaavuus (missä määrin maksuilla katetaan maksullisen toiminnan kustannukset) ovat varsin alhaisia verrattuna esimerkiksi siihen tasoon, mikä niille alun perin asetettiin tuomioistuinmaksulainsäädännön valmistelussa 1980- ja 1990-luvuilla.

Hallituksen esityksessä (HE 145/1986) yleisen alioikeuden, maistraatin ja julkisen notaarin suoritteista perittäviä maksuja koskevaksi lainsäädännöksi todetaan, että kiinteän maksun suuruuden tulee kattaa yleisessä alioikeudessa käsiteltävissä riita- ja rikosasioissa (varsinaisasi-oissa) vähintään 20 prosenttia suoritteen keskimääräisistä kokonaiskustannuksista ja muissa yleisen alioikeuden käsittelemissä asioissa vähintään 60 prosenttia. Asetusta annettaessa suorittekohtaiset hinnat olisivat muissa kuin varsinaisasiossa lähellä täyttä keskimääräistä kokonaiskustannusarvoa ja varsinaisasiossa noin 25 prosenttia kokonaiskustannusarvosta.

Hallituksen esityksessä (HE 241/1992) laiksi tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista arvioidaan, että tuomioistuimissa kertyvien tulojen kattavuus nousee 20 prosentista 26 prosenttiin. Tuomioistuimittain tulojen suhteen kustannuksiin arvioitiin vaihtelevan 1,7 prosentin (lääni-oikeudet) ja 47,2 prosentin (alioikeudet ja maistraatit) välillä.

Laaja maksuttomuus ja alhainen maksujen taso mahdollistavat myös sellaisten asioiden saatamisen tuomioistuinkäsittelyyn, joilla ei vireillepanijansa näkökulmasta ole juuri menestymisen mahdollisuuksia. Asioiden maksuttomuus ja maksujen alhaisuus eivät nykyisellään kannusta osapuolia ratkaisemaan erimielisyyksiään tuomioistuimen ulkopuolella niissäkään asioissa, joissa se olisi tarkoituksenmukaisinta. Kun tuomioistuimeen ohjautuu asioita, joissa oikeusturvan tarve ei ole suuri, joilla ei vireillepanijankaan näkökulmasta ole menestymisen mahdollisuuksia tai joissa asia voitaisiin ratkaista kevyemmin menettelyin esimerkiksi sopimalla, tuomioistuimet ruuhkautuvat ja myös merkittävän oikeusturvaintressin asioiden käsittely hidastuu.

Kun vielä otetaan huomioon valtion taloustilanteen jatkuva heikentyminen ja samalla tuomioistuinlaitoksen talouden kiristyminen lähivuosina ja tarve suunnata vähenevät voimavarat asioihin, joissa oikeusturvan tarve on suurin, maksullisen toiminnan kattavuuden lisäämiselle ja maksujen tason nostamiselle on tarvetta sekä tuomioistuinten rahoituksellisesta että maksujärjestelmän ohjausvaikutuksen näkökulmasta. Nykyinen maksujärjestelmä toteuttaa hyvin oikeusturvan saatavuutta koskevia tavoitteita, mutta ei kaikilta osin tehokkaasti fiskaalisia tai ohjaustavoitteita.

Tuomioistuinmaksulain säännöksiä on tarpeen ajantasaistaa myös sen vuoksi, että voimassa olevassa laissa maksuttomiksi säädettyjen asioiden joukko on hyvin heterogeeninen ja sirpalemainen sekä maksuttomuusperusteet osin sattumanvaraisia ja myös vanhentuneita. Niitä on lisätty maksuttomia asiaryhmiä koskevaan lain 6 §:ään lain säätämisen jälkeen yksi kerrallaan ilman, että kokonaisuutta olisi arvioitu missään vaiheessa uudelleen. Maksuttomia asiaryhmiä koskevat säännökset on tästäkin syystä tarpeen ajantasaistaa ja arvioida eri asioiden maksuttomuus nykypäivän kriteerein.

Myös tuomioistuinmaksulain asetuksenantovaltuussäännökset edellyttävät sekä sisällöllistä että teknistä tarkistusta. Tuomioistuinmaksulaki on säädetty ennen perustuslain (731/1999) voimaantuloa, eivätkä sen asetuksenantovaltuudet vastaa kaikilta osin perustuslain 80 §:n asettamia vaatimuksia. Laki edellyttää myös eräiltä kohdin lakiteknistä ajantasaistamista.

Koska sekä sisällöllisiä että lainsäädäntötekniisiä muutostarpeita voimassa olevaan lakiin on runsaasti, nykyinen tuomioistuinmaksulaki tulisi korvata kokonaan uudella tuomioistuinmaksulailla.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on vahvistaa oikeusturvaa lisäämällä tuomioistuintuloja ja tehostamalla maksujen ohjausvaikutusta niin, että tuomioistuimissa vähenevät ne asiat, joissa oikeusturvaintressi on pieni. Silloin tuomioistuinten resurssit on mahdollista suunnata aiempaa paremmin niihin asioihin, joissa oikeusturvan tarve on suuri.

Tavoitteena on, että tuomioistuinten palveluksia käyttäviltä asianosaisilta perittävät maksut vastaisivat aiempaa suuremmassa määrin tuomioistuinten toiminnasta aiheutuvia kuluja. Maksujärjestelmän uudistuksella pyritään myös vähentämään tuomioistuinten palvelujen ilmeisen perusteetonta käyttämistä ja saamaan asianosaiset punnitsemaan asian tuomioistuimeen tai muutoksenhakuasteeseen viemistä silloin, kun se ei ole välttämätöntä.

Oikeudenkäyntimaksujen suuruudesta päättämisen pääkriteerinä ei kuitenkaan jatkossakaan voi olla suoritteen tuottamisesta aiheutuvien kustannusten peittäminen. Maksujen tulisi oikeusturvan saatavuuden näkökulmasta olla yleensä selvästi alle asioiden käsittelyn omakustannusarvon, mutta toisaalta järkevässä suhteessa kustannuksiin. Maksujärjestelmä ei saa estää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin saamista, vaan maksuista on edelleen oltava mahdollisuus saada vapautus vähävaraisuuden ja pienituloisuuden tai maksun yksittäistapauksellisen kohtuuttomuuden perusteella.

Tavoitteena on myös yksinkertainen ja selkeä maksujärjestelmä.

3.2 Toteuttamisvaihtoehdot

3.2.1 Sääntelytasoa koskevat vaihtoehdot

Esityksen valmisteluvaiheessa oli esillä mahdollisuus säätää lain tasolla jatkossa pelkästään oikeudenkäyntimaksujen suuruuden yleisistä perusteista, mikä vastaisi perustuslain mukaisia maksusääntelyn periaatteita. Maksujen tarkat määrät säädettäisiin valtioneuvoston tai oikeusministeriön asetuksella. Laissa voitaisiin säätää tietty yläraja oikeudenkäyntimaksuille. Esimerkiksi ulosottomaksuista annetun lain (34/1995) 3 §:ssä on säädetty velalliselta ja velkojalta

perittävien ulosottomaksujen enimmäismäärät. Maksujen tarkat määrät on säädetty ulosottomaksuista annetussa asetuksessa (35/1995).

Toisaalta esillä on ollut se vaihtoehto, että myös nyt asetuksessa säädetty hakemusmaksut nostettaisiin selkeyden vuoksi lain tasolle.

Tuomioistuinmaksuille on päädytty esittämään kuitenkin nykyisenlaista sääntelymallia, jossa varsinaisten oikeudenkäyntimaksujen suuruudet säädetään tarkasti lain tasolla. Oikeudenkäyntimaksut liittyvät kiinteästi perustuslain 21 §:n mukaiseen oikeuteen saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Hakemusmaksut jätettäisiin sen sijaan edelleen säädettaviksi asetuksen tasolla, sillä hakemusasiat eivät luonteensa puolesta ole yhtä lähellä oikeusturvan ja lainkäytön ydintä kuin niin sanotut varsinaiset oikeudenkäyntiasiat. Hakemusasioissa on perusteltua periä lähempänä omakustannusarvoa oleva maksu kuin varsinaisissa oikeudenkäyntiasioissa, ja maksujen suuruutta voidaan muuttaa tarpeen mukaan joustavasti laissa olevan asetuksenantovaltuuden puitteissa.

Hakemusmaksuja koskeva asetuksenantovaltuus osoitettaisiin oikeusministeriölle. Laissa säädetttäisiin hakemusasioissa perittävien maksujen suuruuden yleisistä perusteista sekä perusteista, joilla asetuksessa voidaan säätää vapautus hakemusmaksusta. Voimassa olevan tuomioistuinmaksuasetuksen on antanut valtioneuvosto. Hakemusasioita koskevat maksut eivät kuitenkaan ole niin laajakantoinen eivätkä periaatteellisesti tärkeä asia, että niitä koskeva asetuksenantovaltuus tulisi edelleen antaa valtioneuvostolle.

Valtion viranomaisten suoritteista perittävistä maksuista säädetään yleensä ministeriön asetuksella valtion maksuperustelain nojalla. Myös hakemusmaksuista olisi mahdollista säätää maksuperustelain nojalla. Maksuperustelain 6 §:ään sisältyy mahdollisuus määrätä maksu perittäväksi yleisesti suoritteen omakustannusarvoa alempana tai jättää maksu kokonaan perimättä, jos siihen on esimerkiksi sosiaalisiiin tarkoituksiin tai oikeudenhoitoon liittyviä syitä.

Hakemusmaksuista katsotaan kuitenkin jatkossakin olevan tarkoituksenmukaisinta säätää tuomioistuinmaksulain asetuksenantovaltuutuksen nojalla. Oikeudenkäynti- ja hakemusmaksujen tulisi määräytyä saman lain nojalla, sillä niillä on kiinteä yhteys toisiinsa: jos hakemuksesta vireille tullut asia siirretään riitaisena istunkäsittelyyn, siitä peritään maksu kuten riitaasiassa. Tuomioistuinmaksulain maksuttomuussäännösten on lisäksi tarpeen koskea samalla tavalla hakemus- kuin oikeudenkäyntimaksujakin.

Nyt valtioneuvoston asetuksessa säädettyistä toimitus- eli tiedoksiantomaksuista, toimituskirjamaksuista ja erillisistä kustannuksista esitetään sen sijaan säädettaväksi oikeusministeriön asetuksella maksuperustelain nojalla. Asiaa koskevaa asetuksenantovaltuutta ei siksi ehdoteta otettavaksi tuomioistuinmaksulakiin. Toimituskirjoja eli todistuksia, otteita ja jäljennöksiä koskevat tilaukset ja toimitukset eivät ole lähellä lainkäyttöä, eikä niistä ole perusteita säätää eri säädöstasolla tai erilaisella valtuutuksella kuin muiden viranomaisten maksullisista suoritteista. Ne on jo voimassa olevassa tuomioistuinmaksuasetuksessa hinnoiteltu omakustannusarvoonsa. Myös tiedoksiantomaksut on voimassa olevassa asetuksessa hinnoiteltu lähelle omakustannusarvoaan.

Tuomioistuinmaksuasetuksessa olevia toimituskirjamaksusäännöksiä on sovellettu myös syyttäjälaitoksessa. Koska toimituskirjamaksuja koskevaa asetuksenantovaltuutusta ei otettaisi tuomioistuinmaksulakiin, syyttäjälaitos ei enää kuuluisi lain soveltamisalaan.

Maksuperustelain nojalla annettavassa oikeusministeriön asetuksessa voitaisiin säätää myös valaa, vakuutusta ja varatuomarin arvonimeä koskevista maksuista. Valan vannomista ja vakuutuksen antamista koskevat asiat on säädetty nyt maksuttomiksi tuomioistuinmaksulain 6 §:n 1 momentin 18 kohdassa. Varatuomarin arvonimen myöntämistä koskevan asian käsittelyn maksuttomuudesta säädetään nyt tuomioistuinmaksuasetuksen 6 §:n 2 momentissa.

3.2.2 Etukäteismaksun käyttöönotto

Hallituksen esityksen valmisteluvaiheessa selvitettiin mahdollisuutta periä tuomioistuinmaksut etukäteen. Maksu perittäisiin asian vireille panon yhteydessä, ja asian käsittely aloitettaisiin vasta, kun maksu olisi maksettu. Jos vireillepanija olisi tulo- ja varallisuustasonsa perusteella oikeutettu julkiseen oikeusapuun, maksua ei perittäisi.

Etukäteismaksujärjestelmä tehostaisi maksujen ohjausvaikutusta verrattuna nyt käytössä olevaan jälkikäteislaskutukseen. Se todennäköisesti lisäisi asiakkaan harkintaa asian vireillepanovaiheessa etenkin niissä tapauksissa, joissa asian menestymismahdollisuus on hyvin vähäinen tai asian taloudellinen intressi ja oikeusturvaintressi huomattavan pieni.

Käytännössä etukäteismaksujärjestelmän luominen tarkoittaisi nykyaikaisten sähköisten vireilletulohakemusten ja maksamismenetelmien käyttöönottoa tuomioistuimissa. Järjestelmä voisi säästää työtä tuomioistuimessa vähentämällä etenkin taloushallinnon ja laskutuksen nykyisiä manuaalivaiheita, kun jo vireilletulovaiheessa kirjattavat asiakas- ja laskutustiedot siirtyisivät automaattisesti asianhallintajärjestelmän ja laskutusjärjestelmän välillä. Etukäteismaksun käyttöönotto myös vähentäisi viivästyneiden maksujen laskutus- ja perintätehtävistä tuomioistuimille aiheutuvia menoja sekä muiden valtion viranomaisten työmäärää.

Jos maksun suorittaminen asetettaisiin asian käsiteltäväksi ottamisen edellytykseksi, olisi kuitenkin otettava tarkoin huomioon lähtökohta, jonka mukaan kansalaisilla tulee olla mahdollisuus saada oikeudelliset asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Etukäteismaksujärjestelmän heikkoutena voidaan pitää sitä, että tuomioistuimen päätös saatetaan saada vasta huomattavan pitkän ajan päästä maksun suorittamisesta. Lisäksi etukäteismaksujen edut jäävät vähäisemmiksi silloin, kun lopullinen maksuvelvollisuus tai maksun suuruus on riippuvainen asian vireille panon jälkeisistä seikoista kuten asian käsittelytavasta tuomioistuimessa tai lopputuloksesta.

Edellä mainituista ongelmista huolimatta etukäteismaksuihin siirtymisen katsottiin esityksen valmisteluvaiheessa olevan lähtökohtaisesti tavoiteltava kehittämissuunta. Periaatteellisia, muun muassa oikeuteen pääsyyn liittyviä kysymyksiä ei ole pidettävä esteinä etukäteismaksuille, kun otetaan huomioon maksujen suuruusluokka ja pienituloisten maksuvapautukset sekä sosiaaliasioiden jääminen laajasti maksuttomiksi. Etukäteismaksun käyttöönotolla voisi yhdessä maksujen korottamisen kanssa olla ohjausvaikutusta, joka ei kuitenkaan heikentäisi oikeusturvaa.

Etukäteismaksujärjestelmää ei kuitenkaan vielä tässä vaiheessa esitetä otettavaksi käyttöön, sillä tuomioistuinten nykyiset asiankäsittelyjärjestelmät ovat elinkaarensa loppuvaiheessa. Niihin ei ole järkevää toteuttaa etukäteismaksujärjestelmää tukevia muutoksia. Syyttäjälaitoksen ja yleisten tuomioistuinten uusi asiankäsittelyjärjestelmä (aineistopankki, AIPA) otetaan käyttöön vaiheittain vuosina 2015–2018. Yleisten tuomioistuinten maksullisissa asiaryhmissä aineistopankkia ei oteta käyttöön vielä ensimmäisessä vaiheessa. Hallintotuomioistuimissa vastaavanlainen hanke on käynnistetty vuonna 2014. Lisäksi tuomioistuimissa otetaan vuoden 2016 lopulla käyttöön valtion yhteinen talous- ja henkilöstöhallinnon järjestelmä (Kieku).

Etukäteismaksujärjestelmään olisi käytännössä tarkoituksenmukaisinta siirtyä sitä mukaa kun uudet asiankäsittelyjärjestelmät otetaan käyttöön eri tuomioistuimissa ja asiaryhmissä.

Lakiin ehdotetaan kuitenkin tässä vaiheessa otettavaksi säännös, joka mahdollistaisi maksun maksamisen etukäteen. Tilanteista, joissa maksuvelvollinen voisi maksaa etukäteen, voitaisiin säätää oikeusministeriön asetuksella. Maksun suorittaminen ei olisi edellytys asian vireille tulemiselle eikä sen käsiteltäväksi ottamiselle, eikä se siten rajoittaisi oikeusturvan saatavuutta. Säännös on tarpeen, jotta etukäteismaksujärjestelmää voidaan kokeilla esimerkiksi tietyissä asiaryhmissä.

3.3 Keskeiset ehdotukset

3.3.1 Maksujen tason nostaminen

Tuomioistuinmaksujen tasoa ehdotetaan nostettavaksi nykyisestä selvästi niin, että maksut olisivat lähempänä asioiden käsittelyn kustannuksia. Maksu ei saa kuitenkaan koskaan muodostua ehdottomaksi esteeksi tai kohtuuttomaksi rajoitukseksi perustuslain 21 §:ssä tarkoitetun tai siihen verrattavan oikeusturvakeinon käyttämiselle saatettaessa asia tuomioistuimeen. Ehdotetut uudet maksutasot jäisivät useimmissa tapauksissa siksi edelleen kauas asioiden käsittelyn omakustannusarvosta.

Maksuja määriteltäessä ei ole noudatettu tiettyä kaavaa, esimerkiksi laskettu tiettyä prosenttiosuutta asiaryhmän keskimääräisistä kappalekohtaisista käsittelykustannuksista, vaan kukin asiatyyppi on arvioitu erikseen. Maksujen määrittämisessä on otettu huomioon esimerkiksi kohtuullisuus, asiatyyppin käsittelyn aiheuttamat keskimääräiset kustannukset ja asianosaisten maksukyky.

Ehdotetut uudet maksut vastaisivat keskimäärin asiaryhmittäin arvioituna 6—39 prosenttia asioiden käsittelyn omakustannusarvosta, kun summaarisia riita-asioita ei oteta lukuun. Vuonna 2013 muiden kuin summaaristen riita-asioden keskimääräinen kustannusvastaavuus oli asiaryhmittäin 3—10 prosenttia. Ehdotettavia maksutasoja ei ole perusteltua pitää kohtuuttomina, kun otetaan huomioon esimerkiksi se, että monessa asiatyyppissä yksittäinen ihminen asioi tuomioistuimessa hyvin harvoin. Varsinkaan yleisissä tuomioistuimissa ja markkinaoikeudessa tuomioistuinmaksu ei yleensä ole merkittävä kustannuserä verrattuna oikeudenkäynnin asianosaiselle aiheuttamiin muihin kuluihin. Oikeudenkäyntimaksu ei ainakaan riita-asioissa siten ratkaise sitä, viekö henkilö tai yhteisö asian tuomioistuimeen vai ei. Mahdollista järjestelmän väärinkäyttöä, esimerkiksi kiusantekomielessä tehtyjä vahingonkorvauskanteita, uudelle tasolle asetettu maksu voi kuitenkin riita-asioissakin vähentää.

Maksut olisivat kiinteitä, niin että osapuolten olisi helppo arvioida ne etukäteen. Kiinteät maksut ja mahdollisimman yksinkertaiset säännökset helpottavat myös maksuihin liittyvää hallinnollista työtä.

Käräjäoikeuden riita-asioden oikeudenkäyntimaksuja ehdotetaan yksinkertaistettaviksi siten, että ratkaisuvaiheen mukaisesta maksun porrastuksesta luovutaan. Porrastuksen yhtenä tarkoituksena on ollut kannustaa osapuolia ratkaisuun mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Maksuluokkien erot ovat kuitenkin niin pienet, enimmillään 110 euroa, ettei niillä ainakaan isojen oikeudenkäyntikulujen riidoissa liene merkitystä. Vireille paneva osapuoli ei myöskään aina itse voi vaikuttaa siihen, missä vaiheessa asian käsittely päättyy.

Asian valmisteluvaiheessa oli esillä maksun porrastaminen ainakin käräjäoikeuksissa käsittelyn keston mukaan. Kaikista käräjäoikeuksien laajoista riita-asioista kuitenkin vain pieni osa

etenee pääkäsittelyyn asti, eikä näille asioille olisi siksi mielekästä rakentaa erilaisia aikaan perustuvia luokituksia.

Markkinaoikeuden käsittelemissä julkisia hankintoja koskevissa asioissa maksun suuruus olisi muista tuomioistuimista ja asiaryhmistä poiketen sidoksissa hankinnan arvoon. Myös oikeudenhoidon uudistamisohjelmaa valmistellut neuvottelukunta katsoi, että esimerkiksi markkinaoikeuden käsittelemissä asioissa oikeudenkäyntimaksu voisi olla mahdollista sitoa kysymyksessä olevan asian intressiin.

Hankinta-asioihin asian suuruusluokkaan sidottu oikeudenkäyntimaksu sopii hyvin siksi, että hankinnan arvo on yleensä määritettävissä. Myös muissa markkinaoikeuden käsittelemissä asioissa taloudelliset intressit voivat olla suuria, esimerkiksi kymmeniä miljoonia euroja. Näihin asian euromääräiseen suuruuteen perustuva maksu ei sovellu kuitenkaan yhtä hyvin, koska esimerkiksi patenttiasiaissa intressin suuruus voi olla vaikeasti määriteltävissä. Maksujärjestelmän on oltava niin yksinkertainen, ettei maksua määritettäessä tule kiistaa esimerkiksi käsillä olevan asian euromääräisestä arvosta.

Ehdotetut maksut olisivat huomattavan korkeita verrattuna muiden, taloudellisesti ehkä suurempienkin asioiden maksuihin. Isonkin intressin asioissa voisi esiintyä myös tilanteita, joissa maksu olisi vireillepanijan olosuhteisiin nähden suuri. Toisaalta korkein ehdotettu, 6 000 euron maksu olisi enimmilläänkin alle promille hankinnan arvosta.

HE 29/2015 vp

Oikeudenkäyntimaksuja ehdotetaan nostettavan oheisessa taulukossa esitetyllä tavalla.

Tuomioistuim	Alin maksu nyk.	Ylin maksu nyk.	Uusi ehdotet- tava maksu
Korkein oikeus			
- oikeudenkäyntimaksu	61	244	500
- oikeudenkäyntimaksu, markkinaoikeusasia	122	244	2 000
- oikeudenkäyntimaksu, jos hankinnan arvo vä- hintään 1 miljoona euroa (markkinaoikeusasia)	122	244	4 000
- oikeudenkäyntimaksu, jos hankinnan arvo vä- hintään 10 miljoonaa euroa (markkinaoikeu- sasia)	122	244	6 000
Korkein hallinto-oikeus			
- oikeudenkäyntimaksu	122	244	500
- oikeudenkäyntimaksu, markkinaoikeusasia	122	244	2 000
- oikeudenkäyntimaksu, jos hankinnan arvo vä- hintään 1 miljoona euroa (markkinaoikeusasia)	122	244	4 000
- oikeudenkäyntimaksu, jos hankinnan arvo vä- hintään 10 miljoonaa euroa (markkinaoikeu- sasia)	122	244	6 000
Hovioikeudet			
- oikeudenkäyntimaksu	196	196	500
- oikeudenkäyntimaksu rikosasia, lähestymis- kielto, ulosottoasia sekä asia, jossa sovinto ei sallittu	97	97	250
Hallinto-oikeudet			
- oikeudenkäyntimaksu	97	97	250
Käräjäoikeudet			
- oikeudenkäyntimaksu	86	196	500
- oikeudenkäyntimaksu rikosasia, lähestymis- kielto, ulosottoasia sekä asia, jossa sovinto ei sallittu	86	86	250
Markkinaoikeus			
- oikeudenkäyntimaksu	244	244	2 000
- oikeudenkäyntimaksu, yksityishenkilö	244	244	500
- oikeudenkäyntimaksu, jos hankinnan arvo vä- hintään 1 miljoona euroa	244	244	4 000
- oikeudenkäyntimaksu, jos hankinnan arvo vä- hintään 10 miljoonaa euroa	244	244	6 000
Työtuomioistuim			
- oikeudenkäyntimaksu	244	244	2 000
- oikeudenkäyntimaksu, yksityishenkilö	244	244	500
Vakuutusoiikeus			
- oikeudenkäyntimaksu	0	0	500
- oikeudenkäyntimaksu, yksityishenkilö	0	0	250

Täysi oikeudenkäyntimaksu tulisi nykyisestä poiketen maksaa myös niissä tapauksissa, joissa korkein oikeus tai korkein hallinto-oikeus ei valituslupa-asiassa myönnä valituslupaa tai markkinaoikeus käsittelylupa-asiassa käsittelylupaa. Korkeimmissa oikeuksissa jo pelkän vali-

tusluvan käsittelyn kustannukset ovat keskimäärin korkeammat kuin mitä korkeimpiin oikeuksiin nyt ehdotettava oikeudenkäyntimaksu on. Valitusluvan saaneella asialla on myös usein ennakkotapausarvoa, eikä valittajan tulisi joutua maksamaan tällaisen asian käsittelystä enempää kuin ehkä alkujaankin menestymismahdollisuuksia vailla olleesta valituksesta, joka ei ole saanut valituslupaa. Tasamaksua puoltaa myös pyrkimys mahdollisimman yksinkertaiseen järjestelmään.

Markkinaoikeudessa käsittelyluvan vaativat asiat ovat niin pieni asiaryhmä, ettei siitäkään syystä ole perusteltua säätää vaille käsittelylupaa jääviin asioihin normaalista oikeudenkäyntimaksusta poikkeavaa maksua.

Hovioikeudessa jatkokäsittelylupaa edellyttävissä asioissa peritään jo nykyään täysi maksu, vaikka jatkokäsittelylupaa ei myönnettäisi. Näin tehtäisiin myös vastaisuudessa.

Täysi maksu tulisi aiemmasta poiketen maksettavaksi myös silloin, kun kärjäoikeudessa käsiteltävä muutoksenhakuasia tai asia muussa tuomioistuimessa jää sillensä tai raukeaa taikka jää tutkimatta. Asian sillensä jääminen johtuu yleensä siitä, että valitus tai kanne peruutetaan. Asia jää usein sillensä myös siitä syystä, että valittaja jättää saapumatta asian suulliseen käsittelyyn. Asia jää sillensä myös silloin, kun asianosaiset pääsevät sovintoon.

Peruutettava asia on saattanut aiheuttaa tuomioistuimessa jo paljonkin työtä, vaikkakaan aina näin ei ole. Tuomioistuimelta säästyy aina osa työstä, jos tuomiota ei tarvitse kirjoittaa; toisaalta asian käsittely voi aiheuttaa merkittäviä kustannuksia jo ennen tuomion kirjoittamista. Esimerkiksi kun valittaja jää pois hovioikeuden pääkäsittelystä, tuomioistuimelle aiheutuvien turhien kustannusten määrä on merkittävä.

Valituksen tai kanteen peruuttamiseen ja sovinnon tekoon tulisi kannustaa, mutta toisaalta maksu-uudistuksen tarkoituksena on kannustaa aiempaa vankempaan harkintaan jo ennen asian vireille panoa. Vaikka sillensä jäävästä asiasta perittäisiin täysi oikeudenkäyntimaksu, peruuttamiseen kannustaisi jatkossakin se, että oikeudenkäyntikuluja ei kertyisi niin paljon kuin käsiteltävästä asiasta. Käytännössä esimerkiksi sovintotilanteessa osapuolet hyvin usein vastaavat omista kuluistaan tai jakavat ainakin tuomioistuinmaksut puoliksi.

Kärjäoikeudessa asian peruuttaminen ja sen vuoksi sillensä jääminen ei nykyiselläänkään poista maksuvelvollisuutta, ellei peruutus tapahdu ennen haasteen antamista tai ellei kyseessä ole muutoksenhakuasia. Myös sovintoon pääsevien on siten kärjäoikeudessa maksettava täysimääräinen käsittelymaksu.

Toinen lain valmisteluvaiheessa esillä ollut vaihtoehto oli, että maksua ei peritä tai että se puolitetaan, jos asia jää sillensä tarpeeksi varhaisessa vaiheessa, jolloin se ei ole vielä ehtinyt työllistää tuomioistuinta kuin vähän. Tällaista vaihetta on kuitenkin vaikea määritellä yleisesti, kaikki tuomioistuintyytit kattavasti.

Poikkeus edellä mainitusta pääsäännöstä olisivat markkinaoikeudessa käsiteltävät julkista hankintaa koskevat asiat. Niissä vireille panijalta perittäisiin 2 000 euron oikeudenkäyntimaksun sijaan 500 euroa, jos asia jää sillensä tai poistetaan käsittelystä antamatta pääasiasta ratkaisua. Julkista hankintaa koskevissa asioissa valittajan on valitusoikeutensa säilyttääkseen tehtävä oikaisuvaatimuksen tekemisestä huolimatta valitus markkinaoikeuteen. Valituksen peruuttaminen johtuu yleensä siitä, että valittajan virheellisenä pitämä hankinta päätös on korjattu hankintaoikaisumenettelyssä.

Myös asetuksessa säädettäviä hakemusmaksuja tulisi lain hyväksymisen jälkeen korottaa olennaisesti lähemmäs niiden käsittelyn aiheuttamia keskimääräisiä kokonaiskustannuksia. Konkurssiasioissa keskimääräinen kustannusvastaavuus on nyt noin 46 prosenttia, yritys-saneerausasioissa 22 prosenttia ja muissa hakemusasioissa noin 40 prosenttia. Hakemusasioista valtaosa on avioeroasioita. Syyt, joiden vuoksi oikeudenkäyntimaksut on perusteltua pitää asioiden käsittelykustannuksia selvästi matalampina, eivät pääsääntöisesti koske hakemusmaksuja. Sen vuoksi hakemusmaksujen tason tulisi olla maksujärjestelmän yleisten periaatteiden mukaisesti lähellä käsiteltävien asioiden omakustannusarvoa.

3.3.2 Maksujen kattavuuden laajentaminen

Maksuttomia asiaryhmiä esitetään vähennettäväksi voimassa olevaan lakiin verrattuna merkittävästi niin, että oikeudenkäyntimaksu määrättäisiin jatkossa pääsääntöisesti kaikissa asiaryhmissä. Nykyisin etenkin hallinto-oikeuksissa huomattava osa asioista käsitellään maksutta. Oikeusturvan kannalta on tärkeää, että perittävän maksun suuruus ei tosiasiallisesti rajoita muutoksenhakemista vääräksi koettuun viranomaisen päätökseen. Hallintotuomioistuimissa on kuitenkin kohtalaisen runsaasti myös sellaisia asioita, joissa intressi on huomattavan pieni verrattuna asian tuomioistuinkäsittelystä aiheutuviin kustannuksiin.

Kun maksullisuudesta tulisi pääsääntö ja siitä tehtävien poikkeusten määrä vähenisi, säännökset yksinkertaistuisivat. Maksulaki olisi soveltajalleen silloin nykyistä selkeämpi.

Maksullisuutta puoltaa joissakin nyt maksuttomissa asiaryhmissä sekin, että maksu peritään jo viranomaisen päätöksestä, esimerkiksi oleskeluluvasta tai päätöstä koskevan oikaisuvaatimuksen käsittelystä.

Maksuttomina esitetään edelleen säilyvän keskeisimpien sosiaaliasioiden, henkilöiden itsemääräämisoikeuteen liittyvien asioiden ja eräiden muiden asiaryhmien, joiden maksuttomuudelle on riittävät perustelut.

Kaikissa nyt maksuttomiksi säädetyissä sosiaaliasioissa valittaja ei tyypillisesti ole vähävarainen, eivätkä kaikki sosiaaliasioiksi luokiteltavat asiat koske vähävaraisten perusturvaa. Myöskään se, että julkinen taho on asiassa vireillepanijan vastapuolena, ei ole yksinään riittävä syy säätää asioita käsiteltäviksi maksutta.

Maksullisiksi muutettavat asiaryhmät

Voimassa olevassa tuomioistuinmaksulaissa maksutta käsiteltäviksi on säädetty useita sosiaaliasiatyyppejä asiaryhmiä, jotka nyt esitetään muutettavan maksullisiksi.

Tuomioistuinmaksulain 6 §:n 1 momentin 14 kohdassa on säädetty maksuttomiksi työnvälityslain 3 a §:ssä tarkoitettua avustusta ja työllisyysasetuksen mukaista työttömälle henkilölle annettua työllistämistukea koskevat asiat. Työnvälityslain 3 a § koski työttömälle tai työttömyysuhan alaiselle työnhakijalle myönnettävää matkakustannusten korvausta, kun työnhakija tekee matkan työpaikkaan tutustumista, työsopimusneuvottelua tai uuteen työpaikkaan siirtymistä varten. Vastaavanlaisesta korvauksesta on säädetty nyt julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetun lain 10 luvun 1 §:ssä. Tätä maksuttomuuskohtaa ei esitetä otettavaksi uuteen lakiin.

Aiemmin voimassa olleen työllisyysasetuksen mukaan työttömälle työnhakijalle annettuja työllistämistukia olivat yrittäjäksi ryhtyvälle myönnetty tuki ja tuki työelämään työpaikalla harjaantuvalla. Nyt laissa julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta on säädetty starttirahasta,

mutta sen saannin edellytyksenä ei ole työttömyys. Starttirahasta valittamisen ei siksi ole perusteltua olla maksutonta. Työtön työnhakija voi saman lain nojalla mennä työkokeiluun ja saada samaa etuutta kuin työttömänä; työttömyyspäivärahaa ja työmarkkinatukea koskeviin päätöksiin voi hakea viime kädessä muutosta vakuutusoikeudesta. Vakuutusoikeuden käsitteilyn esitetään edelleen olevan maksutonta yksityishenkilöille, jos asia koskee henkilön oikeutta etuuteen, etuuden suuruutta tai sen takaisinperintää.

Maksullisiksi myös hallinto-oikeudessa ehdotetaan muutettaviksi voimassa olevan lain 6 §:n 1 momentin 15 a kohdassa lueteltujen asioiden, jotka koskevat yleishyödyllisen rakentamisen ja peruskorjaamisen tukemista. Asiaryhmät eivät ole niin lähellä vähävaraisten ihmisten perusturvaa, että vastaavien tai aiemmat lait korvanneiden lakien mukaisten asioiden muutoksenhaun tulisi olla maksutonta.

Maksullisiksi esitetään muutettaviksi voimassa olevan lain 6 §:n 1 momentin 4 kohdassa mainittujen verotusta, valtion avustusta ja julkista maksua koskevien asioiden sekä julkisoikeudellista palvelussuhdetta koskevien asioiden. Asiaryhmien maksuttomuutta on aiemmin perusteltu sillä, että niissä on vastapuolena julkinen taho.

Verotusta koskevien muutoksenhakuasioiden maksullisuutta harkittaessa on otettava huomioon myös se, että tuloverotusta, kiinteistöverotusta sekä perintö- ja lahjaverotusta koskeviin päätöksiin haetaan ensin muutosta verotuksen oikaisulautakunnalta. Ennen tuomioistuinvaihetta viranomaisen päätökseen on siis saatu jo yksi muutoksenhakuasteen ratkaisu. Nykyisen maksulain 6 §:n 1 momentin 4 kohdassa mainittuun kunnallisverosta vapauttamista koskevaan päätökseen ei saa hakea muutosta (VeronkantoL 609/2005 38 a ja 38 b §).

Julkisoikeudellista palvelussuhdetta koskevien asioiden käsittelyn maksullisuudesta säädettyessä tulee ottaa huomioon, että yksityisoikeudellista palvelussuhdetta koskevien asioiden käsittelykin on maksullista. Erityyppisistä palvelussuhteista aiheutuvia erimielisyyksiä ei ole perusteltua kohdella maksullisuusarvioinnissa eri tavoin.

Myös kurinpitoasioiden käsittely (nyt 6 § 1 mom. 6 b kohta) esitetään muutettavaksi maksulliseksi, koska ei ole painavia perusteita asioiden käsittelylle maksutta. Kurinpitopäätöksistä valitetaan hallinto-oikeuteen. Niitä esiintyy ainakin virkamiesoikeudessa ja oppilaitoksissa. Tiettyillä valtion sektoreilla on erityissäännöksiä kurinpitorangaistuksista: ammattisotilas, rajavartiolaitos tai poliisimies voidaan erottaa virantoimituksesta määräajaksi, jos hän toimii olennaisesti tai toistuvasti vastoin virkavelvollisuuksiaan tai laiminlyö niitä. Perusopetuslain 36 §:ssä kurinpitorangaistuksiksi on säädetty kirjallinen varoitus ja oppilaan määräaikainen erottaminen. Perusopetuslain mukaisissa kurinpitorangaistuksissa kurinpidon kohteet ovat alaikäisiä, joten suurin osa valittajista olisi vähävaraisuutensa vuoksi vapautettu maksuista.

Myöskään vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa (nyt lain 6 § 1 mom. 7 kohta) koskevia asioita ei käsiteltäisi enää maksutta, ei myöskään poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 17 luvun mukaisia valitusasioita (6 § 1 mom. 22 a kohta) eikä vankeuslain 20 luvun ja tutkintavankeuslain 15 luvun mukaisia valitusasioita (6 § 1 mom. 23 kohta). Rikosseuraamuslaitos olisi silti edelleen vapautettu maksuista rangaistusten täytäntöönpanoa koskevis- sa asioissa.

Vanki voi tehdä valituksen hallinto-oikeuteen vankeuslain ja tutkintavankeuslain nojalla erilaisista vankeuden täytäntöönpanoon liittyvistä päätöksistä, jotka koskevat esimerkiksi varmuusosastolle sijoittamista, siirtämistä avolaitoksesta suljettuun vankilaan, omaisuuden hallussapitoa, tapaamiskieltoa ja poistumislupaa. Asioissa on ensin tehtävä oikaisuvaatimus, jon-

ka ratkaisee aluejohtaja tai täytäntöönpanojohtaja. Hallinto-oikeuden päätökseen saa hakea muutosta valittamalla, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan.

Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain mukaiset valitusasiat ovat samantyyppisiä kuin edellä mainitut valitusasiat. Niissä oikaisuvaatimus on tehtävä ensin poliisilaitoksen poliisipäällikölle. Poliisipäällikön päätöksestä voi valittaa hallinto-oikeuteen. Hallinto-oikeuden päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla.

Vankeuslain, tutkintavankeuslain ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain mukaiset valitusasiat koskevat päätöksiä, jotka liittyvät vankeusrangaistuksen, tutkintavankeuden tai säilössäpidon käytännön toimeenpanoon. Niissä ei siten enää ole kyse itse vapaudenmenetystä koskevasta päätöksestä. Ne ovat suurimmaksi osaksi vapautensa menettäneen asemaan liittyviä hallinnollisia ratkaisuja, eikä asianosaisen oikeusturva näissä asioissa ehdottomasti edellytä muutoksenhaun maksuttomuutta.

Vankeusrangaistuksista yhä suurempi osa suoritetaan avovankiloissa, jolloin vangeilla on myös ansaintamahdollisuus. Suurin osa vangeista olisi todennäköisesti kuitenkin vapautettu maksun maksamisesta vähävaraisuutensa vuoksi. Vankeuslain 20 luvun 8 §:n mukaan vangille tai tuomitulle voidaan myöntää vankeuslain mukaisissa valitusasioissa oikeusapua siten kuin oikeusapulaissa säädetään. Oikeusapulaissa tarkoitettua selvitystä taloudellisista olosuhteista ei tarvitse esittää. Oikeusavun pääsäännöstä poiketen oikeusavun myöntämisestä päättää näissä tapauksissa tuomioistuin, jos asia on sen käsiteltävänä.

Vaikka suurin osa vangeista saisi asiansa käsiteltyä maksutta, maksujen ulottamisella vankeuteen liittyviin valitusasioihin tavoitellaan ohjausvaikutusta. Maksuilla voitaisiin yrittää vähentää etenkin tässä asiaryhmässä sellaisten henkilöiden valituksia, jotka valittavat runsaasti ja vähin perustein. Maksujen ongelmallisuutta oikeusturvan saamiseen nähden näissä asioissa vähentää osaltaan se, että päätökseen on voinut jo kerran hakea maksutta oikaisua.

Syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista maksettavaa korvausta koskevat asiat esitetään muutettaviksi maksullisiksi. Korvaus on luonteeltaan vahingonkorvaus, minkä vuoksi asiaryhmä rinnastuu muihin riita-asioina käsiteltäviin vahingonkorvausasioihin. Korvausta haetaan Valtiokonttorista, jonka päätökseen tyytymätön voi nostaa kanteen valtiota vastaan käräjäoikeudessa. Asiaryhmän maksuttomuudesta on nyt säädetty tuomioistuinmaksulain 6 §:n 1 momentin 8 kohdassa.

Maksullisiksi ehdotetaan muutettavan myös veron tai julkisen maksun ulosmittausta koskevat asiat, koska muutkin ulosmittausta koskevat asiat ovat maksullisia. Jo nykyisen lain esitöissä on katsottu, ettei ulosmittausta koskevissa muutoksenhakuasioissa ole perusteita täydelle maksuttomuudelle.

Myös väestökirjanpitoa koskevien asioiden käsittely (nyt 6 § 1 mom. 14 kohta) olisi jatkossa maksullista, samoin kuin oikeudenkäyntimaksua koskeva muutoksenhaku (nyt 6 § 1 mom. 21 kohta).

Oikeudenkäyntimaksu koskisi jatkossa myös viranomaisen sisäisiä ja sen alaista hallintoa koskevia asioita, jotka tuodaan tuomioistuimen käsittelyyn (nyt 6 § 1 mom. 17 kohta).

Ulkomaalaislain mukaisista asioista maksullisiksi muutettaisiin kaikki muut kuin kansainvälistä suojelua koskevat asiat. Nekin olisivat maksuttomia vain silloin, kun vireillepanijana on yksityishenkilö. Muut kun kansainvälistä suojelua koskevat asiat ovat myös Maahanmuuttovi-

rastossa pääsääntöisesti maksullisia. Vireillepanijat esimerkiksi kansalaisuus- ja oleskelulupa-asioissa eivät ole lähtökohtaisesti vähävaraisia.

Myös maastapoistamispäätöksiä koskevan muutoksenhaun maksuttomuudelle olisi ollut löydettävissä perusteita, sillä valituksen tekijöillä voidaan katsoa olevan korostunut oikeus-suojan tarve. Maasta poistamista koskevissa asioissa valittaja on kuitenkin oikeutettu julkiseen oikeusapuun, jota näissä tapauksissa yleensä myös haetaan. Maksuvapautus seuraa siten jo oikeusapulaista, eikä asiaryhmää ole tarpeen säätää erikseen maksuttomaksi.

Monessa sellaisessa asiaryhmässä, jossa yleistä maksuvapautusta perustelee vireillepanijan taloudellinen tai sosiaalinen asema, maksuttomuus rajattaisiin vain yksityishenkilöihin. Esimerkiksi kuntien vireillepanemat, sosiaalihuoltolaissa tarkoitettua palvelua tai etuutta koskevat asiat olisivat vastaisuudessa maksullisia.

Vaikka maksua ei edelleenkään perittäisi oikeusapulaissa tarkoitetun oikeusavun myöntämistä koskevissa asioissa, oikeudenkäyntiavustajalle maksettavaa palkkiota ja kulukorvausta koskevat asiat muutettaisiin maksullisiksi.

Myös lähestymiskiellosta annetun lain mukaiset asiat ehdotetaan muutettavan maksullisiksi. Asiaryhmän maksuttomuudesta on säädetty nyt tuomioistuinmaksulain 6 §:n 1 momentin 22 kohdassa. Lähestymiskieltoasiat ovat käräjäoikeuksissa huomattavan työllistävä asiaryhmä, koska hakijat tekevät lähestymiskieltohakemuksensa usein ilman avustajaa ja käräjäoikeus joutuu siksi täydennyttämään niitä. Asiaryhmän maksulliseksi saattaminen saattaisi vähentää kiusantekomielessä tehtyjä hakemuksia, jollaisia saattaa liittyä esimerkiksi huoltajuusriitoihin. Hakemuksia tehdään tyypillisesti hyvinkin vähäisellä harkinnalla, ja niitä peruutetaan paljon. Yleensä hakemus on ehditty antaa jo tiedoksi vastapuolelle ennen sen peruuttamista, joten se on aiheuttanut työtä käräjäoikeudelle. Maksu olisi omiaan edistämään aiempaa vakaampaa harkintaa. Käsittelymaksua ei kuitenkaan perittäisi, jos lähestymiskieltohakemus menestyy ja tuomioistuin määrää lähestymiskielлон. Vuonna 2013 lähestymiskieltohakemuksista 44 % hyväksyttiin ja 13 % hylättiin. Asioista 43 % päättyi muulla tavoin, ne esimerkiksi jätettiin sil-lensä.

Myös itsenäisinä asioina tuomioistuimessa vireille tulevista täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskevista asioista perittäisiin asia- ja tuomioistuintyyppin mukainen maksu. Jos asia liittyisi samassa tuomioistuimessa vireillä olevaan pääasiaan, sen käsittely sisältyisi pää-asian oikeudenkäyntimaksuun. Esimerkiksi markkinaoikeuden käsittelemissä IPR-asioissa eli teollis- ja tekijänoikeudellisissa riita- ja hakemusasioissa sekä teollisoikeudellisissa valitusasi-oissa on yleistä, että täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskeva asia tulee vireille il-man, että se liittyy tuomioistuimessa jo vireillä olevaan pääasiaan. Täytäntöönpanon keskeyt-tämistä haetaan myös asiaryhmissä, jotka säilyisivät maksuttomina, esimerkiksi rikosasioissa. Tällaisissa tapauksissa täytäntöönpanon kieltoa ja keskeyttämistä koskeva asiakin käsiteltäi-siin maksutta.

Kuluttajansuojalain mukaiset asiat käsitellään markkinaoikeudessa nyt maksutta (Tuomiois-tuinmaksuL 6 § 1 mom. 5 kohta). Niissä kanneoikeus on kuluttaja-asiamiehellä, lukuun otta-matta kuluttajansuojalain 2 luvun 18 §:n mukaisia asioita, joissa kanneoikeus on elinkeinon-harjoittajalla. Näissä asioissa on kyse aluehallintoviraston elinkeinonharjoittajalle määräämä-stä kiellosta jatkaa asunnon tai muun kulutushyödykkeen hinnan ilmoittamisesta annettujen säännösten vastaista menettelyä tai kiellosta uudistaa vastaavanlaista menettelyä. Kuluttaja-asiamiehen maksuvapautuksesta markkinaoikeudessa ehdotetaan säädettävän lain 9 §:ssä, sa-moin kuin muista viranomaisten maksuvapautuksista. Elinkeinonharjoittajan vireille panemat kuluttajansuojalain mukaiset asiat markkinaoikeudessa muuttuisivat maksullisiksi.

Maksullisiksi muutettaisiin myös valan vannomista ja vakuutuksen antamista koskevat asiat (nyt 6 § 1 mom. 18 kohta). Valat ja vakuutukset liittyvät yleensä elinkeinon harjoittamiseen, eikä niiden maksuttomuudelle ole perusteita. Asiat eivät ole lainkäyttöasioita, joten niiden maksuista ei ole tarpeen säätää lain tasolla. Ne voidaan hinnoitella valtion maksuperustelain mukaisesti oikeusministeriön asetuksella.

Oikeudenkäyntimaksun käyttöönotto vakuutusoikeudessa

Oikeudenkäyntimaksu esitetään otettavaksi käyttöön myös vakuutusoikeudessa, jossa nyt ei peritä lainkaan käsittelymaksuja. Yhden tuomioistuimen jättämiselle kokonaan maksujärjestelmän ulkopuolelle ei katsota enää olevan sosiaalisia eikä oikeudenhoidollisia syitä, etenkin kun hallinto-oikeudessakin esitetään maksullisuutta entistä kattavammaksi pääsäännöksi. Oikeudenkäyntimaksut esitetään otettaviksi käyttöön vakuutusoikeudessa siinä laajuudessa kuin se on mahdollista vaarantamatta kansalaisten perustoimeentuloturvan oikeudenmukaista toteutumista ja aiheuttamatta maksutulon ylittävässä määrin kustannuksia aiheuttavaa lisätyötä.

Vakuutusoikeus ratkaisee vuosittain noin 6 000—7 000 asiaa. Suurimmassa osassa asioita on kyse vähävaraisten muutoksenhakijoiden oikeudesta perustoimeentulon turvaavaan etuuteen. Näiden asioiden käsittelyn maksullisuudelle ei löydy edelleenkään sosiaalisesti eikä oikeudenhoidollisesti kestäviä perusteita.

Vakuutusoikeus ratkaisee kuitenkin myös asioita, joissa ei ole kysymys muutoksenhakijan välittömästä toimeentuloturvasta. Tällaisia asioita ovat muun muassa ne, joissa muutoksenhakijana on muu kuin yksityishenkilö sekä asiat, jotka koskevat vakuuttamisvelvollisuutta, vakuutusmaksuja taikka työnantajalle tai yhteisölle maksettavia korvauksia. Muutoksenhakijana voi olla esimerkiksi työeläkelaitos, vakuutusyhtiö, Kansaneläkelaitos, työttömyyskassa tai muu vastaava etuuslaitos, työnantaja tai ammatinharjoittaja. Oikeudenkäyntimaksu esitetään otettavaksi käyttöön näissä asioissa. Sääntely olisi yhdenmukainen hallinto-oikeuksiin esitettävän maksusääntelyn kanssa: sosiaali- ja terveysasioissa vain yksityishenkilöiden vireille panemat, heidän omaa välitöntä etuuttaan tai palveluaan koskevat asiat käsiteltäisiin maksutta.

Etuuslaitosten ja työnantajien vireille panemia valitusasioita ratkaistaan vakuutusoikeudessa vuosittain noin 100 kappaletta. Joinakin vuosina niitä saapuu vakuutusoikeuteen huomattavan suurina erinä. Tällaisia tiettyä työnantajaa, työntekijäryhmää tai vakuutusjärjestelyä koskevia valituksia voi tulla vireille lyhyellä aikavälillä jopa sadoittain. Kyseiset asiat ovat yleensä työläitä käsitellä ja ratkaista.

Maksullisiksi esitetään muutettavan myös päätöksen poistamista koskevien asioiden, silloinkin, kun asiat ovat yksityishenkilöiden vireille panemia. Vakuutusoikeus ratkaisee vuosittain noin 70—90 vakuutusoikeuden tai muutoksenhakulautakunnan lainvoimaisen päätöksen poistamista koskevaa asiaa. Näistä noin kolmasosa tulee vireille etuuslaitoksen ja kaksi kolmasosaa yksityishenkilön hakemuksesta. Vuosittain keskimäärin vain yksi yksityishenkilön tekemä poistohakemus hyväksytään. On tavallista, että samat henkilöt hakevat vakuutusoikeudelta päätöksen poistamista toistuvasti. Näillä hakijoilla on vain harvoin perusteltu oikeussuojan tarve. Samojen asianosaisten toistuvien hakemusten ratkaiseminen työllistää vakuutusoikeutta suhteettoman paljon myös asioiden merkitykseen nähden.

Etuudenhakijoilla on mahdollisuus hakea uuden selvityksen perusteella asiansa uudelleen käsittelyä suoraan etuuslaitokselta, joka ratkaisee asian uudelleen valituskelpoisella päätöksellä. Tätä kautta hakijat saisivat edelleen asiansa toistamiseen maksutta myös vakuutusoikeuden tutkittavaksi. Oikeudenhoidollisesti tämä menettelytapa olisi tarkoituksenmukaisin.

Hallituksen esityksen valmisteluvaiheessa oli esillä käsittelymaksujen ulottaminen vakuutus-oikeudessa jo tässä vaiheessa myös kaikkiin sellaisiin asioihin, joissa maksu olisi sosiaalisesti tai oikeudenhoidollisesti perusteltu. Vakuutusoikeuden käsittelemistä yksityishenkilöiden tekemistä valituksista merkittävä osa koskee asioita, joilla ei ole olennaista merkitystä muutoksenhakijan toimeentuloturvan kannalta ja joissa intressi muutoksenhakijalle on muutoinkin vähäinen. Monet vakuutusoikeuden muutoksenhakijat ovat myös maksukykyisiä. Pienikin maksu voisi lisätä asianosaisten harkintaa asian vireillepanovaiheessa, jolloin sen kerääminen kannattaisi, vaikka maksutuotto jäisi pieneksi.

Tuntuu hyötyä ja säästöä koituisi myös sitä kautta, että vakuutusoikeuteen päätyisi aiempaa vähemmän sellaisia asioita, joita ei ole tarkoituksenmukaista käsitellä ylimmässä muutoksenhakutuomioistuimessa. Näin vakuutusoikeus voisi keskittyä kansalaisten oikeusturvan kannalta keskeisiin asioihin.

Perusturvaan etäisemmin liittyvien ja toisaalta maksukykyisten henkilöiden vireille panemien asioiden erottaminen muista asioista ei ole kuitenkaan yksinkertaista, koska niitä on tasaisesti kaikissa asiaryhmissä. Tapauskohtainen maksuharkinta, etenkin muutoksenhakijan varattomuuden arviointi, työllistäisi vakuutusoikeutta runsaasti ja aiheuttaisi siten tuntuvia lisäkustannuksia. Maksujärjestelmä työllistäisi lisäksi oikeusaputoimistoja. Kun nyt valtaosa vakuutusoikeuden muutoksenhakijoista hoitaa asiansa itse, olisi vaarana, että moni hakisi oikeusapua ainoastaan saadakseen vapautuksen tuomioistuinmaksusta.

Nyt esitettävää kattavampi oikeudenkäyntimaksu ei voisi myöskään olla kovin suuri, mistä syystä maksutuotto ei todennäköisesti riittäisi kattamaan edes aiheutuvan lisätyön kustannuksia. Kun oikeudenkäynti vielä maksettaisiin jälkikäteen eikä maksun tehokas perintäkään olisi taloudellisesti tarkoituksenmukaista, maksun ohjausvaikutus voisi jäädä pieneksi.

Muita ehdotuksia

Perittävät maksut eivät edelleenkään saisi muodostua tosiasialliseksi esteeksi hakea oikeus-suojaa. Maksua ei perittäisi oikeusapulain (257/2002) nojalla käsittelymaksuista vapautetuilta eikä muualla laissa viranomaisen toimenpiteistä suoritettavista maksuista vapautetuilta. Oikeusapua saavat on oikeusapulain nojalla vapautettu käsittelymaksuista asiaa käsittelevässä viranomaisessa. Maksuvapautus koskee myös niitä, jotka maksavat saamastaan oikeusavusta omavastuuosuuden. Lisäksi oikeusapulain 6 §:n mukaan vapautus käsittelymaksuista voidaan antaa hakijalle, jonka ei katsota tarvitsevan oikeusavustajaa, mutta joka olisi taloudellisen asemansa perusteella oikeutettu oikeusapuun ilman omavastuuosuutta.

Jos maksun periminen olisi ilmeisen kohtuutonta, viranomainen tai maksun määräävä virkamies voisi yksittäistapauksessa määrätä, ettei maksua peritä. Tämä vastaa voimassa olevan lain sääntelyä sillä erotuksella, että voimassa olevassa säännöksessä ei ole sanaa ”ilmeisen”. Lisäyksen on tarkoitus korostaa menettelyn poikkeuksellisuutta.

Hallituksen esityksen valmisteluvaiheessa oli esillä, tulisiko tuomioistuihin luoda oma, kevyt menettelytapansa vähävaraisuuden ja pienituloisuuden toteamiseen, jottei pelkkää maksuvapautusta koskevien oikeusapuhakemusten määrä oikeusaputoimistoissa kasvaisi uudistuksen vuoksi. Vireillepanija olisi voinut esimerkiksi osoittaa tuomioistuimessa selvityksen, jonka nojalla olisi ollut ilmeistä, että hän olisi taloudellisen asemansa perusteella oikeutettu oikeusapuun ilman omavastuuosuutta. Muun muassa asiasta saadun lausuntopalautteen vuoksi lakiin ei kuitenkaan esitetä tässä asiassa muutosta voimassaoleviin säännöksiin. Tuomioistuihin ei tule rasittaa uusilla hallinnollisilla menettelyillä.

Oikeudenkäynti- ja hakemusmaksuvapautukset laajennettaisiin koskemaan kaikkia valtion ja kuntien viranomaisia niille laissa säädettyissä valvontatehtävissä. Oikeusministeriön hallinnonalalla maksuvapautus ei enää koskisi kaikkia viranomaisia, vaan maksusta vapautetut tahot olisi lueteltu erikseen. Sosiaaliasioita hoitavien kunnallisten viranomaisten maksuvapautus rajoitettaisiin koskemaan holhoustoimi- ja lähestymiskieltoasioita, kun maksuttomuus voimassa olevan lain mukaan koskee myös sosiaalitoimen asioita. Sosiaalitoimeen liittyvien tuomioistuinasioiden maksuttomuudelle ei ole riittäviä perusteita silloin, kun vireillepanijana on viranomainen.

Asian lopputuloksesta riippuvasta maksusta säädettäisiin sisällöllisesti muuten samalla tavalla kuin voimassa olevassa laissakin, mutta korkeimmassa hallinto-oikeudessa muutoksenhakija vapautuisi velvollisuudesta maksaa käsittelymaksua nykyistä laajemmin, kun korkein hallinto-oikeus muuttaa viranomaisen päätöstä muutoksenhakijan eduksi. Tämä vastaa sääntelyä alueellisissa hallinto-oikeuksissa. Korkeimmassa hallinto-oikeudessa muutoksenhakija vapautuu maksuvelvollisuudesta nyt vain verotusta ja julkisia maksuja koskevissa asioissa, kun valitus menestyy. Lopputuloksesta riippuva maksuvapautus ehdotetaan ulotettavaksi myös vakuutus-oikeuteen, jossa maksut tulisivat käyttöön nyt ensimmäistä kertaa.

Asiansa voittavan muutoksenhakijan maksuvapautusta perustelee maksujen tason nostaminen sekä se, että hallintolainkäytössä vastapuoli määrätään korvaamaan asiansa voittaneen osapuolen oikeudenkäyntikulut vain harvoin. Hallintolainkäyttölain 74 §:n mukaan asianosainen on velvollinen korvaamaan toisen asianosaisen oikeudenkäyntikulut kokonaan tai osaksi, jos erityisesti asiassa annettu ratkaisu huomioon ottaen on kohtuutonta, että tämä joutuu pitämään oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan. Harkittaessa julkisen asianosaisen korvausvelvollisuutta on otettava erityisesti huomioon, onko oikeudenkäynti aiheutunut viranomaisen virheestä. Yksityistä asianosaista ei saa velvoittaa korvaamaan julkisen asianosaisen oikeudenkäyntikuluja, ellei yksityinen asianosainen ole esittänyt ilmeisen perusteetonta vaatimusta.

Verohallinto ja keskusverolautakunta antavat eri verolajeja koskevia maksullisia ennakkoratkaisuja. Nykyisin korkeimmassa hallinto-oikeudessa peritään oikeudenkäyntimaksu keskusverolautakunnan antamista ratkaisuksista tehdyistä valituksista muista veroasioista poiketen silloinkin, kun ennakkoratkaisua muutetaan valittajan eduksi. Samaa periaatetta ehdotetaan sovellettavaksi hallinto-oikeudessa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa kaikissa ennakkoratkaisuja koskevissa veroasioissa. Kun Verohallinnon ja keskusverolautakunnan ennakkoratkaisut ovat hakijalle maksullisia niiden sisällöstä riippumatta, myöskään niitä koskevien valitusten tuomioistuinkäsittelyn maksullisuutta ei ole perusteltua sitoa ratkaisun lopputulokseen. Ennakkoratkaisuja, joita on noudatettava sitovasti verotuksessa vain hakijan vaatimuksesta, koskevat valitukset poikkeavat luonteeltaan tyypillisistä hallintolainkäyttöasioista, joissa on kysymys lopullisen hallintopäätöksen laillisuuden arvioinnista.

Yleisten tuomioistuinten käsittelemissä ulosottovalituksissa maksuttomuus ulotettaisiin kaikkiin oikeusasteisiin, kun valitus menestyy. Tämä vastaisi sääntelyä rikosasioissa. Nykylain nojalla ulosottoasian muutoksenhakija vapautuu käsittelymaksusta vain käräjäoikeudessa, kun valitus menestyy.

Markkinaoikeudessa samanlaista tarvetta maksuvapautukselle valituksen tai kanteen menestyessä ei ole, vaikka maksut nousisivatkin ja vaikka markkinaoikeudessa sovelletaan vastapuolen kulujen korvaamiseen hallintolainkäyttölain 74 §:ää. Markkinaoikeudessa asian hävinnyt osapuoli määrätään yleensä korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli sitä vaatii. Oikeudenkäyntikulut pitävät sisällään mahdollisen oikeudenkäyntimaksun.

Työtuomioistuinlain 33 a §:n mukaan asianosainen, joka häviää asian, voidaan velvoittaa korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut kokonaan tai osaksi. Milloin asian epäselvyyden vuoksi asianosaisilla on ollut perusteltua aihetta oikeudenkäyntiin, voidaan määrätä, että he saavat pitää oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan.

4 Esityksen vaikutukset

4.1 Taloudelliset vaikutukset

Tuomioistuinmaksuista arvioidaan vuonna 2015 kertyvän valtiolle 31 miljoonan euron maksutulot. Oikeudenkäynti- ja hakemusmaksujen osuus tuloista on arviolta 28 miljoonaa euroa. Esityksessä ehdotetaan tuomioistuinten oikeudenkäyntiasioiden maksullisuuden laajentamista ja oikeudenkäyntimaksujen korottamista. Tarkoituksena on lisäksi, että tuomioistuinten hakemusmaksujen tasoa nostetaan lähelle hakemusasioiden käsittelykustannuksia.

Maksutason korottamisesta aiheutuvat maksutulojen lisäykset

Tuomioistuinten oikeudenkäyntimaksujen tasoa ehdotetaan korotettavaksi, lukuun ottamatta käräjäoikeuksien summaarisia velkomusasioita. Ehdotetun mukaisista maksujen korotuksista arvioidaan nykyisellä asiamäärätasolla kertyvän lisätuloja yhteensä 7,8 miljoonaa euroa. Yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävistä asioista arvioidaan lisätuloja kertyvän korkeimmassa oikeudessa 0,4 miljoonaa euroa, hovioikeuksissa 0,6 miljoonaa euroa ja käräjäoikeuksissa 4,0 miljoonaa euroa. Hallintotuomioistuimissa käsiteltävissä asioissa maksutason korotuksista arvioidaan aiheutuvan lisätuloja korkeimmassa hallinto-oikeudessa 0,5 miljoonaa euroa ja hallinto-oikeuksissa 0,4 miljoonaa euroa. Markkinaoikeudessa käsiteltävistä asioista perittävien oikeudenkäyntimaksujen korotuksista maksutulojen arvioidaan lisääntyvän 1,6 miljoonaa euroa ja työtuomioistuimessa 0,3 miljoonaa euroa.

Laskettaessa maksutason korotuksen vaikutuksia maksutulojen kertymään perusteena on käytetty vuonna 2013 tuomioistuimissa ratkaistujen asioiden määrää kussakin asiaryhmässä. Niiden lainkäyttöasioiden määrä, joiden käsittelystä oikeudenkäyntimaksu peritään, on ollut vuosittain melko vakaa.

Maksullisuuden laajentamisesta aiheutuvat maksutulojen lisäykset

Esityksessä ehdotetaan lisäksi, että eräät tuomioistuinten aiemmin maksutta käsittelemät asiaryhmät muuttuisivat maksullisiksi. Maksuttomuussääntelyn osittaisesta purkamisesta arvioidaan kertyvän lisätuloja yhteensä 1,4 miljoonaa euroa.

Käräjäoikeuksissa ratkaistaan vuosittain noin 3 000 lähestymiskieltoasiaa. Asiaryhmä ehdotetaan muutettavan maksulliseksi. Maksua ei kuitenkaan perittäisi, jos lähestymiskieltohakemus menestyy. Maksutuottojen lisääntymistä laskettaessa on arvioitu, että lähestymiskieltoasioista puolet käsiteltäisiin edelleen maksutta vireillepanijan vähävaraisuuden perusteella. Lähestymiskieltoasioista aiheutuva maksutulojen lisäys olisi arviolta 0,2 miljoonaa euroa.

Korkeimmassa hallinto-oikeudessa ratkaistaan vuosittain noin 1 000 ulkomaalaisasiaa, joista noin puolet on sellaisia, joiden esitetään muuttuvan maksullisiksi. Lisäksi noin 200 muuta korkeimmassa hallinto-oikeudessa käsiteltävää asiaa, kuten julkisoikeudellista palvelussuhdetta ja oikeusavustajan palkkiota koskevat asiat, muuttuisi maksulliseksi.

Hallinto-oikeuksissa ratkaistaan vuosittain noin 3 300 ulkomaalaisasiaa, joista noin 2 300 muuttuisi maksullisiksi. Julkisoikeudellista palvelussuhdetta ja oikeusavustajan palkkiota kos-

keviä asioita ratkaistaan hallinto-oikeuksissa vuosittain noin 500. Lisäksi hallinto-oikeuksissa muuttuisivat maksullisiksi veroa ja julkisoikeudellista maksua koskevat asiat, joita ratkaistaan vuosittain yhteensä noin 4 000.

Hallintotuomioistuinten maksutuottojen lisääntymistä laskettaessa on arvioitu, että edellä mainituista korkeimman hallinto-oikeuden noin 700:sta maksulliseksi muuttuvasta asiasta ja hallinto-oikeuksien noin 6 800:sta maksulliseksi muuttuvasta asiasta puolet käsiteltäisiin edelleen maksutta vireillepanijan vähävaraisuuden perusteella. Lisäksi on arvioitu, että korkeimmassa hallinto-oikeudessa 12 %:ssa ja hallinto-oikeuksissa 20 %:ssa asioista päätöstä muutetaan valittajan eduksi tai asia palautetaan uudelleen käsiteltäväksi tai siirretään muulle viranomaiselle, jolloin käsittelymaksua ei perittäisi. Maksullisuuden laajentamisesta aiheutuvan maksutulojen lisäyksen arvioidaan olevan korkeimman hallinto-oikeuden asioissa 0,2 miljoonaa euroa ja hallinto-oikeuksien asioissa 0,7 miljoonaa euroa.

Vakuutus oikeudessa maksullisiksi muuttuisivat etuuslaitosten ja työnantajien vireillepanemat valitusasiat sekä lainvoimaisen päätöksen poistamista koskevat asiat. Näitä ratkaistaan yhteensä noin 200 vuodessa. Maksutulot olisivat arviolta 0,1 miljoonaa euroa.

Korkeimmassa oikeudessa, hovioikeuksissa, markkinaoikeudessa ja työtuomioistuimessa maksullisuuden laajentamisen vaikutukset ovat vähäisiä, eikä kyseisiä tuomioistuimia ole siksi otettu huomioon maksullisuuden laajentamisesta johtuvaa maksutulokertymää arvioitaessa.

Taulukko. Oikeudenkäyntimaksujen tulokertymät ja maksutulojen lisäys tuomioistuimittain

Tuomioistuin	Tulokertymä 2013	Ehdotuksen mukainen tulokertymä	Maksutulojen lisäys
Korkein oikeus	107 000	510 000	403 000
Korkein hallinto-oikeus	270 000	900 000	630 000
Hovioikeudet	358 000	990 000	632 000
Hallinto-oikeudet	221 000	1 290 000	1 069 000
Käräjäoikeudet	1 009 000	5 220 000	4 211 000
Markkinaoikeus	99 000	1 724 000	1 625 000
Työtuomioistuin	33 000	380 000	347 000
Vakuutus oikeus	0	85 000	85 000
Yhteensä	2 096 000	10 691 000	9 003 000

Ehdotuksen mukaisen maksullisuuden laajentamisesta ja maksutason korottamisesta aiheutuvan valtion maksutulojen lisäyksen arvioidaan olevan yhteensä 9,0 miljoonaa euroa. Jos arvioidaan, että maksujen ohjausvaikutuksen tehostuminen alentaisi tuomioistuimissa käsiteltävien asioiden määrää 5 %:lla, valtion maksutulojen lisäys olisi 8,6 miljoonaa euroa.

Esityksessä ehdotetaan lisäksi, että tuomioistuinten hakemusasioiden käsittelystä perittävistä maksuista säädetään tuomioistuinmaksulain mukaan oikeusministeriön asetuksella. Hakemusasiat eivät ole varsinaisia lainkäyttöasioita, joten maksujen tason tulisi maksujärjestelmän yleisten periaatteiden mukaisesti olla lähellä käsiteltävien asioiden omakustannusarvoa. Jos oletetaan, että hakemusmaksujen tasoa nostettaisiin noin 90 %:iin asioiden käsittelyn omakustannusarvosta, hakemusmaksujen korotuksista voidaan arvioida kertyvän 4—5 miljoonan euron lisätulot.

Maksujen kustannusvastaavuus

Ehdotuksen yhtenä tavoitteena on nostaa oikeudenkäyntimaksujen taso lähemmäs asioiden käsittelyn omakustannusarvoa. Niissä asiaryhmissä, joihin esitetään maksujen korottamista, kustannusvastaavuus on nykyisellä maksutasolla ollut 3 %—7 %. Esitettyjen perusmaksutasojen, 250 euroa, 500 euroa ja 2 000 euroa, osalta asiaryhmien kustannusvastaavuus olisi pienimmillään hovioikeuksissa 6 %—7 % ja suurimmillaan erityistuomioistuimissa 38 %—39 %.

Tuomioistuin	Käsittelymaksu, euroa	Käsittelykus- tannus keski- määrin, euroa	Kustan- nusvas- taavuus, %
Korkein oikeus			
- oikeudenkäyntimaksu	500	3488	14 %
Korkein hallinto-oikeus			
- oikeudenkäyntimaksu	500	2565	19 %
Hovioikeudet			
- oikeudenkäyntimaksu	500	7494	7 %
- oikeudenkäyntimaksu rikosasia, lähestymiskielto, ulosottoasia sekä asia, jossa sovinto ei sallittu	250	4173	6 %
Hallinto-oikeudet			
- oikeudenkäyntimaksu	250	1706	15 %
Käräjäoikeudet			
- oikeudenkäyntimaksu	500	3575	14 %
- oikeudenkäyntimaksu rikosasia, lähestymiskielto, ulosottoasia sekä asia, jossa sovinto ei sallittu	250	1056	24 %
Markkinaoikeus			
- oikeudenkäyntimaksu	2000	5315	38 %
- oikeudenkäyntimaksu, yksityishenkilö	500	5315	9 %
Työtuomioistuin			
- oikeudenkäyntimaksu	2000	5095	39 %
- oikeudenkäyntimaksu, yksityishenkilö	500	5095	10 %
Vakuutusoiikeus			
- oikeudenkäyntimaksu	500	1323	38 %
- oikeudenkäyntimaksu, yksityishenkilö	250	1323	19 %

Tuomioistuinmaksuja koskevan aiemman lainsäädännön valmistelussa 1980- ja 1990-luvuilla pidettiin tavoitteena, että tuomioistuimissa perittävistä maksuista kertyvät tulot vastaisivat noin viidennestä tuomioistuinten kokonaismenotasosta. Myös tuomioistuinmaksujärjestelmän kehittämislinjauksia pohtinut työryhmä (OM 75/2012) piti tavoiteltavana tuomioistuinmaksutulojen 20 %:n kokonaisvastaavuutta.

Nyt esitettävien oikeudenkäyntimaksujen korotusten jälkeen oikeudenkäyntimaksujen tulot vastaisivat 5 %:a asioiden käsittelykustannuksista. Jos hakemusmaksuja korotettaisiin vastaa- vasti lähemmäs omakustannusarvoa, tuomioistuinmaksutulot voisivat vastata 18 %:a tuomio-

istuinten kokonaiskustannuksista. Kokonaisvastaavuus jäisi hieman tavoitetasoa alemmaksi, koska summaaristen velkomusasioiden käsittelymaksuihin ei esitetä muutoksia.

Taloudelliset vaikutukset vireillepanijoiden näkökulmasta

Asioita tuomioistuimissa vireille panevien näkökulmasta maksujen korotukset ja maksujen kattavuuden laajentaminen lisääisivät oikeudenkäyntien kustannuksia. Kustannusten nousu olisi kuitenkin vähäinen suhteessa yleisissä tuomioistuimissa oikeudenkäynnistä aiheutuviin kokonaiskustannuksiin. Lisäksi useimmissa asiatyypeissä yksittäinen ihminen asioi tuomioistuimissa hyvin harvoin, ja oikeudenkäyntimaksu on tyypillisesti kertaluonteinen meno.

Tilanteissa, joissa maksu uhkaa muodostaa tosiasiallisen esteen oikeuteen pääsulle vireillepanijan vähävaraisuuden vuoksi, käytettävissä on oikeusapulain mukainen maksuvapautusmenettely. Oikeusturvan saatavuus ei näin ollen heikentyisi merkittävästi. Lisäksi valitusasioissa, joissa muutoksenhakemus on ollut perusteltu ja menestyy, maksua ei tarvitse maksaa.

Korotetut maksut lisääisivät niiden asianosaisten kuluriskiä, jotka eivät ole oikeutettuja oikeusapuun tai joiden oikeudenkäyntikuluja oikeusturvavakuutus ei kata.

Käräjäoikeuksien käsittelemissä oikeudenkäyntiasioissa, pois lukien summaariset asiat, maksu nousisi asiasta riippuen 54—414 euroa. Eniten maksu nousisi kirjallisessa valmistelussa ratkaistavissa riita-asioissa. Hovioikeuksissa maksut nousisivat 54—304 euroa, korkeimmassa oikeudessa asiaryhmästä ja valituslupapäätöksen sisällöstä riippuen 256—439 euroa.

Lisäksi olisi joitakin yksittäisiä asioita, joissa maksu nousisi kaikissa oikeusasteissa 500 euroa, kun kokonaan maksuttomasta maksulliseksi muutettavassa asiaryhmässä perittäisiin 500 euron maksu. Näitä olisivat syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista maksettavaa korvusta koskevat asiat sekä itsenäisinä asioina tuomioistuimissa vireille tulevat täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskevat asiat.

Lähestymiskieltoasioissa maksullisuus voi aiheutua hakijalle taloudellisesti raskaaksi, jos lähestymiskieltoa haetaan useita kertoja peräkkäin. Jos hakemus hyväksyttäisiin eli lähestymiskielto määrättäisiin, maksua ei kuitenkaan perittäisi. Lähestymiskiellosta annetun lain (898/1998) 14 §:n mukaan asiaan osalliset vastaavat itse asian käsittelystä johtuvista kustannuksista; milloin siihen on painavia syitä, voidaan asiaan osallinen kuitenkin velvoittaa suorittamaan vastapuolen kohtuulliset oikeudenkäyntikulut osaksi tai kokonaan.

Riitaantuvien summaaristen asioiden oikeudenkäyntimaksun nouseminen 250 euroon kasvatataisi jonkin verran velallisten kuluvastuuta. Maksu nousisi 54—164 euroa siitä riippuen, missä vaiheessa ja millaisessa kokoonpanossa asia ratkaistaan.

Hallinto-oikeuksissa maksut nousisivat 153—250 euroa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa 256—500 euroa riippuen siitä, onko asiaryhmä ollut aiemmin täysin maksuton. Perustoimeentuloon ja peruspalveluihin liittyvät asiat säilyisivät maksuttomina.

Työtuomioistuimen ja markkinaoikeuden yksityishenkilöltä perimä oikeudenkäyntimaksu nousisi 256 euroa ja muulta kuin yksityishenkilöltä 1 756 euroa, paitsi markkinaoikeuden käsittelemissä julkisia hankintoja koskevissa asioissa, joissa korotus voisi olla myös 3 756 tai 5 756 euroa. Vakuutus-oikeudessa muissa kuin yksityishenkilöiden vireille panemissa, heidän omaa etuuttaan koskevissa asioissa maksu nousisi 250 tai 500 euroa.

Yrityksiä koskevat maksukorotukset ovat suurimpia markkinaoikeudessa ja muutoksenhaussa markkinaoikeuden tekemiin päätöksiin. Yritysten kynnys valittaa etenkin julkista hankintaa koskevista päätöksistä saattaa nousta. Jos hankinta-asioiden määrä markkinaoikeudessa vähenee, niiden käsittelyaika lyhentynee. Tämä muun muassa helpottaa hankintayksiköiden toimintaa valitusasian ollessa vireillä. Maksujen nousu saattaa myös lisätä hankintaoikaisujen määrää.

4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Tuomioistuimet

On luultavaa, että ehdotetut maksujärjestelmän muutokset vähentäisivät tuomioistuimissa vireille tuleva asioita jossakin määrin. Maksujen ohjausvaikutus on kuitenkin erilainen eri tuomioistuimissa ja eri asiaryhmissä, ja vaikutuksen määrää on vaikea arvioida. Yleisissä tuomioistuimissa oikeudenkäyntikynnystä nostaa omien ja vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvaamisen riski, ei luultavasti niinkään nykyistä korkeampikaan oikeudenkäyntimaksu. Hallintotuomioistuimissa maksujen ohjausvaikutus voi olla suurempi.

Eniten maksujen korottaminen vähentäisi tuomioistuimissa todennäköisesti sellaisia asioita, joissa taloudellinen tai oikeusturvaintressi on vähäinen tai kanteen tai valituksen menestymismahdollisuus hyvin pieni. Tällaisia pienen intressin asioita ovat esimerkiksi pysäköintimaksupäätöksiä ja muita julkisia maksuja koskevat valitukset. Jos haettava etu on euromäärältään pienempi kuin vireillepanijan maksettavaksi mahdollisesti tuleva oikeudenkäyntimaksu, valittajan tai kantajan on arvioitava tarkasti, kannattaako asian vieminen tuomioistuimeen.

Korotetut maksut voivat vähentää myös sellaisia oikeudenkäyntejä, joiden tarkoituksena on esimerkiksi kiusanteko, viivytytys tai muu oikeusturvaan liittymätön tavoite. Tavoiteltu ohjausvaikutus jää kuitenkin toteutumatta niiltä osin, kuin vireillepanijoilla on oikeusapulaissa säädetty maksuvapautus.

Asiamäärien väheneminen voisi lyhentää asioiden käsittelyaikoja. Haittapuolena maksujen ohjausvaikutuksen voimistumisessa esimerkiksi pienen intressin valitusasioissa voi olla se, että laintulkintaa tukeva oikeuskäytäntö vähenee.

Maksu-uudistus voi ohjata tuomioistuinten asiakkaiden toimintaa myös tuomioistuinten näkökulmasta tarkoituksenmukaisempaan suuntaan, niin että esimerkiksi täytäntöönpanon kieltoa tai keskeytystä haetaan pääasian yhteydessä. Se vähentäisi asioiden päällekkäistä käsittelyä. Ulosottovalituksissa aiempaa korkeampi maksu voisi ohjata velallista tekemään uuden ja perustellumman hakemuksen tai oikaisuvaatimuksen ulosottoviranomaiselle, sen sijaan että velallinen tekee ulosottovalituksen tuomioistuimeen.

Ehdotetut muutokset merkitsevät vain pieniä uudistuksia tuomioistuinten käytännön maksujärjestelmiin, lukuun ottamatta vakuutus-oikeutta, jossa maksuja ryhdyttäisiin perimään nyt ensimmäistä kertaa. Muissa tuomioistuimissa maksuluokkien ja maksuttomien asiaryhmien vähentäminen yksinkertaistaisi ja selkeyttäisi maksulain soveltamista, mikä vähentäisi maksuihin liittyvää hallinnollista työtä ja säästäisi laskutukseen kuluva aikaa.

Oikeusaputoimistot

Maksujen korottaminen ja niiden kattavuuden laajentaminen saattaa lisätä jonkin verran oikeusapuasiakkaiden määrää, mikä lisää sekä oikeusapuhakemusten käsittelyyn kuluva aikaa että oikeusapukustannuksia.

Oikeusapupäätös vapauttaa henkilön maksamasta viranomaisten käsittelymaksuja, ja saattaa olla, että aiempaa useampi hakee oikeusapua pelkästään käsittelymaksuvapautuksen saadakseen. Lisäksi avustajanmääräyksiä saatetaan hakea aiempaa enemmän. Ilman avustajia toimivilla, oikeusapua saaneilla henkilöillä maksuvapautus koskee vain täysin korvauksettomia asiakkaita. Jos hakijan on maksettava saamastaan oikeusavusta omavastuuosuus, hän ei vapaudu tuomioistuinmaksuista ilman avustajanmääräystä.

Oikeusapupäätöstä saatetaan maksuvapautuksen tavoittelun vuoksi hakea entistä enemmän myös sellaisiin asioihin, joita asianosaiset hoitavat nyt suuressa määrin ilman avustajaa, esimerkiksi hallinto-oikeusasioihin, lähestymiskieltoasioihin ja ulosottovalituksiin. Etenkin ulosottovalituksissa hakijoilla olisi monesti taloudellisen asemansa perusteella oikeus oikeusapuun.

Toisaalta oikeusavun puoleen kääntyminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa voi johtaa siihen, että konkreettinen tarve oikeudenkäynnille voidaan aiempaa useammassa tapauksessa arvioida jo ennen prosessin aloittamista. Jos asia päädytään viemään tuomioistuimeen, sen asiantunteva ajaminen alusta saakka säästää tuomioistuimen resursseja.

Muut viranomaiset

Korotetut maksut ja maksuvapautusten vähentäminen johtavat myös viranomaisten lisääntymiseen oikeudenkäyntikustannuksiin. Viranomaisten vireille panemat asiat ovat kuitenkin suhteellisen harvinaisia, eikä oikeudenkäyntimaksu siten tule yksittäisen viranomaisen maksettavaksi kuin harvoin. Ei ole todennäköistä, että viranomaisten vireille panemien oikeudenkäyntien määrä vähenee merkittävästi maksujen tehostuvan ohjausvaikutuksen vuoksi. Esimerkiksi valitusasioissa viranomaiset harkitsevat yleensä tarkasti valituksen menestymismahdollisuuksia. Valituksen menestyessä vireillepanija vapautuisi maksun suoritusvelvollisuudesta.

Jos maksujärjestelmän ohjausvaikutus vähentää hallintotuomioistuinten käsittelemien asioiden määrää, tällä on työn määrään liittyviä seurausvaikutuksia myös muissa viranomaisissa. Hallinto-oikeus pyytää käsittelemissään asioissa lähtökohtaisesti aina lausunnon valituksenalaisen päätöksen tehneeltä viranomaiselta. Jos asiat vähenevät, myös viranomaisten lausuntoja pyydetään aiempaa vähemmän.

Uudistus vähentäisi jonkin verran myös syyttäjälaitoksen työmäärää, jos korotetut maksut kannustaisivat asianosaisia punnitsemaan asioiden muutoksenhakuasteeseen viemistä aiempaa tarkemmin.

Toisaalta hallintolainkäyttöön esitettävä laaja maksullisuus saattaa lisätä muille laillisuusvalvoijille, etenkin aluehallintoviranomaisille, tehtävien kanteluiden määrää. Aluehallintoviranomaiset käsittelevät paljon etenkin kunnallisesta toiminnasta tehtyjä kanteluita.

4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

On mahdollista, että tuomioistuinmaksujen korotus ja maksullisuuden laajentaminen heikentävät oikeusturvan saatavuutta asian vireillepanijan näkökulmasta. Oikeusturvan saatavuuteen liittyviä ongelmia arvioitaessa on kuitenkin otettava huomioon, että vähävaraiset vapautuvat maksun suorittamisvelvollisuudesta. Etenkään yleisissä tuomioistuimissa maksut eivät edelleenkaan olisi merkittävä osa oikeudenkäynnin aiheuttamista kokonaiskustannuksista. Hallintotuomioistuimissa puolestaan maksullisiksi tulisi muun muassa sellaisia asiaryhmiä, joissa alkuperäisen päätöksen tekevä viranomainen perii jo nyt maksun.

Suuri osa tuomioistuinten yksityishenkilöasiakkaista panee asian vireille tuomioistuimessa vain kerran tai harvoja kertoja elämässään, joten myös tuomioistuinmaksun aiheuttama kustannus on usein ainutkertainen.

Maksujen ohjausvaikutuksen tehostuminen mahdollistaisi tuomioistuinten käytettävissä olevien rajallisten voimavarojen kohdentamisen nykyistä tarkoituksenmukaisemmalla tavalla niihin asioihin, joissa oikeusturvaintressi on suurin. Se voisi lyhentää oikeudenkäyntien kestoa ja siten parantaa oikeusturvaa.

Ohjausvaikutuksella voi olla myös tuomioistuimen asiakkaan kannalta paitsi taloudellisia myös henkisiä voimavaroja säästävä vaikutus, kun hän esimerkiksi päätyy ratkaisemaan oikeusriitansa sopimalla tai jättämään vailla todellisia menestymismahdollisuuksia olevan muutoksenhakemuksensa tekemättä. Yleisissä tuomioistuimissa ja erityistuomioistuimissa korotetut oikeudenkäyntimaksut nostavat jommankumman osapuolen maksettaviksi tulevia oikeudenkäyntikustannuksia. Riski joutua korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntimaksu osana oikeudenkäyntikulujen korvausta saattaa kannustaa myös vireillepanijan vastapuolta sopimaan asian tuomioistuimen ulkopuolella.

5 Asian valmistelu

5.1 Valmisteluvaiheet ja -aineisto

Oikeusministeriö asetti 26.1.2012 työryhmän arvioimaan tuomioistuinten suoritteiden maksuperusteita sekä maksujärjestelmän ja maksutulojen budjetoinnin kehittämistarpeita ja mahdollisuuksia. Työryhmä luovutti raporttinsa (OM 75/2012) oikeusministeriölle 15.11.2012. Työryhmä ehdotti raportissaan tuomioistuinten maksujen kattavuuden lisäämistä, maksujen tason nostamista niin, että tuotot ja kustannukset vastaisivat toisiaan aiempaa paremmin sekä etukäteismaksun käyttöönottoa.

Oikeusministeriö asetti 1.6.2012 neuvottelukunnan valmistelemaan ehdotukset pitkän aikavälin oikeusturvaohjelmaksi ja valtioneuvoston vuosien 2013—2016 kehyspäättöksen edellyttämäksi sopeuttamisohjelmaksi. Neuvottelukunta luovutti ohjelmaehdotuksensa (OM 16/2013) oikeusministeriölle 27.2.2013. Neuvottelukunta esitti muun muassa tuomioistuinmaksujen käyttöalan laajentamista ja maksujen korottamista.

Hallituksen esitys on valmisteltu oikeusministeriön 27.11.2013 asettamassa työryhmässä, jossa ovat olleet edustettuina oikeusministeriön lisäksi korkein hallinto-oikeus, korkein oikeus, Turun hovioikeus, Helsingin hallinto-oikeus, Vantaan kärjäoikeus, vakuutus-oikeus, markkina-oikeus, oikeusaputoimistot ja Suomen Asianajajaliitto.

5.2 Lausunnot ja niiden huomioon ottaminen

Oikeusministeriö pyysi maksutyöryhmän 22.1.2015 julkaistusta mietinnöstä 4.2.2015 lausuntoa yhteensä 101 viranomaiselta, organisaatiolta, järjestöltä ja asiantuntijalta. Lausunnon antoi 81 tahoa. Korkein oikeus ja Tapaturmavakuutuslaitosten liitto ilmoittivat, etteivät ne anna asiassa lausuntoa. Lausunnoista on laadittu yhteenveto (oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 40/2015).

Lausunnonantajat suhtautuivat pääosin myönteisesti ehdotettuun maksujen korottamiseen ja niiden käyttöalan laajentamiseen. Jonkin verran kritiikkiä herätti esimerkiksi maksujen nostaminen sellaisissa hallinto-oikeusasioissa ja pienissä riita-asioissa, joissa asian euromääräinen intressi on pienempi kuin ehdotettu uusi oikeudenkäyntimaksu. Lausunnonantajat painottivat,

että uudistuksia tehtäessä on huolehdittava siitä, etteivät maksut jatkossakaan estä oikeuteen pääsyä. Kaikkiaan palautetta annettiin hyvin monesta lakiehdotukseen sisältyvästä yksityiskohdasta.

Saadut lausunnot on otettu huomioon hallituksen esityksen jatkovalmistelussa.

6 Riippuvuus muista esityksistä

Esitys liittyy valtion vuoden 2016 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut

1.1 Tuomioistuinmaksulaki

1 §. *Oikeudenkäyntimaksu ja hakemusmaksu.* Pykälässä säädettäisiin oikeudenkäyntimaksun ja hakemusmaksun perimisen tarkoituksesta ja maksujen kattavuudesta. Oikeudenkäyntimaksu tarkoittaisi tässä tuomioistuinten niin sanottujen varsinaisasioiden käsittelystä perittävää maksua. Myös varsinaisasiosta, jotka pannaan vireille hakemuksella, perittäisiin oikeudenkäyntimaksu. Hakemusmaksu perittäisiin eräiden jäljempänä sanottujen käräjäoikeudessa ja markkinaoikeudessa hakemuksesta vireille tulevien asioiden käsittelystä. Oikeusministeriön asetuksella voitaisiin säätää myös hovioikeuden hakemusmaksusta.

Maksu perittäisiin korvauksena asianosaiselta asian käsittelystä ja suoritetuista toimenpiteistä. Se sisältäisi kaikki pääasiaan liittyvät toimenpiteet.

Lakia sovellettaisiin yleisten tuomioistuinten, hallintotuomioistuinten ja erityistuomioistuinten oikeudenkäynti- ja hakemusasioissa. Valtakunnanoikeuden päätökset olisivat edelleen maksuttomia.

Voimassa olevasta laista poiketen nyt ehdotettavaa lakia ei sovellettaisi tuomioistuinten muihin suoritteisiin kuin oikeudenkäynti- ja hakemusasioihin eikä syyttäjälaitoksen suoritteisiin, ei myöskään haastemieslain (505/1986) 6 §:n 1 momentissa tarkoitettujen tiedoksiantoon oikeutettujen virkamiesten suoritteisiin. Niistä ehdotetaan säädettävän vastaisuudessa oikeusministeriön asetuksella valtion maksuperustelain (150/1992) nojalla. Tällaisia muita suoritteita ovat tuomioistuimissa tiedoksiannot ja toimituskirjat eli otteet, jäljennökset ja todistukset ja syyttäjälaitoksessa toimituskirjat. Lisäksi voimassa olevassa tuomioistuinmaksuasetuksessa (1057/2013) on säädetty eräiden tuomioistuimille aiheutuvien erillisten kustannusten korvaamisesta.

Pykälän 2 momentti vastaisi nykyistä sääntelyä. Oikeudenkäynti- tai hakemusmaksu sisältäisi korvauksen asiassa annettavasta ratkaisun tai välipäätöksen sisältävästä toimituskirjasta, joka voi olla päätös, jäljennös päätöksestä, tuomio, jäljennös tuomiosta, todistus tai muu toimituskirja. Maksu sisältäisi edelleen korvauksen myös muusta asian käsittelyyn liittyvästä viranomaisen toimenpiteestä, jollei siitä lailla tai asetuksella säädetä perittäväksi eri maksua tai kustannusten korvausta. Näitä toimenpiteitä ovat esimerkiksi kuulutukset, tiedoksiannot ja muille viranomaisille tehtävät ilmoitukset.

Erillisten kustannusten perimisestä säädettäisiin oikeusministeriön asetuksella valtion maksuperustelain nojalla. Voimassa olevassa valtioneuvoston asetuksessa tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista on säädetty erillinen korvaus perittäväksi esimerkiksi kuuluttamisesta tietyissä asioissa ja erityisistä tiedoksiantokustannuksista ulkomailla.

Oikeudenkäyntimaksun sisältämistä asian käsittelyyn liittyvistä toimenpiteistä mainittaisiin pykälän 3 momentissa ne, jotka on voimassa olevissa laissa ja asetuksessa erikseen säädetty maksuttomiksi: oikeudenkäyntiasiaan liittyvä sovittelu sekä täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskevan asian käsittely, kuitenkin vain silloin, kun se liittyy pääasiaan. Täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskevan asian käsittely sisältyisi sen pääasian oikeu-

denkäyntimaksuun, johon liittyen se on saatettu tuomioistuimessa vireille. Yleensä täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä haetaan asioissa, jotka ovat samaan aikaan muutenkin vireillä samassa tuomioistuimessa, esimerkiksi kärjäoikeudessa ulosottovalituksen yhteydessä. Täytäntöönpanon keskeytysvaatimus voi olla myös yksi monista vireilletuloasiakirjassa esitetyistä vaatimuksista. Erillisinä asioina tuomioistuimessa vireille tullessaan täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskevat asiat olisivat maksullisia.

Myös oikeudenkäynnin julkisuutta koskevat asiat olisivat pääasian yhteydessä käsiteltyinä edelleen maksuttomia, vaikka niitä ei enää erikseen säädettäisi maksuttomaksi asiaryhmäksi. Erikseen valitusasiana vireille pantaessa oikeudenkäynnin julkisuutta koskevat asiat olisivat maksullisia.

2 §. Oikeudenkäyntimaksun suuruus. Pykälässä säädettäisiin oikeudenkäyntimaksujen euro-määristä.

Pykälän 1 momentin mukaan oikeudenkäyntimaksu perittäisiin riita-, rikos- ja muutoksenhakuasian, ylimääräistä muutoksenhakua koskevan asian ja muun lainkäyttöasian käsittelystä. Muita lainkäyttöasioita ovat esimerkiksi alustusasiat, hallintoriita-asiat ja lähestymiskieltoasiat. Markkinaoikeudessa muita lainkäyttöasioita ovat hakemuksella vireille tulevat niin sanotut markkinaoikeudelliset asiat, jotka koskevat esimerkiksi sopimattomasta menettelystä elinkeinoiminnassa annettuun lakiin perustuvan kiellon määräämistä.

Koska muut kuin lainkäyttöasiat jäisivät tässä pykälässä säädettyjen maksujen ulkopuolelle, esimerkiksi meriselitysasioissa maksua ei edelleenkään perittäisi.

Kaikki maksut olisivat edelleen selvästi alle suoritteiden omakustannusarvon, lukuun ottamatta kärjäoikeuksien summaarisia riita-asioita, joista perittäviin maksuihin ei nyt ehdoteta muutoksia.

Korkeimmassa oikeudessa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa oikeudenkäyntimaksu olisi 500 euroa, lukuun ottamatta pykälän 4 momentissa mainittua poikkeusta. Tasokorotus noin nelinkertaistaisi rikosasian käsittelymaksun korkeimmassa oikeudessa. Muiden asioiden käsittelymaksu noin kaksinkertaistuisi korkeimmissa oikeuksissa.

Laajan riita-asian oikeudenkäyntimaksua ehdotetaan nostettavan myös hovioikeudessa ja kärjäoikeudessa 500 euroon. Kärjäoikeudessa maksu koskisi myös maa-oikeusasioita ja hovioikeudessa kaikkia muita kuin momentissa erikseen mainittuja alemman maksukategorian asioita. Hovioikeudessa ehdotettu muutos noin 2,5-kertaistaisi riita-asian oikeudenkäyntimaksun. Kärjäoikeudessa korotus lähes kuusinkertaistaisi kirjallisessa valmistelussa ratkaistavan riita-asian maksun ja noin 2,5-kertaistaisi täysilukuisessa kokoonpanossa toimitetussa päätöksilyssä päättyvän riita-asian oikeudenkäyntimaksun.

Laaja riita-asia on hyvin työllistävä asiatyyppi. Sen keskimääräinen käsittelykustannus on hovioikeuksissa noin 7 500 euroa ja kärjäoikeuksissa noin 3 500 euroa. Uusi laajan riita-asian maksu kattaisi siten hovioikeuksissa keskimäärin 7 prosenttia asian käsittelykustannuksista ja kärjäoikeuksissa keskimäärin 14 prosenttia.

Rikosasiassa, lähestymiskieltoasiassa, ulosottokaaren mukaisessa muutoksenhakuasiassa ja asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu, oikeudenkäyntimaksu olisi sekä hovioikeudessa että kärjäoikeudessa 250 euroa.

Rikosasian oikeudenkäyntimaksu tulee käytännössä maksettavaksi käräjäoikeudessa vain silloin, kun syytetty ajaa yksityishenkilö. Asianomistajan ajamia rikosasioita on käräjäoikeuksissa hyvin vähän, alle 20 vuodessa. Toisaalta ne ovat asiaryhmä, joka aiheuttaa paljon työtä. Syyttäjä olisi vapautettu oikeudenkäyntimaksuista lain 8 §:n 1 momentin 1 kohdan nojalla. Syyttäjän maksuvapautuksen vuoksi myöskään rikosasian asianomistajan ei tarvitsisi maksaa ensimmäisessä tuomioistuinstanteessa oikeudenkäyntimaksua, jos asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta ajetaan syyttäjän ajaman syyteasian yhteydessä. Tämä vastaa nykyistä käytäntöä.

Hovioikeudessa rikosasian oikeudenkäyntimaksulla on enemmän käyttöalaa kuin käräjäoikeudessa, sillä valittajana on yleensä vastaaja. Rikosasian riita-asioita alempaa käsittelymaksua puoltaa muun muassa se, että hovioikeuteen valitetaan myös melko pienen intressin asioissa, kun vastaaja ei ole esimerkiksi osannut tuoda esiin kaikkia päiväsakkojen suuruuteen vaikuttavia seikkoja käräjäoikeuden kirjallisessa menettelyssä tai hän valittaa vain ajokiellon pituudesta.

Lähestymiskieltoasiat ehdotetaan muutettavan maksullisiksi, koska ei ole riittäviä perusteita poiketa niiden kohdalla maksullisuuden pääsäännöstä. Lähestymiskieltoasian käsittelystä tuomioistuimessa on soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäynnistä rikosasiassa säädetään, joten oikeudenkäyntimaksun lähestymiskieltoasioissa on perusteltua olla samansuuruinen kuin rikosasioissa.

Ulosotosta valittavilla velallisilla ei usein ole varaa maksaa käsittelymaksua, joten jos valitus ei menesty, mahdollisesti perittävä käsittelymaksu siirtyy yleensä suoraan ulosottoon. Maksulla saattaa kuitenkin olla ulosottoasioissakin ohjausvaikutus.

Asioita, joissa sovinto ei ole sallittu eli niin sanottuja indispositiivisia asioita ovat esimerkiksi isyyden vahvistamis- ja kumoamisasiat, lapsen huoltoa koskevat asiat ja edunvalvonta-asiat. Näissä asianosaiset eivät voi saada aikaan tavoiteltavaa oikeusseuraamusta ilman viranomaisen vahvistamista. Lainkohdassa tarkoitetaan myös asioita, joista asianosaiset voivat sopia keskenään, mutta joissa he eivät enää tuomioistuinvaiheessa saa vapaasti määrätä sovinnon ehtoista. Näitä asioita ovat lähinnä lapsia koskevat huolto- ja tapaamisoikeusasiat, joissa tuomioistuimen on viran puolesta otettava huomioon lapsen etu. Asiaryhmään kuuluisivat myös lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain mukaiset asiat, jotka nykyään käsitellään tuomioistuinmaksuasetuksen nojalla maksutta.

Asioista, joista sovinto ei ole sallittu, moni tulee käräjäoikeudessa vireille hakemusasiana. Jos asia ei riitaannu, siitä peritään asetuksessa säädetty hakemusmaksu. Hakemusmaksun sijaan tulee perittäväksi oikeudenkäyntimaksu, jos asia siirretään riitaisena istuntokäsittelyyn.

Muita riita-asioita alempaa käsittelymaksua asiaryhmässä puoltaa muun muassa se, että asian vireillepanija ei voi aina itse vaikuttaa siihen, onko sovinto mahdollinen. Lapsia koskevissa asioissa molemmat osapuolet vastaavat pääsäännön mukaan omista kuluistaan, joten hake-
muksen vireille pannut osapuoli joutuu maksamaan oikeudenkäyntimaksun. Vireillepanijat ovat yleensä maksukykyisiä eivätkä siten oikeusapuun oikeutettuja. Monissa uusissa oikeusturvavakuutuksissa huoltoriitojen tapaiset oikeudenkäyntiasiat on jätetty vakuutuksen ulkopuolelle.

Käräjäoikeuksien käsittelemissä niin sanotuissa summaarisissa riita-asioissa eli oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:n mukaisissa riita-asioissa, jotka ratkaistaan yksipuolisella tuomiolla, perittäisiin vastaisuudessaakin alempi maksu kuin muissa riita-asioissa. Maksujen esitetään pysyvän ennallaan 65 ja 86 eurossa, asian vireillepanotavasta riippuen. Jos asiaa koskevat tiedot

on toimitettu suoraan kärjäoikeuden tietojärjestelmään, sovellettavaksi tulisi 65 euron maksu. Jos asiaa koskevat tiedot on toimitettu kärjäoikeuteen muulla tavalla, maksu olisi 86 euroa.

Kyseisiin maksuihin ei esitetä korotusta, koska ne ovat jo nyt lähellä asioiden käsittelyn omakustannusarvoa. Huomioon tulee ottaa myös se yleinen tavoite, että velallisille kertyviä velkojen perintäkuluja tulisi pikemminkin rajoittaa kuin lisätä. Lisäksi kysymys summaaristen asioiden käsittelyn siirtämisestä ulosottoviranomaiselle on erikseen ratkaistavana.

Suoraan kärjäoikeuden tietojärjestelmään toimitettujen summaaristen asioiden ja muulla tavoin vireille pantujen summaaristen asioiden välinen maksuero tulee säilyttää, jotta järjestelmä edelleen kannustaisi toimittamaan asiat sähköisesti kärjäoikeuteen. Summaarisissa asioissa myös joidenkin kymmenien eurojen erolla voidaan ajatella olevan merkitystä vireillepanijan näkökulmasta, sillä summaarisista asioista aiheutuu vireillepanijalle muita oikeudenkäyntikuluja selvästi vähemmän kuin muista riita-asioista.

Summaarisena asiana kärjäoikeuteen saapuvasta asiasta, jonka vastaajaa riitauttaa ja jota ei siksi ratkaista yksipuolisella tuomiolla, ehdotetaan perittäväksi 250 euron oikeudenkäyntimaksu. Laajan riita-asian oikeudenkäyntimaksua alemmaa maksua tässä asiaryhmässä puoltaa se, että summaarisena asiana vireille pantavissa asioissa saatavan pääoma on usein alle 500 euroa. Kyseessä voi olla myös vuokrasuhteeseen perustuva velkomus ja häätö. Summaarisia asioita ajetaan usein ilman asiamiestä, ja asia voi olla yksittäisen kansalaisen näkökulmasta hyvin merkityksellinen. Täysi 500 euron maksu voisi summaarisena vireille pantavissa asioissa nostaa kynnyksen viedä vähäiseen saatavaan liittyvä riita-asia kärjäoikeuteen liian korkeaksi.

Hallinto-oikeuden oikeudenkäyntimaksun ehdotetaan olevan sama 250 euroa kuin kärjäoikeuteen ja hovioikeuteen ehdotettavan alemman oikeudenkäyntimaksun. Hallinto-oikeuden oikeudenkäyntimaksu siten noin 2,5-kertaistuisi nykyisestä. Hallinto-oikeuden oikeudenkäyntimaksun tulee olla selvästi alempi kuin laajojen riita-asioden käsittelymaksun, sillä hallinto-oikeuksien asioissa on kyse hallinnon lainalaisuusperiaatteen kannalta keskeisestä oikeudesta saattaa viranomaisen päätöksen oikeellisuus tuomioistuimen arvioitavaksi. Lisäksi hallinto-oikeudessa käsiteltävien asioiden keskimääräiset käsittelykustannukset ovat selvästi riita-asioden keskimääräisiä käsittelykustannuksia alemmat.

Työtuomioistuimen ja markkinaoikeuden oikeudenkäyntimaksu ehdotetaan pääsääntöisesti noin kahdeksankertaistettavaksi 2 000 euroon. Vaikka esitetyt maksut ovat aiempaa selvästi korkeammalla tasolla, ne eivät Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön valossa ole niin suuria, että vaikeuttaisivat kohtuuttomasti asianosaisten oikeuksiinsa pääsemistä. Vuonna 2013 asian keskimääräinen käsittelykustannus työtuomioistuimessa oli 5 095 euroa ja markkinaoikeudessa 5 315 euroa.

Työtuomioistuimen käsittelemissä työ- ja virkaehtosopimusriidoissa asianosaisia ovat työnantaja- ja työntekijäliitot, työnantajapuolella myös työmarkkinalaitokset. Vastaajana voi olla myös työnantajayhtiö ja työrauha-asioissa ammattiosasto. Työtuomioistuimen käsittelemistä asioista noin puolet on erilaisia esimerkiksi palkkaukseen ja irtisanomiseen liittyviä tulkinta-erimielisyyksiä, joissa lopputulokset jakautuvat työnantaja- ja työntekijäpuolen mukaan jaoteltuna suunnilleen tasan. Aiempaa korkeampi oikeudenkäyntimaksu jakautuisi sekin näissä asioissa jokseenkin tasaisesti molemmille työmarkkinaosapuolille. Noin puolet työtuomioistuimen käsittelemistä asioista on työrauha-asioita, joissa työnantajapuoli on tilastojen mukaan lähes aina voittanut. Korotettu oikeudenkäyntimaksu tulisi näissä tapauksissa siten lähes aina työntekijäpuolen kannettavaksi osana vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvaamista.

Markkinaoikeuden asiakkaat ovat pääasiassa yrityksiä, joiden intressit tuomioistuinasioissa ovat suuria, eikä korkeallakaan oikeudenkäyntimaksulla ole tällöin olennaista merkitystä verrattuna riidan kohteen arvoon tai asianajokuluihin. Etenkin hankinta-, patentti- ja tavaramerkiriidat käydään usein suurten yritysten kesken. Asiat ovat työläitä käsitellä, ja niiden käsittelyssä on mukana kolme tuomaria ja mahdollisesti asiantuntijajäseniä.

Vakuutus oikeudessa ehdotetaan otettavaksi käyttöön 500 euron oikeudenkäyntimaksu. Koska perusmaksu koskisi muita kuin yksityishenkilöitä, se voi olla selvästi korkeampi kuin samantyyppisiä asioita käsittelevien hallinto-oikeuksien maksun. Maksun suuruus vastaisi yleisten tuomioistuinten riita-asian maksua.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin oikeudenkäyntimaksusta markkinaoikeudessa käsiteltävissä julkisia hankintoja koskevissa asioissa. Niissä ehdotetaan otettavaksi käyttöön hankinnan arvoon perustuva, kolmiportainen maksu. Jos hankinnan arvo olisi alle miljoona euroa, käsittelymaksu olisi markkinaoikeuden perusmaksu eli 2 000 euroa; vähintään miljoonan mutta alle 10 miljoonan euron asiassa käsittelymaksu olisi 4 000 euroa ja vähintään 10 miljoonan euron asiassa 6 000 euroa. Porrastus perustuu siihen, että mitä suurempi hankinnan arvo on, sitä suurempi on todennäköisesti asiasta valittamisen intressi. Korkean taloudellisen intressin asiaa koskevan oikeudenkäynnin vireillepanijalla voidaan olettaa olevan valmius maksaa asian käsittelystä tuomioistuimessa enemmän kuin taloudellisesti vähämerkityksisemmän asian. Yleensä suurimman intressin asiat ovat myös kalliimpia käsitellä, vaikkakaan aina näin ei ole.

Hankinnan arvo laskettaisiin tulkinvaraisissa tapauksissa samalla tavalla kuin miten yksityisen hankinnan suurin mahdollinen ennakoitu arvo eli niin sanottu kynnysarvo lasketaan julkisista hankinnoista annetun lain (348/2007) mukaan. Suurissa yhteishankinnoissa, joissa tarjoaja on antanut tarjouksen ainoastaan osasta hankintaa ja siten myös valittaa hankintapäätöksestä vain osittain, maksu ei määräytyisi pääsäännöstä poiketen koko hankinnan yhteisarvon perusteella, vaan valittajan hankinnan arvon mukaan. Kysymyksessä voi olla esimerkiksi kymmenien miljoonien eurojen arvoinen valtakunnanlaajuinen puitehankinta, jossa valituksen kohteena olevan hankinnan osan arvo on vain murto-osa kokonaisarvosta. Myös rakennusurakkaa tai sen suunnittelua koskevassa hankinnassa saattaa olla, että tarjous ja siten valitus koskevat vain osaa hankinnasta.

Jos hankinnan ennakoitu arvo on edellä mainitusta huolimatta vaikeasti määriteltävissä, sovellettavaksi tulisi alempi mahdollisista oikeudenkäyntimaksuista. Valituksenalaisen hankintapäätöksen arvo jää yleensä määrittämättä esimerkiksi tapauksissa, joissa tarjous, josta valitaan, on hylätty. Lisäksi hankintapäätöksen arvo voi riippua siitä, miten valituksenalaisen päätöksen saanut tarjoaja olisi sijoittunut puitejärjestelyssä valituksi tulneiden palveluntuottajien joukkoon.

Markkinaoikeuden vuosittain käsittelemistä noin tuhannesta asiasta yli puolet on hankinta-asioita. Vuonna 2014 markkinaoikeus antoi asiaratkaisun 352 hankintavalitusasiassa. Näistä 166:ssä eli hieman alle puolessa tapauksista hankinnan arvo oli alle miljoona euroa. Näistä 35 asiassa hankinnan arvo alitti 100 000 euroa. Yli miljoonan mutta alle 10 miljoonan asioita oli 107 kappaletta ja asioita, joissa hankinnan arvo oli yli 10 miljoonaa euroa, 73 kappaletta. Lopuissa 6 asiassa hankinnan arvo ei ilmennyt.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin yksityishenkilön oikeudenkäyntimaksusta erityistuomioistuimissa. Markkinaoikeudessa ja työtuomioistuimessa yksityishenkilön oikeudenkäyntimaksu olisi 500 euroa, mikä vastaisi laajojen riita-asoiden käsittelymaksua yleisissä tuomioistuimissa. Laajojen riita-asoiden oikeudenkäyntimaksun käräjäoikeudessa ja yksityishenkilön oikeudenkäyntimaksun työtuomioistuimessa ja markkinaoikeudessa on perusteltua olla samansuu-

ruinen, koska esimerkiksi työtuomioistuimen ja yleisten tuomioistuinten käsittelemät työriidat muistuttavat paljon toisiaan.

Markkinaoikeudessa ja työtuomioistuimessa vireillepanijoista vain pieni osa on yksityishenkilöitä. Työtuomioistuimessa yksityinen henkilö voi olla valittajana esimerkiksi poikkeuslupa-asiassa tai kantajana tulkintariidassa. Markkinaoikeudessa yksityishenkilöitä on asioiden vireillepanijoina esimerkiksi tekijänoikeusasioissa, työsuhtekeksintöasioissa ja verkkotunnusvalituksissa.

Vakuutus oikeudessa yksityishenkilön oikeudenkäyntimaksu olisi 250 euroa, mikä vastaa hallinto-oikeuden oikeudenkäyntimaksua. Yksityishenkilöt olisi lain 5 §:n 2 kohdan nojalla vapautettu maksuista valitusasioissa, jotka koskevat oikeutta etuuteen, etuuden suuruutta tai sen takaisinperintää. Yksityishenkilöiden valitukset vakuutus oikeudessa olisivat siten maksullisia silloin, kun yksityishenkilö panee asian vireille esimerkiksi työnantajan tai yksityisyrittäjän roolissa tai kun kyseessä on päätöksen poistamista koskeva asia.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin maksusta muutoksenhaussa markkinaoikeuden ratkaistaan asiaan. Maksu olisi näissä asioissa sekä korkeimmassa oikeudessa että korkeimmassa hallinto-oikeudessa samansuuruinen kuin markkinaoikeudessa ja määräytyisi samojen perusteiden mukaan. Muutoksenhaussa markkinaoikeuden ratkaistaan asiaan maksu olisi siis 500, 2 000, 4 000 tai 6 000 euroa. Säännös on tarpeen, jotta muutoksenhaku markkinaoikeuden ratkaisuihin ei olisi valittajalle edullisempaa kuin asian käsittely markkinaoikeudessa. Korkein hallinto-oikeus käsittelee vuosittain arviolta 50—100 markkinaoikeuden ratkaisua ja korkein oikeus 10—20.

Pykälän 5 momentin mukaan maksujen suuruus tarkistettaisiin voimassa olevassa tuomioistuinmaksulaissa säädettyä vastaavasti kolmivuotiskausittain rahan arvon muutosta vastaavasti. Maksujen suuruudet pyöristettäisiin lähimpään täyteen kymmeneen euroon. Tarkistus tehtäisiin oikeusministeriön asetuksella.

Pykälän 6 momentti vastaisi voimassa olevan tuomioistuinmaksulain 3 §:n 4 momenttia. Sen mukaan riita-asioita koskevaa maksusäännöstä sovellettaisiin myös menettelyyn, josta on säädetty eurooppalaisen maksamismääräysmenettelyn käyttöönotosta annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa (EY) N:o 1896/2006 ja eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa (EY) N:o 861/2007.

Voimassa olevasta laista poiketen täysi maksu tulisi maksaa myös silloin, kun ylimääräinen muutoksenhakemus hylätään, kun korkein oikeus tai korkein hallinto-oikeus ei valituslupa-asiassa myönnä valituslupaa tai kun markkinaoikeus ei julkisista hankinnoista annetussa laissa (348/2007) tarkoitettussa käsittelylupa-asiassa myönnä käsittelylupaa. Myös hovioikeuden jatkokäsittelylupamenettelyn piiriin kuuluvissa asioissa perittäisiin täysi maksu nykyiseen tapaan niissäkin asioissa, joissa jatkokäsittelylupa evätään.

3 §. Hakemusmaksun suuruus. Pykälä sisältäisi tiettyjen käräjäoikeudessa ja markkinaoikeudessa hakemuksesta vireille tulevien asioiden käsittelymaksuja koskevan asetuksenantovaltuutuksen. Valtuutus annettaisiin oikeusministeriölle, kun se nyt on valtioneuvostolla. Oikeusministeriön asetuksella voitaisiin säätää myös hovioikeuden hakemusmaksusta. Yleisperusteluisissa mainituista syistä asetuksenantovaltuutus ei koskisi enää toimitus- eli tiedoksiantomaksuja eikä toimituskirjamaksuja, vaan oikeusministeriö voisi antaa niistä asetuksen maksuperustelain nojalla.

Käräjäoikeuksissa asetuksella säädettävät hakemusmaksut koskisivat samoja asiaryhmiä kuin joiden käsittelymaksuista on säännökset voimassa olevassa tuomioistuinmaksuasetuksessakin. Pykälän 1 momentissa mainittaisiin näistä asiaryhmistä erikseen ne, joihin on voimassa olevassa asetuksessa säädetty muista hakemusmaksuista poikkeava maksu: avioeroa, tuomioistuinsovittelua, konkurssia, saneerausmenettelyä ja sulautumista koskevat asiat. Lisäksi asetuksenantovaltuus kattaisi muut sellaiset hakemusasiat, jotka tulevat käräjäoikeudessa vireille hakemuksesta ja jotka käsitellään oikeudenkäymiskaaren 8 luvussa säädetyssä hakemusasioden käsittelyjärjestyksessä. Näitä asioita ovat esimerkiksi turvaamistoimiasiat, edunvalvojan määrääminen, asiakirjan kuolettaminen, pesänselvittäjän ja -jakajan määrääminen, luvan hakeminen kiinteän omaisuuden myyntiin, uskotun miehen määrääminen ja yhteisomistussuhteen purkaminen sekä yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain mukaiset asiat.

Pykälän 2 momentin mukaan oikeusministeriön asetuksella säädettäisiin lisäksi muiden markkinaoikeudessa hakemuksesta vireille tulevien asioiden kuin markkinaoikeudellisten asioiden käsittelymaksusta.

Näitä muita hakemusasioita markkinaoikeudessa ovat muun muassa tekijänoikeuslain 60 a §:n mukaiset asiat. Asiaryhmässä on kyse siitä, että tekijä tai hänen edustajansa hakee tuomioistuimelta määräystä saada lähettimien, palvelimen tai muun sellaisen laitteen ylläpitäjältä taikka muulta välittäjänä toimivalta palvelun tarjoajalta yhteystiedot teleliittymästä, josta tekijän oikeuksien suojan kannalta merkittävässä määrin saatetaan yleisön saataviin tekijänoikeudella suojattua aineistoa ilman tekijän suostumusta.

Lisäksi markkinaoikeuden muita kuin markkinaoikeudellisia hakemusasioita ovat oikeudenkäymiskaaren 7 luvun mukaiset turvaamistoimiasiat ja todistelun turvaamisesta teollis- ja tekijänoikeuksia koskevissa riita-asioissa annetun lain (344/2000) mukaiset asiat. Näistä asioista peritään myös käräjäoikeudessa hakemusmaksu.

Hakemuksella vireille tulevat markkinaoikeudelliset asiat ovat markkinaoikeuden niin sanottuja varsinaisasioita, ja niistä perittäisiin lain 2 §:n mukainen oikeudenkäyntimaksu. Asiat voivat koskea esimerkiksi sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa annettuun lakiin perustuvan kiellon määräämistä.

Voimassa olevassa tuomioistuinmaksuasetuksessa on säädetty myös hovioikeuden hakemusmaksusta. Säännös on käytännössä tullut sovellettavaksi vain harvoissa lainkäyttöasioissa, sillä käräjäoikeudessa hakemusasioina vireille tulevat asiat ovat muutoksenhakuvaiheessa riita-asioita. Hovioikeuden lainkäyttöasioissa hakemusmaksu on peritty vain esimerkiksi salaista oikeudenkäyntiasiakirjaa koskevaa pyyntöä tai oikeusavustajan palkkiota koskevissa asioissa. Pykälän 3 momenttiin ehdotetaan otettavaksi valtuutus säätää tarvittaessa hovioikeuden hakemusmaksusta oikeusministeriön asetuksella. Jos asetuksessa ei säädetä erikseen hakemusmaksusta, hakemuksella vireille tulevasta hovioikeuden lainkäyttöasioista peritään lain 2 §:n mukainen oikeudenkäyntimaksu. Muista kuin lainkäyttöasioista perittävistä maksuista säädetään oikeusministeriön asetuksella valtion maksuperustelain nojalla.

Pykälän 4 momentissa todettaisiin asetuksessa säädettävien hakemusmaksujen perusteet: maksut voisivat olla enintään suoritteiden tuottamisesta valtiolle aiheutuvien keskimääräisten kokonaiskustannusten suuruisia. Suoritteiden omakustannusarvon laskemisesta on säädetty valtion maksuperusteasetuksessa (211/1992), minkä vuoksi sitä koskevaa asetuksenantovaltuutusta ei ole tarpeen ottaa enää tuomioistuinmaksulakiin.

Lisäksi momentti sisältäisi valtuutuksen säätää asetuksella siitä, milloin hakemusmaksu jätetään kokonaan perimättä. Maksu voitaisiin säätää jätettäväksi kokonaan perimättä, jos siihen

on sosiaalisia tai oikeudenhoitoon liittyviä syitä. Samansisältöinen säännös sisältyy valtion maksuperustelain 6 §:n 3 momenttiin. Maksuttomuus voisi koskea esimerkiksi tiettyjä asiarhymiä. Jos hakemuksesta vireille tuleva asia siirretään riitaisena istuntokäsittelyyn, siitä peritään maksu kuten riita-asiassa.

Nyt voimassa olevan tuomioistuinmaksulain asetuksenantovaltuuden nojalla voidaan säätää myös suoritteiden tuottamisesta valtiolle aiheutuvien keskimääräisten kokonaiskustannusten laskemisesta, maksun määräajasta, ennakkomaksusta, viivästyskorosta ja perimiskuluista tai niiden sijaan perittävistä viivästysmaksusta sekä vähäisten saatavien perimättä jättämisestä. Näistä asioista ei katsota tarpeelliseksi ottaa asetuksenantovaltuutusta tuomioistuinmaksulakiin, sillä ennakkomaksua lukuun ottamatta kaikista mainituista asioista säädetään valtion maksuperustelaissa ja sen nojalla annetuissa säädöksissä. Näihin säännöksiin viitattaisiin lain 12 §:ssä. Maksuperustelaki ja -asetus tulevat sovellettaviksi myös tuomioistuinmaksuihin, sikäli kuin nyt ehdotettavasta laista ei muuta johdu. Mahdollisuudesta suorittaa maksu etukäteen säädettäisiin lain 12 §:ssä.

4 §. *Oikeudenkäyntimaksun perimättä jättäminen tai alentaminen eräissä tapauksissa.* Pykälän 1 momentti vastaisi voimassa olevan lain 3 §:n 3 momentissa olevaa säännöstä, jonka mukaan oikeudenkäyntimaksua ei peritä, jos asian käsittely päättyy käräjäoikeudessa haastetta antamatta muulla kuin oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 6 §:ssä tarkoitetulla perusteella. Kun asian käsittely päättyy ennen haasteen tiedoksiantamista, käräjäoikeudelle on ehtinyt aiheutua asiasta yleensä vasta vähäisiä käsittelykustannuksia. Myöskään vastapuolelle ei tässä vaiheessa ole vielä ehtinyt aiheutua kustannuksia vireille tulleesta tuomioistuinasiasta.

Maksu perittäisiin vastaisuudessaakin täysimääräisenä silloin, kun asian käsittely päättyy haastetta antamatta oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 6 §:ssä tarkoitetulla perusteella. Säännöksen mukaan haastetta ei anneta, jos haastehakemus on niin puutteellinen, ettei se kelpaa oikeudenkäynnin perustaksi eikä kantaja noudata hänelle annettua täydennyskehotusta tai koska tuomioistuin ei muusta syystä voi ottaa asiaa tutkittavaksi taikka koska kantajan vaatimus on selvästi perusteeton. Tapauksissa, joissa maksun periminen olisi näissä tapauksissa kohtuutonta, sovellettavaksi voisi tulla ehdotettavan lain 7 §:n 2 momentti.

Pykälän 2 momentin mukaan oikeudenkäyntimaksua ei perittäisi, jos ylimääräinen muutoksenhakemus hyväksytään tai asia aineellisia kysymyksiä osaksikaan ratkaisematta palautetaan alemman viranomaisen käsiteltäväksi tai siirretään toimivaltaiselle viranomaiselle. Tämä vastaa voimassa olevan lain 3 §:n 3 momentissa olevaa säännöstä.

Ylimääräiseen muutoksenhakuun on usein syynä jokin hakijasta riippumaton syy saattaa asia käsiteltäväksi muutoksenhakuajan jälkeen tai alemman tuomioistuimen mahdollinen virhe. Näissä tapauksissa ei olisi perusteltua, että muutoksenhakija joutuisi maksamaan maksun, kun ylimääräinen muutoksenhakemus hyväksytään.

Kun asia aineellisia kysymyksiä osaksikaan ratkaisematta palautetaan tai siirretään toiselle viranomaiselle, asiassa perii säädetyn maksun se viranomainen, jolle asia on siirretty. Asian käsittelykustannukset kyseisessä tuomioistuimessa ovat monesti vähäisiä. Jos asia ratkaistaan tuomioistuimessa joltakin osin ja siirretään joltakin osin toiselle viranomaiselle, maksu peritään täysimääräisenä.

Pykälän 3 momentin mukaan julkisista hankinnoista annetun lain sekä vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalveluiden alalla toimivien yksiköiden hankinnoista annetun lain (349/2007) soveltamisalaan kuuluvassa muutoksenhakuasiassa perittäisiin markkinaoikeudessa 2 §:ssä säädetyn maksun sijasta 500 euroa, jos muutoksenhakuasia poistetaan käsittelystä

antamatta pääasiasta ratkaisua tai se jää tutkimatta. Näissä asiaryhmissä on tyypillistä, että valitus peruutetaan siitä syystä, että valittajan virheellisenä pitämä hankintapäätös on hankinta-oikaisumenettelyssä korjattu. Säilyttääkseen valitusoikeutensa valittajan on oikaisuvaatimuksen tekemisestä huolimatta tehtävä valitus markkinaoikeuteen. Alemman oikeudenkäyntimaksun periminen tällaisissa tapauksissa kannustaa hankinta-oikaisumenettelyn käyttämiseen ja sen menestyessä valituksen peruuttamiseen.

Muissa asioissa ja tuomioistuimissa maksu perittäisiin vastaisuudessa täysimääräisenä, vaikka asia jäisi sillensä tai se raukeaisi tai jäisi tutkimatta.

Asian sillensä jääminen johtuu yleensä siitä, että valitus peruutetaan. Asia voi jäädä sillensä myös esimerkiksi jos valittaja jättää saapumatta asian suulliseen käsittelyyn. Sillensä jäävä asia on saattanut aiheuttaa tuomioistuimessa jo paljonkin työtä. Esimerkiksi hovioikeuksissa peruutus tulee usein niin myöhään, että asia on jo pitkälle valmisteltu. Asian raukeaminen voi johtua esimerkiksi siitä, että rikosasian muutoksenhakija kuolee ennen asian käsittelyä.

Kohtuuttomissa yksittäistapauksissa maksun määrääjä voisi lain 7 §:n 2 momentin nojalla päättää, ettei maksua peritä. Lainkohta voisi tulla, käsittelymaksun määräjän harkinnan mukaan, sovellettavaksi esimerkiksi tapauksessa, jossa viranomainen antaa kesken valitusprosessin uuden päätöksen tai ulosottoviranomainen tekee itseoikaisun, jolloin valituksen käsittely raukeaa tai jää sillensä.

Myös tutkimattajättämisspätökseen päätyvästä asiasta perittäisiin täysi maksu. Tutkimattajättämisspätös voi vaatia tuomioistuimelta paljon työtä ja aiheuttaa siten kustannuksia. Aina näin ei ole, vaan valitus jätetään tutkimatta myös, jos se saapuu myöhässä. Vireillepanon maksullisuus näissäkin tapauksissa voisi korostaa kantajan huolellisuusvaatimusta.

Maksun määrääjä voisi harkita maksun perimättä jättämistä 7 §:n 2 momentin nojalla esimerkiksi tilanteissa, joissa viranomainen on liittänyt päätökseen valitusosoituksen, mutta hallinto-oikeus katsoo, että päätös on valituskelvoton ja jättää sen siksi tutkimatta.

5 §. Maksuttomat suoritteet. Pykälässä säädettäisiin maksuttomista asiaryhmistä.

Pykälän 1 kohdan mukaan oikeudenkäyntimaksua ei perittäisi yksityishenkilön vireille pane-missa sosiaalihuoltolaissa eikä terveydenhuoltolaissa tarkoitettua palvelua tai etuutta koske-vissa asioissa.

Sosiaalihuoltolaissa tarkoitettuja etuuksia ovat esimerkiksi toimeentulotuki ja omaishoidon tuki. Sosiaalipalveluista on säädetty lain 3 luvussa, erityisesti sen 14 §:ssä. Niitä ovat esimerkiksi kotipalvelu, asumispalvelut, laitospalvelut, kehitysvammaisten erityishuolto sekä vammaisuuden perusteella järjestettävät palvelut ja tukitoimet. Asiaryhmä säädettäisiin maksuttomaksi sen luonteen vuoksi: asioissa on usein kyse vähävaraisten ihmisten välttämättömään perusturvaan liittyvistä sosiaalihuollon etuuksista ja kunnan peruspalveluista.

Voimassa olevan tuomioistuinmaksulain 6 §:n 1 momentin 4 kohdassa maksuttomiksi on säädetty korkeimman hallinto-oikeuden ja hallinto-oikeuden käsittelemät sosiaaliasiat. Sosiaali- ja terveysasiat liittyvät lainsäädännössä yhteen yhtä tiiviimmin, joten niitä ei ole perusteltua käsitellä keskenään eri tavoin tuomioistuinmaksulaissa. Siksi maksuttomiksi säädettäisiin myös vastaavat terveydenhuoltolain mukaiset asiat. Käytännössä sosiaaliasiat-termin on usein katsottu kattavan myös terveydenhuoltoasiat, minkä vuoksi niistä valittamisesta ei ole peritty maksua. Terveydenhuoltolaissa tarkoitettuja etuuksia ja palveluita koskevien asioiden maksuttomaksi säätäminen ei siten merkitsisi isoa muutosta maksuttomana käsiteltävien asioiden

määrään. Sellaisia terveydenhuoltoa koskevia asioita, joista tehdään valituskelpoisia hallintopäätöksiä, on melko vähän. Terveydenhuollon palveluja koskevia asioita käsitellään hallinto-oikeuksissa kuitenkin myös hallintoriita-asioina ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa valituksina hallintoriita-asioissa annetuista päätöksistä.

Terveydensuojeluasiat sen sijaan olisivat vastaisuudessaakin maksullisia.

Koska maksuttomuus olisi voimassa olevasta laista poiketen rajattu koskemaan tietyissä laeissa säädettyjä palveluja ja etuuksia, esimerkiksi päivähoitoa koskevan valitusasian käsittely olisi maksullista. Maksuttomuus ei koskisi myöskään sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuja.

Sosiaali- tai terveystalveta tai -etuutta koskevat valitusasiat käsiteltäisiin maksutta vain silloin, kun asian vireillepanijana on yksityishenkilö. Maksullisiksi muuttuisivat näin ollen esimerkiksi kuntien välisiä keskinäisiä korvauksia koskevat hallintoriita-asiat. Yhteisöjen vireille panemien asioiden maksuttomalle käsittelylle ei ole perusteita. Valvontatehtävää suorittavien viranomaisten maksuvapautuksesta säädettäisiin lain 8 §:ssä.

Pykälän 2 kohdassa säädettäisiin maksuttomiksi yksityishenkilöiden vakuutusoikeudessa vireille panemat valitusasiat, joissa on kyse oikeudesta etuuteen, etuuden suuruudesta tai etuuden takaisinperinnästä. Etuudella tarkoitetaan kaikkia vakuutusoikeudessa sovellettavien toimeentuloturvaetuslakien nojalla myönnettäviä etuuksia. Varsinaisten toimeentuloturvaetuuksien lisäksi etuus-käsite kattaisi myös erilaiset avustus- tai vahingonkorvaustyyppiset etuudet. Lisäksi etuuden käsite kattaisi etuuslainsäädännön nojalla syntyvän oikeuden tiettyihin palveluihin, esimerkiksi kuntoutukseen tai vammaisten henkilöiden tulkkaukspalveluun.

Maksuttomuus ei kuitenkaan koskisi sellaisia yksityishenkilöiden valitusasioita, joissa ei ole kyse vireillepanijan välittömästä etuudesta. Välittömästä etuudesta ei ole kyse silloin, kun yksityishenkilö valittaa työnantajan, yrittäjän tai ammatin- tai elinkeinonharjoittajan ominaisuudessa. Yksityishenkilö voi esimerkiksi harjoittaa taloudellista toimintaa, joka tulee vakuuttaa yrittäjien eläkelain nojalla. Myös näistä vakuutusmaksuista on mahdollista valittaa vakuutus-oikeuteen. Maksullisiksi ehdotettavat asiat voivat koskea esimerkiksi vakuuttamisvelvollisuutta, vakuutusmaksun perustetta, vakuutusmaksun suuruutta tai sen maksuunpanoa. Näissä asioissa ei ole kyse välittömästi toimeentuloturvaetuutta koskevasta asiasta, vaan sen tyyppisistä elinkeinotoimintaan liittyvistä maksuista, joita koskevat tuomioistuinasiat ovat muutoinkin oikeudenkäyntimaksun alaisia. Jos yksityishenkilö olisi perusteltua vapauttaa maksuvelvollisuudesta jostakin erityisestä syystä, se olisi mahdollista lain 7 §:n 2 momentin nojalla.

Koska maksuttomuus koskisi vain valitusasioita, päätöksen poistamista koskevia asioita ei käsiteltäisi maksutta silloinkaan, kun vireillepanijana on yksityishenkilö. Vakuutusoikeus on toimivaltainen poistamaan vakuutusoikeuden tai muutoksenhakulautakunnan lainvoimaisen päätöksen. Näissä asioissa on käytännössä kysymys lainvoimaisten päätösten purkamisesta eli ylimääräisestä muutoksenhausta.

Muille kuin yksityishenkilöille valittaminen vakuutusoikeuteen olisi maksullista asiasta riippumatta.

Pykälän 3 kohdan mukaan oikeudenkäyntimaksua ei perittäisi lastensuojelulain mukaisissa asioissa. Niitä ovat esimerkiksi huostaanotot, kiireelliset sijoitukset ja sijaishuoltopaikan muutokset sekä erilaiset rajoittamistoimet. Asiaryhmä käsitellään maksutta myös voimassa olevan lain mukaan, koska se luetaan sosiaaliasioihin. Asiaryhmän maksuttomuudesta säädettäisiin

nyt erikseen, koska maksuttomuus koskisi myös muita kuin yksityishenkilöiden vireille panemia asioita. Vireillepanijana lastensuojeluasiassa voi olla esimerkiksi kunta.

Lastensuojelulain 16 c §:ssä tarkoitetuissa, kuntien keskinäisiä korvauksia koskevissa asioissa oikeudenkäyntimaksu kuitenkin perittäisiin. Lainkohta koskee tapauksia, joissa kunta on antanut perhehoitoa tai laitoshuoltoa muulle kuin kunnan omalle asukkaalle. Kuntien välisiä hallintoriita-asioita ei ole perusteita käsitellä maksutta.

Pykälän 4 kohdassa maksutta käsiteltäväksi asiaryhmäksi säädettäisiin yksityishenkilön vireille panemat ulkomaalaislain mukaiset kansainvälistä suojelua koskevat asiat. Asiaryhmässä on kyse muutoksenhausta Maahanmuuttoviraston turvapaikka-asioissa antamiin päätöksiin. Voimassa olevassa laissa maksusta on vapautettu kaikki ulkomaalaislain mukaiset asiat. Näin laajan maksuvapautuksen ei katsota olevan enää tarpeen, sillä myös kyseisten valitusten kohteena olevat Maahanmuuttoviraston päätökset ovat pääsääntöisesti maksullisia, eivätkä vireillepanijat esimerkiksi kansalaisuus- ja oleskelulupa-asioissa ole lähtökohtaisesti vähävaraisia. Vuonna 2015 kansalaisuushakemuksen käsittelymaksu Maahanmuuttovirastossa on 350—440 euroa ja ensimmäisen oleskelulupahakemuksen käsittelymaksu 200—500 euroa. Kansainvälistä suojelua koskevat päätökset ovat hakijalle ilmaisia myös Maahanmuuttovirastossa.

Asiaryhmä olisi maksuton vain, jos vireillepanijana olisi yksityishenkilö. Perusteita viranomaisen maksuvapautukselle kansainvälistä suojelua koskevissa asioissa ei ole.

Käytännön syistä maksuttomina katsotaan tarpeelliseksi pitää edelleen yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain mukaiset asiat, kuitenkin vain silloin, kun velallinen itse on asiassa vireillepanijana. Tästä säädettäisiin pykälän 5 kohdassa. Velkajärjestelyasiat ovat hakemusasioita, joissa maksu määräytyisi lain 3 §:n nojalla annetun asetuksen mukaan. Kuitenkin jos asiat siirretään riittäisin istuntoon, niistä perittäisiin lain 2 §:n mukainen oikeudenkäyntimaksu. Myös hovioikeudessa velkajärjestelyasioista perittäisiin lain 2 §:n mukainen oikeudenkäyntimaksu. Maksut koskisivat muita vireillepanijoita kuin velallista, esimerkiksi velkojaa.

Pykälän 6 kohdassa säädettäisiin voimassa olevan lain tapaan maksutta käsiteltäviksi maatalousyrittäjien lomituspäalvelulain (1231/1996) mukaiset asiat sekä maaseutuelinkeinotukiasiat, jotka koskevat luottojen maksuhelpotusta, vapaaehtoista velkajärjestelyä tai valtion takautumisvaatimuksesta luopumista. Lomitusjärjestelmät on perinteisesti rinnastettu sosiaaliturvajärjestelmiin, ei elinkeinopoliittisiin järjestelmiin, minkä vuoksi asiat rinnastuvat pykälän 1 ja 2 kohdissa mainittuihin asiaryhmiin. Lainkohdassa luetellut elinkeinotukiasiat puolestaan rinnastuvat ennemmin yksityishenkilön velkajärjestelyasioihin kuin esimerkiksi yrityssaneerausasioihin jo sen vuoksi, että maatilataloutta harjoittavista valtaosa on yksityishenkilöitä. Yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain mukaisten asioiden maksuttomuudesta esitetään säädettäväksi pykälän 5 kohdassa.

Pykälän 7 kohdassa säädettäisiin edelleen maksuttomiksi sakon muuntorangaistusta koskevat asiat. Niissä asianosaiset ovat lähtökohtaisesti varattomia.

Pykälän 8 kohdan mukaan maksua ei edelleenkään perittäisi oikeusapulaissa tarkoitetun oikeusavun myöntämistä koskevissa asioissa, sillä asiaryhmän vireillepanijat ovat yleensä oikeutettuja maksuvapautukseen oikeusapulain nojalla. Sen sijaan oikeudenkäyntiavustajalle maksettavaa palkkiota ja kulukorvausta koskevat asiat muutettaisiin maksullisiksi, koska vastaavanlaista syytä asiaryhmän käsittelemiselle maksutta ei ole.

Pykälän 9 kohdassa säädettäisiin tartuntatautilain, päihdehuoltolain ja mielenterveyslain mukaisten asioiden maksuttomasta käsittelystä. Kyseisissä laeissa on säädetty itsemääräämisoi-

keuden rajoituksista. Lakien nojalla voidaan tehdä päätös esimerkiksi tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämisestä tai eristämisestä. Myös kehitysvammaisten erityishuollosta annetussa laissa on säännöksiä itsemääräämisoikeuden rajoituksista. Kyseisen lain mukaiset asiat on kuitenkin säädetty maksuttomiksi jo tämän lain 5 §:n 1 kohdassa, kun vireillepanijana on yksityishenkilö.

Pykälän 10 kohdan mukaan maksua ei perittäisi pakkokeinolain mukaisissa asioissa. Pakkokeinoasioiden maksuttomasta käsittelystä käräjäoikeudessa säädetään nyt tuomioistuinmaksuasetuksessa. Käräjäoikeuksien käsittelemiä pakkokeinoasioita ovat vangitseminen, matkustuskielto, hukkaamiskielto, vakuustakavarikko sekä telekuuntelua, televalvontaa ja teknistä tarkailua koskevat luvat. Koska suurin osa pakkokeinoista kohdistuu vahvasti henkilön itsemääräämisoikeuteen, ratkaisuihin valittamisen tulisi olla maksutonta. Vireillepanijana pakkokeinoasioissa voi olla pakkokeinon kohteen lisäksi syyttäjä, poliisi, tulli- tai rajaviranomainen, vankeilan johtaja tai asianomistaja. Näistä suurin osa olisi maksusta vapautettuja myös ehdotetun lain 8 §:n nojalla.

Pykälän 11 kohdan mukaan siviilipalveluslain mukaiset asiat käsiteltäisiin edelleen maksutta, koska myös varusmiespalvelukseen liittyvistä päätöksistä voi valittaa maksutta. Varusmiespalvelukseen liittyvistä asioista ei voi valittaa tuomioistuimeen, vaan muutoksenhakuviranomaisena asevelvollisuusasioissa toimivan kutsunta-asiaain keskuslautakunnan päätökset ovat lopullisia.

Pykälän 12 kohdan mukaan yleisiä vaaleja, kirkollisia vaaleja ja saamelaiskäräjien vaaleja koskevat asiat käsiteltäisiin maksutta. Kansalaisten osallistumisoikeuksien käyttöön ei lähtökohtaisesti tulisi liittyä maksuja. Vaaleja koskevat valitusasiat koskevat joko vaalien tuloksen vahvistamista tai äänioikeusrekisteriä. Voimassa olevan lain 6 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan vaaleja koskevat asiat käsitellään maksutta. Ehdotettu lainkohta olisi sanamuodoltaan täsmällisempi kuin voimassa oleva lainkohta. Yleisiä vaaleja ovat eduskuntavaalit, presidentinvaali, europarlamenttivaalit, kunnallisvaalit, Ahvenanmaan maakuntapäivävaalit ja Ahvenanmaan kunnallisvaalit. Maksuttomuutta ei ole perusteltua ulottaa muihin kuin ehdotetussa lainkohdassa tarkoitettuihin vaaleihin.

Pykälän 13 kohdassa säädettäisiin voimassa olevan lain tavoin, ettei oikeudenkäyntimaksua peritä valmiuslain eikä puolustustilalain mukaisissa asioissa. Valmiuslaissa ja puolustustilalaissa säädetään viranomaisten poikkeuksellisista, yksilön oikeusasemaan merkittävästi puuttuvista toimivaltuuksista erityisen vakavissa kriiseissä.

Selvyyden vuoksi pykälän 14 kohdassa säädettäisiin maksuttomaksi niiden asioiden käsittely, joiden käsittely tuomioistuimessa on muualla laissa säädetty maksuttomaksi.

Voimassa olevassa tuomioistuinmaksulaissa säädetään täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskevien asioiden ja oikeudenkäynnin julkisuutta koskevien asioiden maksuttomasta käsittelystä. Näiden asioiden käsittely olisi ehdotettavan lain 1 §:n mukaan edelleen maksutonta, jos ne liittyisivät tuomioistuimessa käsiteltävänä olevaan pääasiaan.

6 §. Maksuvelvolliset. Pykälässä säädettäisiin siitä, kenen on maksettava tuomioistuinmaksu. Pykälä vastaisi asiasisällöltään voimassa olevan lain 5 §:ää.

Alistusasiassa maksuvelvollinen on se, jonka menettelystä alistus on aiheutunut. Maksulliset alistusasiat tulevat vireille yleensä sen takia, että asianosainen ei hyväksy tietyn elimen tai viranomaisen päätöstä asiassa, jolloin asia joudutaan alistamaan tuomioistuimen vahvistettavaksi. Maksuvelvollinen on silloin se taho, joka on halunnut alistaa päätöksen tuomioistuimen

vahvistettavaksi. Niissä alistusasioissa, jotka viranomaisen siirtää tuomioistuimen vahvistettavaksi, asianosaisella ei ole maksuvelvollisuutta, ei myöskään viranomaisella. Esimerkiksi kehitysvammaisten erityishuollosta annetussa laissa on säädetty tällaisesta alistusmenettelystä.

Järjestelmän yksinkertaisuuden vuoksi maksut perittäisiin *3 momentin* mukaan edelleen kaikilta vireillepanijoilta yhteisesti, vaikkakin monissa asiaryhmissä tuomioistuimen työmäärä saat-
taa kasvaa olennaisesti, jos asialla on monta vireillepanijaa. Toisaalta se, että yhdessä asiassa on monta vireillepanijaa, helpottaa työmäärää verrattuna siihen, että kaikki laittaisivat asian vireille erikseen.

Myös ehdotettavan pykälän *4 momentti* vastaa nykysääntelyä. Maksuvelvolliset vastaavat maksusta yhteisvastuullisesti. Yhden asianosaisen maksuvapautus ei vähennä muiden maksuvelvollisuutta. Vaikka kahdesta vireillepanijasta toinen olisi oikeusapupäätöksen nojalla vapautettu käsittelymaksuista, toinen olisi maksettava täysi maksu.

7 §. Maksusta vapauttaminen. Pykälän *1 momentissa* olisi viittaus oikeusapulakiin, jonka nojalla viranomaisten käsittelymaksuista vapautetun ei tarvitse suorittaa tuomioistuinmaksua. Asianosaiset olisi edelleen vapautettu käsittelymaksusta myös niissä asioissa, joissa heidät on muualla laissa vapautettu suorittamasta maksuja viranomaisen toimenpiteistä.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että jos maksun periminen olisi ilmeisen kohtuutonta, viranomaisen tai maksun määräävä virkamies voisi yksittäistapauksessa määrätä, ettei maksua peritä. Säännös vastaisi voimassa olevan lain 7 §:n 3 momenttia. Säännökseen lisätyn ”ilmeisen”-sanan on tarkoitus korostaa menettelyn poikkeuksellisuutta.

Maksuttomuusratkaisun tekeminen tapahtuu viran puolesta, eikä se edellytä asianosaisen pyyntöä.

8 §. Viranomaisten ja eräiden muiden vapauttaminen maksuista. Pykälässä säädettäisiin viranomaisten ja eräiden muiden tahojen asemaan perustuvasta maksuvapautuksesta.

Maksuvapautus ei enää koskisi yleisesti kaikkia oikeusministeriön hallinnonalan viranomaisia. Pykälän *1 momentin 1 kohdan* nojalla maksusta vapautettuja olisivat oikeudenhoidollisista syistä poliisi-, esitutkinta-, syyttäjä- ja ulosottoviranomaiset. Esitutkintatyötä suorittavat poliisin lisäksi tulliviranomaiset ja rajavartiolaitosviranomaiset, jotka olisivat oikeudenkäyntimaksusta vapautettuja kuitenkin vain niissä asioissa, joissa toimivat esitutkintaviranomaisen ominaisuudessa. Poliisi olisi edelleen maksuista vapaa muutoinkin kuin toimiessaan esitutkintaviranomaisena.

Syyttäjän maksuvapautuksen vuoksi myöskään rikosasian asianomistaja ei olisi maksuvelvollinen ensimmäisessä tuomioistuinasteessa asioissa, joita syyttäjä ajaa. Maksuttomuus koskisi myös syytteen yhteydessä ajettua vahingonkorvausvaatimusta.

Pykälän *1 momentin 2 kohdan* mukaan rikosseuraamuslaitos olisi oikeudenhoidollisista syistä vapautettu maksuista, kuitenkin vain rangaistusten täytäntöönpanoon liittyvissä asioissa. Rikosseuraamuslaitoksen tehtäviin kuuluu selvittää tuomioiden täytäntöönpanokelpoisuus. Tämä voi edellyttää asian saattamista tuomioistuimen käsiteltäväksi. On myös mahdollista, että rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö hakee elinkautisvangin tai koko rangaistusta suorittavan vangin vapauttamista Helsingin hovioikeudelta. Maksuttomuus koskisi näitä asioita. Lisäksi kohdan mukainen maksuttomuus koskisi rangaistuksen täytäntöönpanon kansainväliseen siirtämiseen liittyviä asioita.

Lakisääteistä valvontatehtävää hoitavan viranomaisen toimintaa ei ole perusteita kuormittaa tuomioistuinmaksuin. Momentin 3 kohdan mukaan maksuvapautus koskisi valtion ja kuntien viranomaisia niiden hoitaessa niille laissa säädettyä valvontatehtävää. Lainkohdan nojalla vapautettuja maksusta olisivat siten edelleen muun muassa ympäristö- ja terveydensuojeluviranomaiset laissa säädettyä valvontatehtävää hoitaessaan sekä valtion ja kunnan viranomaiset vesilaissa säädettyä valvontatehtävää hoitaessaan. Näiden tahojen maksuvapautuksesta on voimassa olevassa laissa säädetty erikseen. Maksuvapautus koskisi edelleen myös työsuojeluviranomaisia työsuojeluasioissa.

Lisäksi kohdan mukainen maksuvapautus laajenisi kattamaan esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviranomaiset eli aluehallintovirastot ja Valviran asioissa, jotka liittyvät niiden hoitamaan valvontatehtävään. Näiden valvontaviranomaisten vireillepanemat sosiaali- ja terveysasiat on aiemmin käsitelty maksutta voimassa olevan tuomioistuinmaksulain 6 §:n 1 momentin 4 kohdan nojalla (sosiaaliasioiden maksuttomuus). Maksusta olisi vapautettu myös työttömyysturva-asiamies. Työttömyysturva-asiamiehen tehtävänä on valvoa työttömyysturva-asioissa tehtävien päätösten lainmukaisuutta ja tässä tarkoituksessa tarvittaessa valittaa vakuutus oikeuteen saakka.

Valvonta-asioihin rinnastettavia ovat kuluttaja-asiamiehen ajamat kuluttajansuojalain mukaiset asiat markkinaoikeudessa ja konkurssiasiamiehen tehtäviin liittyvät tuomioistuinasiat. Kuluttaja-asiamiehen ajamien kuluttajansuojalain mukaisten asioiden maksuttomuudesta säädettäisiin pykälän 1 momentin 4 kohdassa. Kuluttaja-asiamies tuo markkinaoikeuteen yleisesti merkittäviä asioita. Voimassa olevan lain 6 §:n 1 momentin 5 kohdassa kaikki kuluttajansuojalain mukaiset asiat on säädetty markkinaoikeudessa maksuttomiksi, joten esitetty lainkohta olisi kavennus voimassa olevaan asiaryhmän maksuttomuussäätelyyn.

Konkurssiasiamiehen vireillepanemien asioiden maksuttomuudesta säädettäisiin pykälän 1 momentin 5 kohdassa. Konkurssiasiamiehen tehtäviin kuuluu muun ohessa valvoa, että konkurssi- ja yrityssaneerausmenettelyt hoidetaan lain ja hyvän tavan mukaisesti, ja että pesähoitajat ja saneeraus selvittäjät hoitavat tehtävänsä asianmukaisesti. Asioiden saattaminen tuomioistuimen käsiteltäväksi on olennainen valvontatyön keino. Konkurssiasiamiehen yleisissä tuomioistuinissa ajamalla konkurssi- ja yrityssaneerausmenettelyihin liittyvillä asioilla on myös yleisempää yhteiskunnallista merkitystä.

Momentin 6 kohdan mukaan oikeudenkäyntimaksua ei perittäisi työsuojeluvaltuutetun vireillepanemissa työtuomioistuimesta annetun lain 1 §:n 3 momentin mukaisissa asioissa. Työtuomioistuinlain 1 §:n 3 momentin mukaan työtuomioistuin käsittelee ja ratkaisee työehtosopimuksen yleissitovuuden vahvistamisesta annetun lain (56/2001) 9 §:ssä tarkoitetun valituksen työehtosopimuksen yleissitovuudesta ja työneuvostosta ja eräistä työsuojelun poikkeusluvista annetun lain (400/2004) 13 §:ssä tarkoitetun valituksen työneuvoston oikaisuvaatimukseen antamasta päätöksestä. Työsuojeluvaltuutettu voi käytännössä olla vireillepanijana jälkimmäisenä mainitussa asiaryhmässä. Näissä asioissa on yleensä kyse työaikalain 36 §:n mukaisista poikkeusluvista, jotka koskevat työvuoroluettelon laatimista. Olisi kohtuutonta, että työsuojeluvaltuutetun maksettavaksi tulisi oikeudenkäyntimaksu, kun hän toimii työsuojeluasiassa vireillepanijana asemansa puolesta. Esimerkiksi työnantajan taikka työntekijöiden tai työnantajien järjestön vireillepanemissa tämän asiaryhmän asioissa perusteita maksuttomuudelle ei ole.

Momentin 7 kohta vastaisi voimassa olevan tuomioistuinmaksulain 7 §:n 1 momentin 4 kohdassa olevaa säännöstä muuten, mutta sosiaaliasiota hoitavat kunnalliset viranomaiset eivät olisi enää maksujen suorittamisesta vapaita sosiaalitoimen asioissa. Lapsen huoltoa koskevat asiat olisivat kuitenkin edelleen maksuttomia kunnallisille viranomaisille. Kunnallinen viran-

omainen voi panna vireille lapsen huoltoa koskevan asian tuomioistuimessa esimerkiksi jos lapsi on jäänyt ilman huoltajaa. Lisäksi viranomaiset olisivat vapautettuja maksuista holhoustointa ja lähestymiskieltoa koskevissa asioita.

Momentin 8 kohdan mukaan holhousviranomaiset eli maistraatti ja Ahvenanmaan maakunnassa lääninhallitus olisivat edelleen maksusta vapaita holhoustoimen asioissa.

Pykälän 2 momentissa todettaisiin nykyisin tavoin, että vieraan valtion viranomaiset, kansalaiset ja oikeushenkilöt sekä kansainväliset toimielimet ovat vapaat maksujen suorittamisesta asioissa, joita käsitellään soveltaen kansainvälistä oikeusapua tai täytäntöönpanoa koskevia sopimuksia ja säännöksiä.

9 §. Asian lopputuloksen vaikutus. Pykälässä säädettäisiin tapauksista, joissa asian ratkaisu vaikuttaa maksun perimiseen. Pykälän 1 kohdan mukaan oikeudenkäyntimaksua ei perittäisi, jos tuomioistuin muuttaa ulosottomiehen päätöstä muutoksenhakijan eduksi. Voimassa olevan lain 7 §:n 1 momentin 7 a kohdan mukaan maksuvapautus koskee vain käräjäoikeutta, nyt se laajenisi hovioikeuteen ja korkeimpaan oikeuteen.

Pykälän 2 kohdan mukaan oikeudenkäyntimaksua ei perittäisi, jos muutoksenhakutuomioistuin muuttaa rikosasiassa alemman tuomioistuimen ratkaisua muutoksenhakijan eduksi. Säännös vastaa voimassa olevan tuomioistuinmaksulain 6 §:n 1 momentin 6 a kohdan säännöstä. Valituksenalaisen ratkaisun muuttaminen muutoksenhakijan eduksi tarkoittaa esimerkiksi rangaistuksen, korvausvelvollisuuden tai muun seuraamuksen pienentämistä tai poistamista. Yksinomaan perustelujen muuttaminen ei vapauta maksuvelvollisuudesta.

Pykälän 3 kohdan mukaan oikeudenkäyntimaksua ei perittäisi, jos hallinto-oikeus, korkein hallinto-oikeus tai vakuutus-oikeus muuttaa valituksenalaista päätöstä muutoksenhakijan eduksi. Ehdotettu säännös vastaa voimassa olevan lain 7 §:n 1 momentin 8 ja 9 kohtia muuten, mutta voimassa olevan lain mukaan korkeimmassa hallinto-oikeudessa asian ratkaisusta johtuva maksuttomuus koskee vain veroa ja julkista maksua koskevia päätöksiä.

Säännösmuutoksilla tehtäisiin entistä selkeämmäksi pääsäännöksi se, että valittajan ei tarvitse maksaa oikeudenkäyntimaksua, kun hänen viranomaispäätöksestä tekemänsä valitus menestyy. Hallintolainkäytössä vastapuoli määrätään korvaamaan juttunsa voittaneen osapuolen oikeudenkäyntikulut vain harvoin, toisin kuin yleisissä tuomioistuimissa. On kohtuullista, ettei oikeudenkäyntimaksu jäisi kuitenkaan hallintotuomioistuimissakaan juttunsa voittavan osapuolen maksettavaksi. Pelkästään sen, että tuomioistuin pidentää päätökseen liittyvää määräaika-aikaa oikeuskäsittelyyn kuluneen ajan vuoksi, ei kuitenkaan tulisi vapauttaa vireillepanijaa maksusta.

Esimerkiksi arvonlisäveroa ja varainsiirtoveroa koskevissa asioissa valitus osoitetaan hallinto-oikeudelle, mutta Verohallinto käsittelee asian oikaisuasiana. Lopputuloksena voi olla, että verohallinto oikaisee valitusasian suurelta osin verovelvollisen hyväksi, mutta hallinto-oikeus hylkää valituksen sen käsiteltäväksi siirretyltä osin. Tällaisiin tilanteisiin ehdotetun lain 9 §:n 3 kohta ei sanamuotonsa mukaan soveltuisi, mutta maksun määräjän harkittavaksi voisi tulla lain 7 §:n 2 momentin säännöksen soveltaminen.

Säännöksen soveltamisalaan on tarpeen lisätä vakuutus-oikeus, jossa maksut otettaisiin esityksen mukaan käyttöön nyt ensimmäistä kertaa. Oikeudenkäynnissä vakuutus-oikeudessa sovelletaan hallintolainkäyttölakia.

Niissä korkeimman hallinto-oikeuden käsittelemissä asioissa, jotka markkinaoikeus on käsitellyt ensimmäisenä asteena, maksu perittäisiin asian lopputuloksesta riippumatta. Tämä vastaisi sääntelyä markkinaoikeudessa.

Myös veroasiassa annettua ennakkoratkaisua koskevassa muutoksenhakuasiassa maksu perittäisiin riippumatta asian lopputuloksesta. Nykyisin maksullisuus lopputuloksesta riippumatta koskee vain korkeimmassa hallinto-oikeudessa käsiteltäviä keskusverolautakunnan antamista ratkaisuksista tehtyjä valituksia. Nyt samaa periaatetta ehdotetaan sovellettavan hallinto-oikeudessa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa kaikissa ennakkoratkaisuja koskevissa veroasioissa.

Veroasioissa annetut ennakkoratkaisut, joihin verovelvolliset voivat halutessaan vedota verotusta varsinaisesti toimitettaessa, eivät ole luonteeltaan samanlaisia viranomaispäätöksiä kuin muut hallintotuomioistuinten käsiteltäviksi saatettavat viranomaispäätökset. Niin Verohallinnon kuin keskusverolautakunnankin antamat ennakkoratkaisut ovat maksullisia niiden sisällöstä riippumatta, ja samaa periaatetta sovellettaisiin myös tuomioistuimissa. Kun tuomioistuimien muuttua ennakkoratkaisua hakijan valituksen johdosta hänelle edullisemmaksi, kysymys on muodollisesti uudesta ennakkoratkaisusta.

Markkinaoikeudessa ei nähdä tarpeelliseksi säätää asian lopputuloksesta riippuvaa maksuvelvoitusta. Markkinaoikeudessa asian hävinnyt osapuoli määrätään yleensä korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli sitä vaatii. Oikeudenkäyntikulut pitävät sisällään mahdollisen oikeudenkäyntimaksun.

Pykälän 4 kohdan mukaan oikeudenkäyntimaksua ei perittäisi myöskään lähestymiskieltoasioissa silloin, kun tuomioistuin määrää lähestymiskiellon. On kohtuullista, ettei maksua peritä menestyneen lähestymiskieltohakemuksen tekijältä.

10 §. Maksun määrääminen. Pykälässä säädettäisiin menettelystä maksun määräämisessä. Se vastaisi voimassa olevan tuomioistuinmaksulain 9 §:ää. Maksun määräisi asian ratkaisija, esittelijä, pöytäkirjanpitäjä, toimituskirjan antaja tai muu tehtävään määrätty virkamies. Joustava säännös antaisi mahdollisuuden päättää maksun määrääjästä kussakin tuomioistuimessa tarkoituksenmukaisimmalla tavalla. Käytännössä maksun määrääjästä on voitu päättää esimerkiksi tuomioistuimen työjärjestyksellä.

Pykälän 2 momentissa olisi viittaus hallintolain säännöksiin asia- ja kirjoitusvirheen korjaamisesta. Maksun määräämisessä todettu virhe voitaisiin korjata noudattaen, mitä hallintolain 8 luvussa säädetään asia- ja kirjoitusvirheen korjaamisesta.

11 §. Maksua koskeva muutoksenhaku. Pykälä vastaisi asiasisällöltään voimassa olevan tuomioistuinmaksulain 10 §:ää. Siihen ei kuitenkaan otettaisi säännöksiä, jotka ovat päällekkäisiä hallintolain tai hallintolainkäyttölain kanssa, vaan viitattaisiin näihin yleislakeihin.

Maksun määräämistä koskevaan päätökseen saisi vaatia oikaisua siten, kuin hallintolaissa säädetään. Yleiset säännökset oikaisuvaatimusmenettelystä ovat hallintolain 7 a luvussa. Oikaisuvaatimus olisi hallintolain yleissäännöksestä poiketen tehtävä kuuden kuukauden kuluessa maksun määräämisestä, mikä vastaa voimassa olevassa tuomioistuinmaksulaissa olevaa määräaika.

Hallintolain 49 d §:n mukaan oikaisuvaatimus tehdään toimivaltaiselle viranomaiselle. Voimassa olevan tuomioistuinmaksulain 10 §:n mukaan oikaisua vaaditaan maksun määränneeltä

virkamieheltä tai viranomaiselta. Säännösmuutoksen ei ole tarkoitus muuttaa oikaisumenettelyyn liittyviä käytännön menettelytapoja tuomioistuimissa.

Oikaisuvaatimukseen annettuun päätökseen saisi hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin hallintolainkäyttölaisissa säädetään. Hallintolainkäyttölain 22 §:n mukaan valitus on tehtävä 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Lain 12 §:ssä on säännökset toimivaltaisesta hallinto-oikeudesta.

Hallinto-oikeuden päätöstä koskeva valituskielto säilytettäisiin. Maksua koskevissa päätöksissä on kyse oikeudellisesti yksinkertaisista asioista, jotka eivät ole taloudellisesti erityisen merkittäviä. Oikeusturvan kannalta riittävänä voidaan edelleen pitää oikaisuvaatimusmenettelyä ja mahdollisuutta valittaa hallinto-oikeuteen.

Ehdotettu muutoksenhakusäännös vastaa valtion maksuperustelain muutoksenhakusäännöstä.

Pykälän 2 momentti vastaisi voimassa olevan tuomioistuinmaksulain 10 §:n 2 momenttia. Kohtuuttomuusperusteella yksittäistapauksessa tehtyyn maksuvapautuspäätökseen ei saisi vaatia oikaisua eikä hakea muutosta, koska kohtuullisuusarvioinnissa on tarkoitus jättää viranomaiselle harkintavaltaa poiketa yksittäistapauksissa lain yleisistä säännöksistä maksuvelvollisen hyväksi.

12 §. Maksujen perintä ja kokonaiskustannusten laskeminen. Pykälässä säädettäisiin maksun maksamisajankohdasta. Maksut perittäisiin suoritteen valmistumisen jälkeen. Oikeusministeriön asetuksella voitaisiin kuitenkin säätää tilanteista, joissa maksuvelvollinen voi maksaa maksun etukäteen. Säännöksen sanamuodon mukaisesti etukäteen maksaminen ei voisi olla asian vireillepanijan velvollisuus, eikä mahdollisen etukäteismaksun maksaminen siten vaikuttaisi asian käsiteltäväksi ottamiseen. Säännöksellä on tarkoitus mahdollistaa etukäteismaksun kokeileminen rajatuissa asia- tai asiakasryhmissä.

Muuten maksujen perintään sovellettaisiin valtion maksuperustelakia ja sen nojalla annettuja säännöksiä. Asetusmaksuja säädettäessä suoritteen tuottamisesta aiheutuvat kokonaiskustannukset laskettaisiin maksuperustelain 12 §:n nojalla annetun maksuperusteasetuksen mukaisesti.

13 §. Ulosottokelpoisuus. Laissa olisi viittaus verojen ja maksujen täytäntöönpanosta annettuun lakiin, jonka mukaan julkinen maksu on suoraan ulosottokelpoinen. Oikeudenkäyntimaksut ja muut tuomioistuinten suoritteista perimät maksut ovat julkisia maksuja. Kyseisen lain 1 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan myös muu julkisoikeudellinen saatava on suoraan ulosottokelpoinen, jos lailla niin säädetään. Muita julkisoikeudellisia saatavia ovat esimerkiksi voimassa olevassa tuomioistuinmaksuasetuksessa säädetty kuulutuskustannukset. Suoraan ulosottokelpoiset saatavat voidaan periä ilman tuomiota tai päätöstä.

14 §. Voimaantulo. Pykälä sisältäisi voimaantulosäännöksen.

Lailla kumottaisiin tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annettu laki ja sen nojalla annettu valtioneuvoston asetus tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista (1057/2013).

Siirtymävaihetta varten säädettäisiin, että sellaisen asian käsittelystä, joka on tullut vireille ennen lain voimaantuloa, peritään käsittelymaksu sen suuruisena kuin siitä oli säädetty perittäväksi maksua asian vireille tullessa voimassa olleiden säännösten mukaan, joko tuomioistuinmaksulaissa tai -asetuksessa. Vastaavasti meneteltäisiin muiden suoritteiden suhteen, joiden

maksuperuste on syntynyt ennen lain voimaantuloa. Muilla suoritteilla tarkoitetaan esimerkiksi toimituskirjoja, joiden maksuista on säädetty tuomioistuinmaksuasetuksessa.

1.2 Hallinto-oikeuslaki

Hallinto-oikeuslain 12 a §:ssä olevaa viittaussäännöstä tuomioistuinmaksulakiin ehdotetaan muutettavan. Muutos on puhtaasti tekninen.

1.3 Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa

Riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 28 §:ssä olevaa viittaussäännöstä tuomioistuinmaksulakiin ehdotetaan muutettavan. Muutos on puhtaasti tekninen. Oikeusministeriön asetuksella voitaisiin säätää myös hovioikeuden hakemusmaksusta.

2 Tarkemmat säännökset ja määräykset

Ehdotettavan tuomioistuinmaksulain 3 §:ssä on valtuutus säätää oikeusministeriön asetuksella eräiden kärjäoikeudessa ja markkinaoikeudessa hakemuksesta vireille tulevien asioiden käsittelymaksuista.

Maksut voisivat olla enintään suoritteen tuottamisesta valtiolle aiheutuvien keskimääräisten kokonaiskustannusten suuruisia. Pykälässä annettaisiin valtuutus säätää asetuksella myös hakemusmaksun jättämisestä perimättä tietyin perustein.

Valtuutussäännöksen nojalla on tarkoitus antaa oikeusministeriön asetus tuomioistuinmaksuista. Voimassa oleva valtioneuvoston asetus tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista kumoutuisi samalla, kun nyt voimassa oleva tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annettu laki kumottaisiin.

Lisäksi ehdotettavan lain 2 §:n 5 momentissa on valtuutus tarkistaa oikeusministeriön asetuksella oikeudenkäyntimaksujen suuruus kolmivuotiskausittain.

Muista tuomioistuinten perimistä maksuista ja syyttäjälaitoksen maksuista säädettäisiin valtion maksuperustelain nojalla annettavassa oikeusministeriön asetuksessa.

3 Voimaantulo

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2016.

4 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä.

Ehdotettuja oikeudenkäyntimaksuja voidaan arvioida edellä mainittuja, oikeuteen pääsyä koskevia perustuslain säännöksiä ja ihmisoikeussopimuksen määräyksiä vasten.

EIT:n ratkaisukäytäntöä on selostettu edellä jaksossa 2.2.6. EIT on todennut, että oikeus päästä tuomioistuimeen ei ole ehdoton, vaan valtio voi rajoittaa tätä oikeutta valitsemillaan keinoilla taatakseen tehokkaan pääsyn tuomioistuimeen. Tuomioistuimeen pääsulle voidaan asettaa myös taloudellisia rajoituksia. Rajoituksilla täytyy kuitenkin olla hyväksyttävä tavoite, ja käytettyjen keinojen tulee olla oikeassa suhteessa tavoitteisiin. Etukäteen vaaditulla maksulla on katsottu olleen hyväksyttävä tarkoitus, kun sillä on esimerkiksi pyritty välttämään asioiden ruuhkautuminen tuomioistuimessa ja estämään viivytystarkoituksessa tehtyt valitukset sekä samalla varmistamaan hyvä oikeudenhoito.

EIT on katsonut oikeuteen pääsyä koskevaa 6 artiklaa rikotun, kun etukäteen vaadittu maksu on ollut niin suuri suhteessa valittajan taloudelliseen asemaan, että sen vaatiminen ennakoon on muodostanut tosiasiallisen esteen päästä oikeuteen. Esimerkiksi siviiliasioissa vaaditut 2 400 ja 24 000 euron oikeudenkäyntimaksut eivät EIT:n näkemyksen mukaan vielä automaattisesti olleet vastoin 6 artiklaa, mutta koska jälkimmäinen vastasi vuoden keskipalkkaa (Puolassa), se oli suhteessa asianomistajan taloudelliseen asemaan kohtuuton.

Nyt ehdotettavat oikeudenkäyntimaksut eivät ole EIT:n ratkaisukäytännön valossa korkeita. Maksujärjestelmän uudistamisen taustalla on samankaltaisia syitä, jotka EIT on katsonut hyväksyttäväksi tarkoitukseksi maksujen perinnässä myös etukäteen.

Perustuslakivaliokunta korosti lausunnossaan (PeVL 29/2014 vp) oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja asioiden viivytyksettömään käsittelyyn liittyvien perusoikeuksien merkitystä oikeusvaltion kulmakivinä. Jokaisen tulee saada asiansa asianmukaisesti tutkituksi tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa kohtuullisessa ajassa ja kohtuullisin kustannuksin. Niin yksityishenkilöiden kuin yritystenkin tulee oikeusvaltiossa pystyä saattamaan asiansa oikeuden tutkittaviksi ilman pelkoa kohtuuttomista kustannuksista tai viivästyksistä.

Nyt ehdotettavia maksuja ei ole pidettävä kustannusten kohtuullisuutta edellyttävän kannan vastaisina. Maksujen lisääntyvä ohjausvaikutus on omiaan tukemaan viivytyksettömyystavoitteen toteutumista. Ehdotetut maksutasot ohjaavat asianosaisia mahdollisesti harkitsemaan aiempaa tarkemmin asian vientiä tuomioistuimeen, ja ne, joille maksu olisi tosiasiallinen este päästä oikeuteen, vapautetaan maksun suoritusvelvollisuudesta ehdotettavan lain 7 §:n nojalla.

Edellä mainituilla perusteilla esityksen ei katsota olevan ristiriidassa perustuslain 21 §:ssä turvatun oikeuteen pääsyn kanssa. Laki voidaan näin ollen hyväksyä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Tuomioistuinmaksulaki

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Oikeudenkäyntimaksu ja hakemusmaksu

Tämän lain mukaan peritään oikeudenkäyntimaksuja ja hakemusmaksuja korvauksena asian käsittelystä ja suoritetuista toimenpiteistä tuomioistuimissa.

Maksu sisältää korvauksen asiassa annettavasta ratkaisun tai välipäätöksen sisältävästä toimituskirjasta. Lisäksi maksu sisältää korvauksen muusta asian käsittelyyn liittyvästä viranomaisen toimenpiteestä, jollei siitä perittävää maksusta tai kustannusten korvauksesta säädetä erikseen.

Oikeudenkäyntimaksu sisältää korvauksen asiaan liittyvästä sovittelusta sekä pääasiaan liittyvän täytäntöönpanon kieltoa tai keskeyttämistä koskevan asian käsittelystä.

2 §

Oikeudenkäyntimaksun suuruus

Riita-, rikos- ja muutoksenhakuasian, ylimääräistä muutoksenhakua koskevan asian ja muun lainkäyttöasian käsittelystä peritään oikeudenkäyntimaksua seuraavasti:

Tuomioistuin	euroa
korkein oikeus	500
korkein hallinto-oikeus	500
hovioikeus	500
– rikosasia, lähestymiskieltoasia ja ulosottokaaren (705/2007) mukainen muutoksenhakuasia sekä asia, jossa sovinto ei ole sallittu	250
hallinto-oikeus	250
käräjäoikeus	
– riita-asia ja maa-oikeusasia	500
– rikosasia, lähestymiskieltoasia ja ulosottokaaren mukainen muutoksenhakuasia sekä asia, jossa sovinto ei ole sallittu	250
– yksipuolisella tuomiolla ratkaistu oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:ssä tar-	65

koitettu riita-asia, jota koskevat tiedot on toimitettu suoraan käräjäoikeuden tietojärjestelmään	
– muu yksipuolisella tuomiolla ratkaistu oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:ssä tarkoitettu riita-asia	86
– vastaajan riitauttama oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:ssä tarkoitettu asia	250
työtuomioistuin	2 000
markkinaoikeus	2 000
vakuutusosasto	500

Jos markkinaoikeudessa käsiteltävässä julkisia hankintoja koskevassa asiassa hankinnan arvo on vähintään 1 miljoona euroa, käsittelymaksu on 4 000 euroa. Jos hankinnan arvo on vähintään 10 miljoonaa euroa, käsittelymaksu on 6 000 euroa.

Yksityishenkilön oikeudenkäyntimaksu markkinaoikeudessa ja työtuomioistuimessa on 500 euroa ja vakuutusosastossa 250 euroa.

Muutoksenhaussa markkina-oikeuden ratkaisemaan asiaan korkeimmassa oikeudessa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa maksu on samansuuruinen ja määräytyy samojen perusteiden mukaan kuin markkinaoikeudessa.

Edellä säädettyjen maksujen suuruus tarkistetaan kolmivuotiskausittain oikeusministeriön asetuksella rahan arvon muutosta vastaavasti. Maksujen määrät pyöristetään lähimpään täyteen kymmeneen euroon.

Eurooppalaisen maksamismääräysmenettelyn käyttöönotosta annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa (EY) N:o 1896/2006 ja eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa (EY) N:o 861/2007 säädettyssä menettelyssä peritään oikeudenkäyntimaksua siten kuin oikeudenkäyntimaksusta riita-asiassa säädetään.

3 §

Hakemusmaksun suuruus

Käräjäoikeudessa hakemuksesta vireille tulevien avioeroa, tuomioistuinsovittelua, konkursia, saneerausmenettelyä ja sulautumista koskevien asioiden käsittelymaksuista säädetään oikeusministeriön asetuksella. Oikeusministeriön asetuksella säädetään myös muiden käräjäoikeudessa hakemuksesta vireille tulevien, oikeudenkäymiskaaren 8 luvussa säädettyssä hakemusasioiden käsittelyjärjestyksessä käsiteltävien asioiden maksusta.

Lisäksi oikeusministeriön asetuksella säädetään markkinaoikeudessa hakemuksesta vireille tulevien muiden kuin markkinaoikeudellisten asioiden käsittelymaksusta.

Oikeusministeriön asetuksella voidaan säätää myös hovioikeuden hakemusmaksusta.

Maksut voivat olla enintään suoritteiden tuottamisesta valtiolle aiheutuvien keskimääräisten kokonaiskustannusten suuruisia. Maksu voidaan säätää jätettäväksi kokonaan perimättä, jos siihen on sosiaalisia tai oikeudenhoitoon liittyviä syitä. Jos hakemusasia siirretään riitaisena istuntokäsittelyyn, maksu peritään kuten riita-asiassa.

4 §

Oikeudenkäyntimaksun perimättä jättäminen tai alentaminen eräissä tapauksissa

Jos asian käsittely päättyy käräjäoikeudessa haastetta antamatta muulla kuin oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 6 §:ssä tarkoitetulla perusteella, asiassa ei peritä 2 §:ssä säädettyä maksua.

Oikeudenkäyntimaksua ei peritä, jos ylimääräinen muutoksenhakemus hyväksytään tai asia aineellisia kysymyksiä osaksikaan ratkaisematta palautetaan alemman viranomaisen käsiteltäväksi tai siirretään toimivaltaiselle viranomaiselle.

Julkisista hankinnoista annetun lain (348/2007) sekä vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalveluiden alalla toimivien yksiköiden hankinnoista annetun lain (349/2007) soveltamisalaan kuuluvassa muutoksenhakuasiassa peritään markkinaoikeudessa 2 §:ssä säädetyn maksun sijasta 500 euroa, jos muutoksenhakuasia poistetaan käsittelystä antamatta pääasiasta ratkaisua tai se jää tutkimatta.

5 §

Maksuttomat suoritteet

Tämän lain mukaista maksua ei peritä:

- 1) yksityishenkilön vireille panemissa sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) eikä terveydenhuoltolaissa (1326/2010) tarkoitettua palvelua tai etuutta koskevista asioista;
- 2) yksityishenkilön vakuutus-oikeudessa vireille panemissa valitusasioista, jotka koskevat oikeutta etuuteen, etuuden suuruutta tai etuuden takaisinperintää;
- 3) lastensuojelulain (417/2007) mukaisista asioista, lukuun ottamatta mainitun lain 16 c §:ssä tarkoitettuja, kuntien keskinäisiä korvauksia koskevia asioita;
- 4) yksityishenkilön vireille panemissa ulkomaalaislain (301/2004) mukaisista kansainvälistä suojelua koskevista asioista;
- 5) velallisen vireille panemissa yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain (57/1993) mukaisista asioista;
- 6) maatalousyrittäjien lomituspalvelulain (1231/1996) mukaisista asioista eikä maaseutuelinkeinotukea koskevista asioista, joissa on kyse luottojen maksuhelpotuksesta, vapaaehtoisesta velkajärjestelystä tai valtion takautumisvaatimuksesta luopumisesta;
- 7) sakon muuntorangaistusta koskevista asioista;
- 8) oikeusapulaissa (257/2002) tarkoitettua oikeusavun myöntämistä koskevista asioista;
- 9) tartuntatautilain (583/1986), päihdehuoltolain (41/1986) eikä mielenterveyslain (1116/1990) mukaisista asioista;
- 10) pakkokeinolain (806/2011) mukaisista asioista;
- 11) siviilipalveluslain (1446/2007) mukaisista asioista;
- 12) yleisiä vaaleja, kirkollisia vaaleja eikä saamelaiskäräjien vaaleja koskevista asioista;
- 13) valmiuslain (1552/2011) eikä puolustustilalain (1083/1991) mukaisista asioista;
- 14) asioista, joiden käsittely tuomioistuimessa on muualla laissa säädetty maksuttomaksi.

6 §

Maksuvelvolliset

Maksuvelvollinen on asian vireillepanija tai hänen sijaansa tullut. Konkurssi-asiassa maksu peritään konkurssin alettua konkurssipesän varoista. Muiden suoritteiden osalta maksuvelvollinen on suoritteiden tilaaja.

Asiassa, jossa vastaaja kirjallisen vastahaasteen nojalla ajaa vastakannetta, peritään maksu kummaltakin osapuolelta erikseen.

Jos yhtä useampi asianosainen saattaa asian käsiteltäväksi samalla kirjelmällä, heiltä peritään vain yksi maksu. Jos tuomioistuin erottaa eri asianosaisia koskevat asiat erikseen käsiteltäviksi, peritään kustakin näin erotetusta asiasta asianosaiselta maksu erikseen.

Jos saman maksun suorittamisesta on vastuussa kaksi tai useampia maksuvelvollisia, he vastaavat siitä yhteisvastuullisesti. Yhden asianosaisen maksuvapautus ei vähennä muiden asianosaisten maksuvelvollisuutta.

7 §

Maksusta vapauttaminen

Maksua ei peritä oikeusapulain (257/2002) nojalla käsittelymaksuista vapautetuilta eikä muualla laissa viranomaisen toimenpiteistä suoritettavista maksuista vapautetuilta.

Jos maksun periminen olisi ilmeisen kohtuutonta, viranomainen tai maksun määräävä virkamies voi yksittäistapauksessa määrätä, ettei maksua peritä.

8 §

Viranomaisten ja eräiden muiden vapauttaminen maksuista

Tämän lain mukaisten maksujen suorittamisesta ovat vapaat:

- 1) poliisi-, esitutkinta-, syyttäjä- ja ulosottoviranomaiset;
- 2) rikosseuraamuslaitos rangaistusten täytäntöönpanoa koskevissa asioissa;
- 3) valtion ja kunnan viranomaiset hoitaessaan niille laissa säädettyä valvontatehtävää;
- 4) kuluttaja-asiamies kuluttajansuojalain (38/1978) mukaisissa asioissa;
- 5) konkurssiasiamies;
- 6) työsuojeluvaltuutettu työtuomioistuimesta annetun lain (646/1974) 1 §:n 3 momentissa tarkoitetuissa asioissa;
- 7) kunnalliset viranomaiset asioissa, jotka koskevat holhoustointia, lapsen huoltoa tai lähestymiskielloa;
- 8) maistraatit ja Ahvenanmaan maakunnassa lääninhallitus asioissa, jotka koskevat holhoustointia.

Lisäksi vieraan valtion viranomaiset, kansalaiset ja oikeushenkilöt sekä kansainväliset toimielimet ovat vapaat maksujen suorittamisesta asioissa, joita käsitellään soveltaen kansainvälistä oikeusapua tai täytäntöönpanoa koskevia sopimuksia ja säännöksiä.

9 §

Asian lopputuloksen vaikutus

Oikeudenkäyntimaksua ei peritä, jos

- 1) tuomioistuin muuttaa ulosottomiehen päätöstä muutoksenhakijan eduksi;
- 2) muutoksenhakutuomioistuin muuttaa rikosasiassa alemman tuomioistuimen ratkaisua muutoksenhakijan eduksi;
- 3) hallinto-oikeus, korkein hallinto-oikeus tai vakuutus-oikeus muuttaa valituksenalaista päätöstä muutoksenhakijan eduksi; markkinaoikeuden ensimmäisenä asteena käsittelemässä asiassa maksu peritään kuitenkin riippumatta lopputuloksesta, samoin veroasiassa annettua ennakkoratkaisua koskevassa muutoksenhakuasiassa;
- 4) tuomioistuin määrää lähestymiskiellon.

10 §

Maksun määrääminen

Maksun määrää asian ratkaisija, esittelijä, pöytäkirjanpitäjä, toimituskirjan antaja tai muu tehtävään määrätty virkamies.

Maksun määräämisessä todettu virhe voidaan korjata noudattaen, mitä hallintolain (434/2003) 8 luvussa säädetään asia- ja kirjoitusvirheen korjaamisesta.

11 §

Maksua koskeva muutoksenhaku

Maksun määräämistä koskevaan päätökseen saa vaatia oikaisua kuuden kuukauden kuluessa maksun määräämisestä siten kuin hallintolaisissa säädetään. Oikaisuvaatimukseen annettuun päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen siten kuin hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään. Hallinto-oikeuden päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla.

Edellä 7 §:n 2 momentissa tarkoitettuun ratkaisuun ei saa vaatia oikaisua eikä hakea muutosta.

12 §

Maksujen perintä ja kokonaiskustannusten laskeminen

Maksut peritään suoritteen valmistumisen jälkeen. Oikeusministeriön asetuksella voidaan säätää tilanteista, joissa maksuvelvollinen voi maksaa maksun etukäteen. Muilta osin maksujen perimisestä ja suoritteen tuottamisesta aiheutuvien kokonaiskustannusten laskemisesta säädetään valtion maksuperustelain (150/1992) 12 §:n nojalla.

13 §

Ulosottokelpoisuus

Tässä laissa tai tämän lain nojalla annetussa asetuksessa säädetyt maksut ja kustannusten korvaukset ovat suoraan ulosottokelpoisia. Niiden perimisestä säädetään verojen ja maksujen täytäntöönpanosta annetussa laissa (706/2007).

14 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tällä lailla kumotaan tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annettu laki (701/1993).

Tämän lain voimaan tullessa vireillä olevan asian käsittelymaksuun sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Sama koskee muita suoritteita, joiden maksuperuste on syntynyt ennen tämän lain voimaantuloa mutta käsittelymaksu on perimättä tämän lain voimaan tullessa.

2.

Laki

hallinto-oikeuslain 12 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan hallinto-oikeuslain (430/1999) 12 a §:n 1 momentin 11 kohta, sellaisena kuin se on laissa 102/2014, seuraavasti:

12 a §

Hallinto-oikeuden kokoonpano eräissä asioissa

Hallinto-oikeus on päätösvaltainen myös kokoonpanossa, johon kuuluu kaksi jäsentä, jollei asiassa ratkaistavana olevan kysymyksen laatu edellytä kolmijäsenisen kokoonpanon käyttämistä ja ratkaistavana on muutoksenhakuasia, jossa on kysymys:

11) tuomioistuinmaksulain (/), valtion maksuperustelain (150/1992) tai maksuvapautuslain (529/1980) soveltamisesta;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

3.

Laki

**riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain
28 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa
annetun lain (394/2011) 28 § seuraavasti:

28 §

Maksut

Asian sovittelemista tai sovinnon täytäntöönpanokelpoiseksi vahvistamista tämän lain mukaisesti tarkoittavan hakemuksen tai pyynnön käsittelemisestä perittävistä maksuista säädetään tuomioistuinmaksulaissa (/).

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Helsingissä 28 päivänä syyskuuta 2015

Pääministerin sijainen, ulkoasiainministeri

Timo Soini

Oikeus- ja työministeri Jari Lindström

2.

Laki

hallinto-oikeuslain 12 a §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan hallinto-oikeuslain (430/1999) 12 a §:n 1 momentin 11 kohta, sellaisena kuin se on laissa 102/2014, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

12 a §

12 a §

Hallinto-oikeuden kokoonpano eräissä asioissa

Hallinto-oikeuden kokoonpano eräissä asioissa

Hallinto-oikeus on päätösvaltainen myös kokoonpanossa, johon kuuluu kaksi jäsentä, jollei asiassa ratkaistavana olevan kysymyksen laatu edellytä kolmijäsenisen kokoonpanon käyttämistä ja ratkaistavana on muutoksenhakuasia, jossa on kysymys:

Hallinto-oikeus on päätösvaltainen myös kokoonpanossa, johon kuuluu kaksi jäsentä, jollei asiassa ratkaistavana olevan kysymyksen laatu edellytä kolmijäsenisen kokoonpanon käyttämistä ja ratkaistavana on muutoksenhakuasia, jossa on kysymys:

11) tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetun lain (701/1993), valtion maksuperustelain (150/1992) tai maksuvapautuslain (529/1980) soveltamisesta;

11) tuomioistuinmaksulain (/), valtion maksuperustelain (150/1992) tai maksuvapautuslain (529/1980) soveltamisesta;

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

3.

Laki

**riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain
28 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa
annetun lain (394/2011) 28 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

28 §

Maksut

Asian sovittelemista tai sovinnon täytän-
töönpanokelpoiseksi vahvistamista tämän
lain mukaisesti tarkoittavan hakemuksen tai
pyynnön käsittelemisestä perittävistä mak-
suista säädetään tuomioistuinten ja eräiden
oikeushallintoviranomaisten suoritteista pe-
rittävistä maksuista annetussa laissa
(701/1993).

Ehdotus

28 §

Maksut

Asian sovittelemista tai sovinnon täytän-
töönpanokelpoiseksi vahvistamista tämän
lain mukaisesti tarkoittavan hakemuksen tai
pyynnön käsittelemisestä perittävistä mak-
suista säädetään tuomioistuinmaksulaissa (/
).

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20

Oikeusministeriön asetus

eräistä tuomioistuinten hakemusmaksuista

Oikeusministeriön päätöksen mukaisesti säädetään tuomioistuinmaksulain (/) 3 §:n nojalla:

1 §

Soveltamisala

Tässä asetuksessa säädetään eräiden käräjäoikeudessa ja markkinaoikeudessa hakemuksesta vireille tulevien asioiden käsittelymaksusta.

Käräjäoikeudessa hakemusmaksu peritään avioeroa, tuomioistuinsovittelua, konkurssia, saaneerausmenettelyä, sulautumista ja yksityishenkilön velkajärjestelyä koskevissa asioissa sekä muissa sellaisissa asioissa, jotka tulevat vireille hakemuksesta ja jotka käsitellään oikeudenkäymiskaaren 8 luvussa säädettyssä järjestyksessä.

Markkinaoikeudessa hakemusmaksu peritään hakemuksesta vireille tulevissa asioissa, ei kuitenkaan oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa annetun lain 6 §:n mukaisissa markkinaoikeudellisissa asioissa. Markkinaoikeudellisten asioiden oikeudenkäyntimaksusta säädetään tuomioistuinmaksulain (/) 2 §:ssä.

Jos hakemusasiasia siirretään riitaisena istutokäsittelyyn, maksu peritään kuten riita-asiasia.

2 §

Käräjäoikeuden hakemusmaksut

Hakemusasian käsittelystä käräjäoikeuden kansliassa tai istunnossa peritään hakemusmaksu ja tämän pykälän mukaisesti.

Hakemuksesta vireille tulevan, oikeudenkäymiskaaren 8 luvussa säädettyssä hakemusasioiden käsittelyjärjestyksessä käsiteltävän asian käsittelystä peritään 250 euroa, jollei jäljempänä toisin säädetä.

Jäljempänä mainittujen hakemusasioiden käsittelystä peritään seuraavat hakemusmaksut:

- 1) avioero:
 - a) 200 euroa;
 - b) jos asia siirretään istutokäsittelyyn, maksu peritään kuten riita-asiasia;
 - c) asian jatkokäsittely harkinta-ajan jälkeen 100 euroa;
- 2) tuomioistuinsovittelu:
 - a) jos sovittelua ei aloiteta, 100 euroa;
 - b) jos sovittelu aloitetaan, 250 euroa;
 - c) maksua ei peritä, jos sovittelua pyydetään oikeudenkäynnissä vireillä olevassa asiassa, jossa sovittelun loputtua peritään asiatyypin mukainen oikeudenkäyntimaksu;
- 3) konkurssi:
 - a) konkurssiin asettamista koskevassa asiassa hakijalta peritään 250 euroa, jollei velallista aseteta konkurssiin;
 - b) konkurssiin asettamisesta peritään konkurssipesältä 400 euroa;
 - c) jakoluettelon vahvistamiseen päättyvästä konkurssiasta 400 euroa;
 - d) muusta kuin jakoluettelon vahvistamiseen päättyvästä konkurssiasta peritään 250 euroa, maksua ei kuitenkaan peritä, jos konkurssi jatkuu julkisselvityksenä;
 - e) erikseen hakemuksesta käsiteltävästä muusta konkurssilakiin (120/2004) perustuvasta asiasta peritään hakijalta 250 euroa; maksua ei kuitenkaan peritä asiassa, joka koskee turvaa-

mistoimen tai pakkokeinon määräämistä, pesäluettelon vahvistamista tai muuta velallisen velvollisuutta, jälkivalvontaa taikka vahvistetun jakoluettelon oikaisemista tai muuttamista;

f) riitautettua saatavaa koskevan asian käsittelystä, jos asia siirretään riitaisena istuntokäsittelyyn, peritään maksu riitauttajalta kuten riita-asiaassa;

4) saneerausmenettely:

a) asia, jossa saneerausmenettelyä ei päätetä aloittaa, 250 euroa;

b) asia, jossa saneerausmenettely päätetään aloittaa, 800 euroa;

c) erikseen hakemuksesta käsiteltävä saneerausmenettelyyn liittyvä muu asia 250 euroa;

5) sulautumisasia 400 euroa;

6) yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain (57/1993) mukainen asia 250 euroa; velallisen ollessa hakijana asia on kuitenkin maksuton.

3 §

Markkinaoikeuden hakemusmaksu

Hakemusasian käsittelystä markkinaoikeudessa peritään hakemusmaksua 250 euroa. Hakemuksesta vireille tulevan markkinaoikeudellisen asian käsittelystä peritään kuitenkin tuomioistuinmaksulain (/) 2 §:n mukainen maksu.

4 §

Voimaantulo

Tämä asetus tulee voimaan päivänä kuuta 201 .

Suoritteesta, jonka maksuperuste on syntynyt ennen tämän asetuksen voimaantuloa, peritään tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetussa valtioneuvoston asetuksessa (1057/2013) säädetty maksu.

Helsingissä päivänä kuuta 20

Oikeus- ja työministeri Jari Lindström

Hallitussihteeri Satu-Maaria Natunen